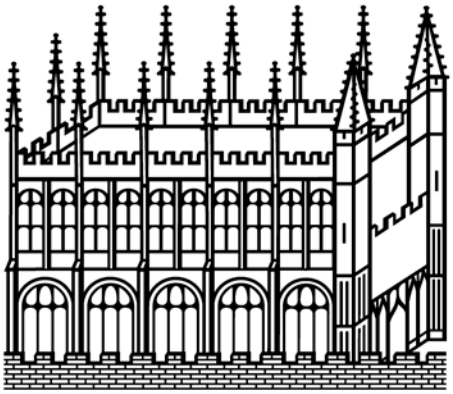

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

کلیات نظم غالب فارسی عالی جناب مرزا اسد اللہ خان بہادر دہلوی کا کلیات نظم

دیوان غنی مصنفہ ملا محمد طاہر غنی۔

دیوان موزون من نتائج خیالات عالیجناب راجہ رام نرائن صاحب۔

دیوان صائب مشہور دیوان ہے

دیوان ناصر علی منشی و شاعر یادگار زمانہ متاخرین ہے۔

قصائد مدحیہ نظام عمدہ عمدہ قصائد فارسی و اردو ہین۔

دیوان تفتہ۔ منشی ہرگوپال صاحب تخلص تفتہ تلمیذ غالب دہلوی۔

جوہر معظم دیوان مرزا گل محمد خان ناطق [illegible] اور اوسکے ساتھ منشی جواہر سنگہ جوہر تخلص کا کلام فارسی شامل ہے

کلیات صائب۔ کامل از نتائج طبع مرزا محمد علی صائب تبریزی مشاہیر شعرا سے تھے۔

دیوان کشفی مولوی سلامت اللہ مغفور کانپوری

دیوان ہلالی مشہور اوستاد اہل زبان ہے مطبوعہ نظامی۔

گلشن بیخار نواب محمد مصطفےٰ خان صاحب بہادر شیفتہ دہلوی کی تالیفات سے تذکرہ شعرائے متقدمین کا ہے۔

دیوان نویدی۔ فارسی غزلین مفید درس اطفال نویدی تخلص شاعر کی تصنیف مطبع اسدی

خیال بیخودی نہایت عمدہ مذاق کی کتاب تصنیفات منشی سیتل سنگہ صاحب مرحوم بنارسی و بیخود تخلص یادگار ہے۔

کلیات امیر خسرو دہلوی مجموعہ چار دیوان

دیوان تحفۃ الصغر۔ جو کلام صغر سن مین فرمایا

دیوان وسط الحیوٰۃ۔ کلام جوانی۔ دیوان غرۃ الکمال جو کمال عمر کہ چالیس برس مین فرمایا دیوان بقیہ نقیہ جو کہ پیری مین تصنیف فرمایا۔

کلیات جامی یہ کلیات ولایت کے خط کا پورا لکھا ہوا بہم پہونچا اسی سے نقل ہو کر چھپا۔

قند پارسی مجموعہ منتخبات کلام شعرای نامی مؤلفہ مولوی عبد الغفور خانصاحب بہادر متخلص بہ نساخ

کلیات نظیری نیشاپوری مع شرح طبع ہوا ہے

تذکرہ حسینی مولفہ میر حسین دوست سنبھلی اول مناقب جناب امیر المومنین علی علیہ السلام سے ابتدا کی پھر بہت سے اولیائے کرام اور اہل اللہ عظام کا تذکرہ ہے

قصائد پر فوائد۔ مصنفہ منشی نتھن لال صاحب بہجت

کتب دواوین اردو و فارسی

بہارستان سخن۔ اردو ناسخ و آتش و آباد کی ہمطرح غزلین سہ مصرعہ

دیوان مخزن فصاحت تصنیف منشی جواہر سنگہ جوہر۔

دیوان گویا تصنیف فقیر محمد خان بہادر گویا شاگرد خواجہ وزیر۔

دیوان رند تصنیف نواب سید محمد خان بہادر لکھنوی شاگرد آتش۔

کلیات ناسخ کلیات شیخ امام بخش ناسخ ہے دیوان حوض و حاشیہ مین۔

کلیات آتش تصنیف خواجہ حیدر علی آتش لکھنوی۔

کلیات نظام۔ اردو یہ کلیات بلاغت نکات از کلام معجز نظام جناب نظام الدولہ نواب محمد مردان علیخان بہادر نظام۔

دیوان اسیر منشی مظفر علی صاحب اسیر شاعر نامور

مثنوی نشتر غم تصنیف مولوی محمد نعیم سہارنپوری
مثنوی قضا و قدر تصنیف امیر علی رضا تخلص آتش
نالۂ منظور تصنیف سید منظور احمد صاحب
مذاق تصوف مین ہے۔
شکرستان خیال و خوان نعمت یہ دو کتاب ہین
کتاب اول تصنیف ملا ذوقی اور خوان نعمت مین اکیس قسم کے کھانے لکھے ہین
مثنوی زلالی مسمی احمد و محمود محشی ہے۔
قصائد عرفی مشہور کتاب درسی ہے۔
ساقی نامہ ظہوری مشہور کتاب تصنیف
ملا ظہوری ہے۔
مثنوی ولی رام — عرف چشمہ معرفان
تصنیف ولی رام۔

مثنوی زاد المسافرین تصنیف ملا حسین
واعظ کاشفی۔
قران السعدین از تصنیف حضرت امیر خسرو دہلوی۔
قصائد بدر چاچ مشہور کتاب ہے۔
شرح قصائد بدر چاچ معروف بہ شرح
عثمان خانی شارح اسکے مولوی محمد عثمان خان
شہید مدار المہام رامپور اس شرح کے ضمن مین
عمدہ رسالے ہر علم و فن کے ہین خصوصاً رسالہ جات
رموز طلسم قابل دید ہین۔
بہار دانش کلان واضح و خوشخط تصنیف
مولوی عنایت اللہ۔
ایضاً — خرد — تصنیف ایضاً

کلیات و دواوین فارسی

دیوان حافظ محشی — مشہور دیوان
حافظ شیراز کا ہے۔
ایضاً محشی مطبوعۂ جدید بہت خوشخط
طبع ہوا ہے کاغذ گنڈہ ولایتی۔
ایضاً — کاغذ سفید گنڈہ۔
ایضاً — کاغذ سمی خانی۔
شرح دیوان حافظ باحل معانی و مصطلحات
صوفیہ از مولوی صادق علی صاحب۔
کلیات حزین یہ ایک مجموعہ غرائب روزگار از
طبع سخن آفرین شیخ محمد علی حزین اس مجموعہ مین
کتب ذیل شامل ہین۔
سوانح عمری حضرت مصنف تواریخ سلاطین قصائد
نعتیہ آئمہ اطہار دیوان و مثنویات صفیر دل و سخن انجمن
و مثنوی خرابات و ہنگ نامہ تذکرۃ العاشقین وغیرہ
کلیات میرزا بیدل — اس کلیات مین
چار کتابین ہین۔
نکات بیدل رقعات بیدل دیوان بیدل عناصر بیدل
دیوان بیدل اسکے حاشیہ پر نکات بیدل ہوا صل نسخہ

قلمی بہت عمدہ جسم بہونچا تھا واسطے ملاحظۂ
شائقین کے طبع ہوا ہے۔
کلیات سعدی شیرازی — حاوی رسائل
مفصلۂ ذیل ہین۔
دیباچہ کلیات گریا گلستان بوستان قصائد عربیہ
قصائد فارسیہ ترجیعات طیبات بدائع خواتیم
غزلیات قدیم صاحبیہ مفردات قطعات رباعیات
مثنویات مقطعات مطائبات ہزلیات خاتمہ۔
کلیات سعدی مطبوعۂ جدید۔
دیوان مخفی تصنیف مخفی رشتی یہ اوستاد
اہل زبان تھا رشت نام مقام کا ہے ولایت
فارس مین جو ناواقف ہین اوسکو کلام
زیب النساء بیگم کہتی ہین غلط ہے تذکرون سے ظاہر ہے
دیوان خواجۂ معین الدین چشتی ایک
نایاب ہما صفت یہ تصنیف محض عنایت
ایزدی سے اس مطبع کو مل تبرکاً طبع ہوئی
دیوان حضرت غوث الاعظم شیخ محی الدین
گیلانی مشہور بہ پیران پیر۔

فائده بسیار باشد که در امراض حاده تا سه روز علامت بحران میماند پس درین سه روز در هر کدام روز که علامات بحران زیاده باشد همان روز را یوم البحران باید شمرد خصوصاً که یوم الانذار نیز بران گواهی داده باشد و آن روز روز بحران هم بود فائده این همه که گفته شد از تعداد ایام باحوری در امراض حاده واقع می شود و اما در امراض مزمنه عدد ماه و سال چون عدد روزهای امراض حاده چنانچه در ربع سوداوی و بلغمی هفت ماه همچون هفت نوبهٔ غب باشد بالجمله بعد صد و بست روز بحران یا پس هفت ماه باشد یا پس هفت سال یا پس از چهارده سال یا پس بست و یک سال و بقراط بعد از چهل روز محرور شصتم و هشتادم و صد و بستم از روزهای بحران نشمرده و بدانند که در حمی غب دم النوبه روز بحران می باشد پس باید که احکام بحران در روز نوبه ملحوظ خاطر دارند و احتیاط کنند که در وقت پری شکم واقع نشود فائده معمول اکثر اطباست که اگر حدوث مرض قبل از انتصاف نهار باشد آن روز را در حساب مرض کامل تمام میگیرند و اگر بعد از انقضای نصف النهار باشد ترک میکنند ظاهر اسبابش اینست که یوم بلیله نزد ایشان از نصف نهار تا نصف النهار دیگر ست باقی براهین اکثر امور مذکوره خصوصاً علت وقوع بحران و حساب و اخذ و ترک روز حدوث مرض مع اختلاف طرق در غایت البیان فی ما یتعلق بالبحران مذکور ست این قدر برای تعلیم مبتدیان و حفظ اطفال مرقوم شد والحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً

الحمد لله والمنه که رساله هذا بصحت تمام و تنقیح مالا کلام بماه مئی سنه ۱۸۷۷ عیسوی به مطبع منشی نولکشور باهتمام کمال لاله بشیشر دیال بمقام کانپور رونق طبع یافت

INDIAN INSTITUTE OXFORD

آید ناقص روی بود بدانکہ در ایام مرض بعضی روزہا بحران باشد کہ آنرا ایام الباحورہ
نیز گویند و بعضی روزہای خبر دہندہ کہ بحران کی خواہد شد و آنرا ایام الانذار گویند و
بعضی روزہا نہ از انذار باشند و نہ از انذار اما بجہت انحراف بحران دران روز واقع می شود
آنرا ایام واقع فی الوسط گویند و اما با میکہ دران بحران افتد تام و نیک باشد یازدہ ۱۱
روز ند چہارم و ہفتم و چہاردہم و بستم و بست و یکم و بست و چہارم و بست و ہفتم و سی و یکم
و سی و چہارم و سی و ہفتم و چہلم و بنابر تسہیل حفظ مبتدیان درین دو بیت یاد کردہ شد نظم

دال ۴ زا ۷ و یا ۱۴ و دال ۲۰ و کاف ۲۱ و کا ۲۴ ✦ کاف و دال ۲۷ و کاف را میدان یقین
لام الف با لام ۳۱ دال ۳۷ و لام ۴۰ زا ✦ میم ایام بحارین را گزین

و ایام واقع فی الوسط شش روز اند سوم و پنجم و نہم و یازدہم سیزدہم و ہفدہم و ایا میکہ دران
بحران ناقص افتد و بارنج خطر باشد ہشت روز ست ششم و ہشتم و دہم و دوازدہم و یازدہم
و شانزدہم و ہیژدہم و نوزدہم و ایا میکہ دران بحران بنا باشد سیزدہ روز ست بست و دوم
بست و سوم بست و پنجم بست و ششم بست و ہشتم بست و نہم سی و سوم سی و پنجم سی و ہشتم
سی و ہشتم سی و نہم و جہت تسہیل حفظ متعلمان جدولے جامع اقسام اربع موافق اکثر اطبا نامدار مرقوم میشود

جدول ایام بحران مسہل واقع فی الوسط و خلافی ہر کہ تسہیل حفظ موافق معمول اکثر اطبا نامدار

۱	بحران	۶	بحران	۱۱	بحران	۱۶	بحران	۲۱	بحران	۲۶	بحران	۳۱	بحران	۳۶	بحران
۲	بحران	۷	بحران	۱۲	بحران	۱۷	بحران	۲۲	بحران	۲۷	بحران	۳۲	بحران	۳۷	بحران
۳	بحران	۸	بحران	۱۳	بحران	۱۸	بحران	۲۳	بحران	۲۸	بحران	۳۳	بحران	۳۸	بحران
۴	بحران	۹	بحران	۱۴	بحران	۱۹	بحران	۲۴	بحران	۲۹	بحران	۳۴	بحران	۳۹	بحران
۵	بحران	۱۰	بحران	۱۵	بحران	۲۰	بحران	۲۵	بحران	۳۰	بحران	۳۵	بحران	۴۰	بحران

بحران کہ بعرق وادرار ناقص باشد چہ مادہ رقیق منتفع میگردد و غلیظ باقی میماند
و بحرانیکہ بقی یا اسہال یا رعاف بود تام باشد فائدہ بحران را تقدم اعراض لازم
ست مثلاً اگر در روز بحران شود علامات و اعراض در شب مقدم شوند و اگر شب
واقع شود در روز ظاہر گردند و ہریک را از استفراغات خمسہ علامات جداگانہ مقدم
نشوند مثلاً علامات فی ضیق النفس و غثیان و تقلب نفس و تلخی دہن و درد فم معدہ
و اختلاج آن و تاریکی چشم و سقوط نبض و اختلاج لب زیرین و علامت اسہال در رو
امعاء و ثقل بطن و تمدد شراسیف بطرف اسفل و نفخ بطن و درد پشت و انصباغ براز
و قراقر امعاء و عدم علامات قی در رعاف وغیرہ و نبض صغیر و قوی و صلب بودن
و علامت رعاف ثقل سمع و دوی و طنین و اشتغال سر و اشک و تاریکی روبروی چشم
و خارش بینی و ضربان رگہای سر و بودن مرض صفراوی یا دموی خصوصاً
وقتیکہ بیمار جوان باشد و علامت دوار ثقل مثانہ و غلظت و کثرت بول و
عدم اسہال مادہ بطرف دیگر و در زمستان بیشتر از دیگر فصول افتد علامت
عرق انتفاخ بشرہ رنگینی بول بروز چہارم و غلظت آن بروز ہفتم و موجب
نبض تنبیہ بر علامات استفراغات ہمیشہ متوجہ باشند اگر طبیعت بقوت دفع
مادہ ننماید عین مقصود و مراد ست و الا گاہی طبیب حاذق را احتیاج
باعانت و طبخ شود و در صورتیکہ طبیعت مہیا کند مادہ را برای اخراج و بسبب
ضعف خود استیصال آن نتواند کرد فائدہ بداند کہ ہر مرض را کہ آخر بسلامت بود
چہار مرتبہ بیاشد ابتدا تزئید انتہا انحطاط بحران در انحطاط نمی شود و بحران
تام در وقت انتہا باشد و انچہ در ابتدای مرض افتد مہلک ست و انچہ در زمان تزائد

رسائل مطبوعه طبیه که از قالب طبع برآورده بودند در قالب تحریر ریخته شد و ما توفیقی
الا بالله التماس بخدمت اصدقا اینکه اگر بر سهوی مطلع شوند با صلاح آن کوشند
و بذیل عفو پوشند بدانکه لفظ بحران یونانی ست یا سریانی و معنی آن شدت تمور ست
و یا فصل خطاب و در اصطلاح اطبا عبارتست از کوشیدن طبیعت باعلت و بدان سبب
در بدن بیمار تغیر عظیم ظاهر شدن بحالی بهتر یا بدتر و تشبیه داده اند مرض را بدشمن باغی
و طبیعت را بپادشاه حامی بدن را بملک سلطان و یوم البحران را بروز مقابله و قتال پس
هنگام کارزار لامحاله سلطان را دفعتاً یا تدریجاً غلبه باشد تام یا ناقص و یا بالعکس
و ازین اقسام تغیر مشهدگانه هویدا میشود و همچنانکه در روز قتال از طرفین اسباب جنگ و حرب
مهیا باشد و امور خطرناک مانند آوازهای سخت و چیزهای وحشت آمیز و خوف و تحیر پیش
می آیند همچنان درین روز همان قسم اضطراب و کرب و قلق عظیم و حرکات صعبه و
شنیدن آوازها چون دی و طنین و تشویش افعال بمرض لاحق میشوند پس روزیکه
بحران واقع شود مریض را بهیچوجه تحریک نفرمایند زیرا که تحریک صناعی اگر موافق تحریک
طبعی شود موجب استفراغ مفرط گردد و دران مخافت ضعف بل سلب قوت و هلاک
ست و اگر مخالف تحریک طبعی بود تشویش در افعال طبیعت واقع گردد و طبیعت
از فعل تام خود که بدون عایق و مانع بود باز می ماند و بحران جید و اخراج ماده
و استیصال مرض بوجه اکمل نمیشود و ازین وجوه در روز بحران از مسهلات و مستفرغات
بل از محرکات ممانعت فرموده اند حتی که اگر مریض متحمل باشد از اغذیه بازدارند والا
بقدر ضرورت و مقتضای وقت غذای لطیف سریع الهضم بکار برند فائده بدانکه
بحرانیکه بدفع ماده بود بر پنج نوعست بقی و اسهال و رعاف و ادرار و عرق و

رسالۂ بحران

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بحمد اللہ الحکیم الوہاب و نصلی علی رسولہ محمد صاحب الحکمۃ و فصل الخطاب و علی آلہ الاطیاب و اصحابہ الجناب اما بعد میگوید بندۂ مسکین **محمد بدر الدین** بن خواجہ جمال الدین غفر اللہ لہ و لوالدہ و احسن الیہما و الیہ کہ این فوائد چند ست مسمی بہ **مختصر البیان فی ضروریات البحران** کہ از رسالہ مستغنی عن الاوصاف در نظر اہل انصاف جامع رموز این فن حاوی فوائد نو و کہن جان حکمت یونان مسمی بغایت البیان فی ما یتعلق بالبحران تصنیف طبیب حاذق حکمت ناطق سرآمد اطبای جہان محسود اماثل و اقران یکتای زمانہ بوعلی روزگار یگانہ عصر جالینوس دوقار حضرت اوستادی حکیم **علی حسین** عم فیضہ الی تعاقب الملوین کہ دست شفائیش ہمدست اعجاز است و تدبیر صائبش امراض لادوا را خانہ بر انداز از روح علی عباس مجوسی آنجد افتش ایمان کامل و در جنب مسیحائی او دعوی ابی سہیل مسیحی باطل حسب اصرار و استبداد مردم دیدہ آدمیت نقش نگین مروت مجمع فضائل کونین حاجی حرمین شریفین حاجی **محمد حسین** عزہ اللہ تعالی فی الدارین بکمال استعجال بنابر ضمیمہ کردن

پس دوغ را بریزند و دوغ تازه داخل کنند و بعد از یک شبانروز بریزند و یکبار دیگر چنین بکنند پس در اریح
در سایه خشک کنند و با دو وزن آن عدس مقشر بسایند و قرصها سازند شربتی دو دانگ با آب گرم بدهند
و بقانون مذکور عمل کنند نسخهٔ دواء السرطان بگیرند سرطان نهری ماده علامت مادگی آن آنست
که حوالی دو زبان فرو برند از آن آبی سفید بیرون آید همه اطراف آنرا بیندازند و بخاکستر و نمک پاک
بشویند و بعد از آن با آب خالص بشویند و خشک گردانند و در کوزه کنند و سر آنرا محکم گردانند و یک شب
در تنوری که در آن پخته باشند بنهند پس ده جزو از این و پنج جزو از این و پنج جزو جنطیانا و یک جزو کندر کوفته بیخته
هر روز صبح و شام دو درم با آب سرد بنوشند جالینوس گفته که هر کس از این دارو بخورد از ترسیدن
آب ایمن شود و گفته که چهل کس را سگ دیوانه گرفت بعضی از ایشان جگر آنرا خوردند و سالم ماندند و
بعضی استنکاف نمودند هلاک شدند و از استعمال دوای جالینوس و انواع تدبیرات دیگر مفید
نه افتاد و اگر فزع پیدا شود تدبیر آنست که از موم و عقید شکر اجواف ها سازند و پر آب کرده به بلع
آن امر فرمایند یا مشربه سازند سر تنگ و لوله دراز در آن نشانند و سر لوله در حلق نهند تا آب بحلق
فرو رود و آب را نه بیند تدبیر و یابس قرار از آن اولیست و اگر میسر نشود تنقیهٔ بدن کنند و تعدیل مزاج
و ترک فواکه و شراب و شوربا از فواکه مثل به توان خورد و آنچه ممنوع ست فواکه کثیر الرطوبت مثل
خربزه و زردآلو و هندوانه و بر مجففات و ترشیها اقتصار نمایند و خانه را بکافور و سعد و صندل
و مشک و عود و عنبر و بید و کدو و سیب و به و امرود و گلاب مطیب و فرشش گردانند تدبیر شرب
سموم قی کردن با آب گرم ست مگر روغن کنجد و زیت با طبیخ بزر الحیره و مسکه و روغن گاو خوردن
و از این طعام بسیار نباید خورد و اگر زهری بقی بر آید فبها و الا کسر مضرت آن کنند تریاقی که زهر را
بقی بیرون آرد آنرا تریاق الطین نامند صفت آن گل مختوم حب الغار از هر یک دو مثقال زیت
بسرشند شربتی یکدرم و بعضی گفته اند که خیر الدیک فی الحال قذف سم کند و بعد از آنکه ورقی استقصا کرده باشد
قدری شیر دهند و بعض قی فرمایند و اگر در زیر شکم ضرری و المی ادراک کند حقنه کنند و اگر معلوم بود که کدام
زهر بوده بآنچه مخصوص آنست بآن معالجه کنند چنانچه در مطولات مذکور ست پس از کتابها فرا گیرند

تمت

الحمد لله و المنه که کتاب مطب علوی خان در مطبع منشی نولکشور واقع کانپور بماه مئی سنه ۱۸۷۷ع طبع گردید فقط

حمله کند و آواز نکند و اگر آواز کند گرفته آواز بود و سگان جمله از وی بگریزند و اگر بآن رسند خشوع و تملق
کنند بحرکت دم وغیره چنانکه رسم گلاب ست و این صفات بر تقدیر استحکام کلب بودنست و قبل از استحکام
بعضی ازین علامات بود و بعضی نبود و معضوض یعنی گزیده شده کلب کلب را بعد از هفته یا دو هفته یا چهل روز
و گاه بود که تا شش ماه بلکه یکسال در تاخیر افتد بحسب قلت و کثرت رطوبت و قرب و بعد مزاج شخص از سوداویت
حالتی مثل مالیخولیا از دوست داشتن تنهائی و دشمن داشتن روشنائی و ترسیدن از هر چه بیند و در حال
از آن سکوت نمودن و از آب و رطوبات ترسیدن یا آنرا نجس و پلید شمردن و ازین سبب از شرب آب باز ماندن و هرگاه
که باین مرتبه رسد امید صحت اندکی ماند خاصه اگر روی خود را در آینه نشناسد و سگی مخیل او گردد و هرگاه
چنین باشد طمع از سلامتی او منقطع باید کرد و گاه بود که آواز سگ کند و حریص بود بر گزیدن مردم و
هر کرا بگزد او را نیز این حالت عارض شود و همچنین بود هر که پس خورده او را از آب و طعام تناول نماید
و گاه بود که در بول معضوض اشیاء لحمیه مثل گلاب پیدا آید و اگر مشتبه گردد که کلب گرفته کلب ست یا غیر آن
پاره نان را برطوبتی که از زخم او سیلان میکند آلوده گردانند و پیش سگی اندازند و اگر بخورد سگ دیوانه
نبود یا قدری مغز جوز یک شب بر زخم بندند و در صبح پیش مرغ اندازند اگر بخورد یا نخورد و بمیرد دیوانه بود
علاجش موضع گرفته را کشاده گردانند و بمحجمه بیض بسیار فرمایند پس سیر کوفته بسرکه و روغن گوسفند سرشته
ضماد نمایند یا جاوشیر بسرکه سوده و با زفت گداخته مخلوط کرده ضماد کنند و یا سیر و پیاز و نمک را کوفته
با خاکستر چوب رز ضم کرده ضماد نمایند و تا سه روز این تدبیرات مفید بود اما بعد از سه روز کشاده گردانند
دهن جراحت فائده نبود لیکن سعی نمایند که تا چهل روز مندمل نشود و هرگاه بیند که آنرا اندمال پیدا شده
یا ادویه که ذکر شد ضماد نمایند تا بکشاید و تدبیر مالیخولیا و تنقیه سودا استعمال باید نمود دواء الذراریح
دواء السرطان بدهند و دواء الذراریح فربه و بزرگ و سرها و پاها جدا کرده و انداخته یکمثقال عدس مقشر
یکمثقال سنبل الطیب زعفران قرنفل فلفل دارچینی از هر یک یکدانگ نرم کوفته بآب سرشته قرصها سازند و هر روز
صبح و شام دو دانگ بآب نیمگرم بنوشند و اگر در مثانه دردی پیدا شود بطبیخ عدس و روغن بادام شیرین یا
روغن گاو علاج کنند و هر روز که دواء الذراریح دهند در حمام روند و در آبزن نشانند تا در آبزن بول کند
و از سرها نگاه دارند و غذا مرغ فربه و ماش داشته باشد و شراب کهنه دادن گفته اند نسخه دیگر
دواء الذراریح بگیرند و ذراریح بعد از اسقاط اطراف چنانکه گفته شد و یک شبانروز در دوغ نهند

دواء الذراریح

مطبع علوی خان

تریاق فاروق جهت این نفع یکمثقال بود و خوردن مخلصه یکمثقال دفع جمیع زهرها و گزیدنها کند و
گفته اند که خوردن توم با شراب و نیز شراب با پیاز یا با گند نا باغی میکند از علاج دیگر از برای جمیع
گزیدنها و زهرها نافع ست و اگر بچیزی دفع آن نشود و مرتکب آن شدن خطای محض بود و اصل خشیشی
که در نواحی استرآباد ست بمار دارد مشهور ست منفعت آن در ینباب متواتر رسیده طرد عقرب
بعد از بستن بالای آن و امتصاص نمودن و بخرقه گرم کردن و با دروج کوفته و گرم کرده ضماد کنند
و خوردن آن نیز مفید بود و عقرب اگر میسر باشد بتنگا فند و ضماد کنند و از مفتحات خاصه کرفس
اجتناب کنند و در مواضعی که عقرب بسیار باشد اجتناب از خوردن کرفس واجب بود و با دروج
ضد کرفس ست رتیلا و عضاوسام ابرص رتیلا بهترین علاج آن شیر دادن و قی فرمودن باشد و معهذا
در کتب طبی مذکور نشده اما عضابه وحربا که از جنس آنست و هر کدام از ینها اگر بگزد ندانهای او
در انجا بماند و بآن سبب دفع کند تدبیر بیرون آوردن آن ست که بنجا کستر چوب انگور و انجیر و روغن
زیت با کنجد طلا کنند و یا فتیله در انجا بگذارند تا دران آویزد پس بنجا کستر و روغن مذکور طلا کنند و اگر
در وساکن نشود و بسیار سکبند و در آب گرم که در وی سبوس گندم جوشانیده باشند بنهند اما
سام ابرص که در خرابها بیاشد و نقطهای سیاه بروی ست آن نیز دندانها بگذارد و هنگام گزیدن
واز گزیدن آن تب مطبقه و در میان آن لرزه اضطراب که از گزیدن بار بود عارض شود و بسیار بود که بافراط درد
هلاک کند و موضع نهش سبز و زرد نشود و زرد آب و رطوبات فاسد سیلان کند پس بطریقی که گذشت
دندانهای آنرا بیرون آرند و قدری ابریشم را مانند ابریشم مقرض نموده با بزر قطونا در آبی که در ان صمغ عربی
حل کرده باشند بزرنند و ضماد کنند و یکروز بگذارند پس بین الفوق باز کشند تا دندانها بیرون آید و علامت بیرون
آمدن آن زوال تب و سبزی موضع و سیلان زرد آب باشد پس بعد ازان بعض انچه در گزیدن مار گذشت
عمل نمایند عض کلب کلب حیوانی ست که سگ و بعضی حیوانات را مثل گرگ و شغال در وباه عارض
میشود و گفته اند که بغل را نیز عارض میشود و این را ازین سبب کلب نامیده اند که در سگ بیشتر واقع میشود
و این حیوان را که اینحال بود کلب گویند علامت سگ دیوانه سرخی چشم و زبان از دهان بیرون افکندن
کف و لعاب بسیار آمدن و سر بزمین نزدیک گردانیدن و دم را در میان هر دو پا بر زمین میکشد در
رفتن مثل مستان بود و اگر گرسنه شود بخورد و اگر تشنه شود از آب بترسد و نیاشامد و هر چیزیکه رسد

عض کلب

تریاق کرفس و خاصیت عقرب گزیده

برون آرد و روغن مذکور بمالند و اگر سبز و سیاه شده باشد و نیشها دران نهند و نیش را نیک فرو برند
و در آب گرم نهند پس بگل ارمنی و آب و سرکه بهم سرشته طلا کنند و بعد از دو سه ساعت بسرکه و آب
نیمگرم بشویند یا بشراب نیمگرم و اگر آفتی رسد که ابتدای تعفن کرده باشند چقندر و کرنب را بپزند و با
روغن گوسفند یا روغن گاو بکوبند که مثل مرهم شود بر آنجا نهند تا آنچه متعفن و سبز شده یا سیاه
گردیده بیفتد پس بعلاج قرحه علاج کنند **باب هفتدهم در طرد هوام** از مسکن و تدبیر نهش هوام
و گزیدن سباع و علاج سقی سموم و ادویه سمیه اما طرد هوام پس بدانکه در نگاهداشتن گربه و بقلق و
طاوس و خارپشت و ابن عرس و گوزن در خانه هوام از انجا بگریزند و اگر ظاهر شوند بکشند بعضی گفته اند که
مار نزدیک پوست پلنگ نرود و اگر ریسمان را بقطران سیاه و حلتیت آلوده کنند و بر گرد خوابگاهی
گردانند هوام در نیایند و تبخیر شاخهای درخت انار و بیخ آن و تبخیر فنجنکشت و در جامه خواب نهادن آن
همین عمل کند و از چیزهائیکه مار بگریزد تبخیر پشم بز کوهی بود و شاخ گوزن و موی آدمی و برنجاسف
و گوگرد و خردل اگر بر مسکن مار نهند بگریزد و طرد عقاب از تبخیر بعقرب یا کبریت یا زرنیخ یا سم خر یا بز
با روغن گاو و از باد روج و ترب و برگ آن بگریزد طرد براغیث حنظل خرنوب در آب بجوشانند
و آن آب را در خانه پراگنده کنند و اگر چوبی را به پیه خارپشت آلوده کنند کبک بر آنجا جمع شوند
طردیق و دد گاو با سرگین گاو و یا سیاه دانه یا چوب تاڑ و یا برگ سرو و جوز آن و اگر ردی را
بروغن چرب کنند کمتر ضرر رساند طرد زنابیر بخار گوگرد و شیر طرد فار موش بز را اگر پوست باز کنند
یا دم ببرند یا خصی کنند باقی موشان بگریزند طرد سام ابرص در خانه که زعفران بود در نیاید علاج
لذع و نهش حیات باید که اول بالای آنرا محکم ببندند و به محجمه بسیار و پیاپی بمکند و اگر محجمه حاضر نبود کسی را
گویند که گرسنه باشد و دندانهای او معیوب نبود که دهن را بشوید و چرب کند و بمکد و آب دهن را
اندازد و بسیار بمکد و در نهش جمله هوام اول این عمل باید کرد و اگر از جنس مارهای قوی باشد فی الحال
عضو را ببرند و اگر بریدن ممکن نباشد گوشت آن موضع را بردارند تا استخوان و اگر میسر نشود موضع
را به نیشتر بشگافند و دهن زخم را گشاده گردانند و بعد از امتصاص و مکیدن بسیار به محجمه یا دهن
ازین ادویه را ضماد کنند زفت رطب فرفیون جاوشیر قنبیه و اگر اینها حاضر نبود سرگین کبوتر و فودنج و
خاکستر چوب انگور و اگر تریاق فاروق میسر آید در اول مفید بود و در آخر فائده ندهد و مقدار شربت

باب هفتدهم در طرد هوام

بر باطر فاد معتدل در سستی و محکمی و ابتدا بستن از موضع شکسته باید کرد متوجه بجانب بالای
آن موضع کسر را محکم به پیچند پس بر فاده دیگر هم از موضع کسر ابتدا کنند و بعد از سه چهار کرت متوجه
زیر آن شوند و در هر دو پیچیدنست در ابتدا محکم به پیچند و چندانکه می پیچند اندکی به سستی میل کنند پس بادویه جبابره طلا
کنند و به بندند و بعد از آن فصد کنند و تلیین طبیعت و تا سه روز بگشایند مگر آنکه در وی قوت حادث
گردد و مادون رباط سرخ گردد پس بباید گشاد و سست تر باید بست و اگر خاریدن قوی عارض
گردد که تحمل نتوانکرد بگشایند و قدری آب گرم بر آنجا ریزند تا خاریدن ساکن گردد و یک زمان
استراحت نموده باز به بندند و رفاده ها را بگلاب و روغن گل و اندکی سرکه تر گردانند و اگر چند روز
بگذارند و ورم نکند و حرارتی در عضو نباشد رباط را محکم تر از آنکه اول بسته اند به بندند و بگشایند
الا در چهار و پنج روز یا زیاده ضماد و جز از عدس و مغاث بغدادی و مغاث هندی و گل ارمنی و
آب مورد سازند و اغذیه لزج مثل کله پاچه و هریسه و مرغانه و برنج یا بطون بقر و بطون بره و
بزغاله و در آخر امر در وقت انعقاد شید رباط اندکی سست تر گردانند و علامت ابتدا از انعقاد
شید پیدا شدن خونست بر رفاده و رباطات چه این دلیل ارسال طبیعت ست ماده جید را بآنجا
که از مشام ترشح نموده و باید که قبل از اشتداد و تصلب عضو را تحریک قوی ندهند و اگر با کسر جراحتی
بود ابتدای بستن از یک عصابه از لب بالای آن کنند و دیگری از لب زیرین و دهن گشاده دارند
و قدری پنبه بر آنجا نهند و چون زرد آب کم گردد و از ورم ایمن گردند مرهم رویاننده نهند و اگر خون
میرود و نمی ایستد از صبر و کندر و مر صافی و دم الاخوین در روری ساخته بر آن پاشند تا خون ایستد
بیرون آوردن خار و پیکان پیکان را باید بیرون آرند و موضع آنرا بمرد کندر پر کنند اما خار و آنچه مانند
آن بود بیخ نی یا شیلم را بکوبند و ضماد نمایند و اگر قوی تر خواهند بگیرند پیاز نرگس و اشق و زراوند
و زفت و علک البطم کوفته به عسل سرشته ضماد کنند یا پیاز نرگس و آرد شیلم به عسل سرشته ضماد کنند

فساد اطراف بسرما

فساد اطراف بسرما سبب آن توجه حرارت و خون و بخارات گرم ست بآنجا و مختفی و محتبس
شدن در آنجا پس آن عضو را نسوزد و متعفن گرداند علاجش اگر ورم نکرده باشد فاسد نشده باشد
لیکن ابتدا کرده که سبز شود زیت و روغن زنبق بسیار بر آن طلا نمایند و اگر آماس کند در آبی نهند که
در آن شلغم و گاه گندم و سبوس و بابونه و اکلیل الملک و کرنب و حلبه و کتان جوشانیده باشند و چون

وصاف نموده بقند شیرین کرده بدهند و اگر ضربه و سقطه بر سر واقع شود برگ مورد و عدس مقشر
و گلنار فارسی کوفته بروغن گلسرخ و گلاب سرشته طلا کنند و اگر بر سینه و شکم واقع شود و نفث الدم
باقی الدم حادث گردد قرص کهربا و دم الاخوین و گل ارمنی در تقطیع عدس دهند و اگر کسی را چوب
و تازیانه و امثال آن زده باشد بهترین چیزی پوست گوسفند بود که در حال از گوسفند جدا
کرده باشند بر موضع ضرب بپوشند و تا دیگر روز برندارند و اگر قدری خاکستر آن بران موضع پاشند
پس پوست بر روی آن بپوشند بهتر باشد اگر مردار سنگ و سفیداب قلعی و موم سفید در روغن
گل سرخ مرهمی سازند و بمالند نافع باشد علاج خلع و کسر خلع برون آمدن زائده استخوان ست
تمام از مفاکی که در استخوان دیگر ست که میان هر دو اتصال موضع هر دو بآن بود دونی اندکی
بیرون آمدن باشد نه تمام و دهن کوفتگی بود که آنرا رهی نیز گویند که باستخوان دیگر آن در آمده
است برسد علامت آن خلاع ظاهر میشود از تغیر شکل عضو و عدم قدرت بر حرکات آن عضو از
مقایسه دست علیل را با دست صحیح مقایسه کنند لیکن خلع باز دو مفصل ورگ را دشوار تواند انداخت
زیرا که سر عضو هر گاه متخلع گردد در بغل افتد پس ظاهر نبود و سر برون در اربیه یا ناحیه ورگ
افتد و اینجا گوشت بسیار بود پس ظاهر نباشد و علامت لازم باز دموی مستدیر ست که در
زیر بغل پیدا آید و ممکن نبود رسانیدن دوم آن دست بدندانها و پهلو و علامت برون شدن
آن بود دراز شدن بر این مابود دراز پای اگر بجانب پیش افتاده باشد ظهور ورم در اربیه و
عدم قدرت بر آنکه پای را در گوشه ران خم توان کرد یا کوتاه تر بود ن این پای از پای دیگر
ست و اگر از جانب پس افتاده باشد در گوا فتادن آربیه و کاسه شدن آن و علامت
وثی آن بود که در مفاصل اندک تغیری دموی از جانب دیگر پیدا شود و بودن حرکات ممکن بود و در
دهن جمیع حرکات بهمه جانب ممکن بود علاج خلع را مدار اورفق بشکل طبعی باز آرند طلای نافع از
برای خلع صفت آن باش مقشر ده درم گل ارمنی مرکی خطمی سفید گل سرخ از هر یک سه درم برگ
مورد نیخ درم نرم کوفته سفیدهٔ تخم مرغ سرشته بکار دارند وثی دهن آهن طلای موافق و کافی بود
اما کسر و آن شکستن استخوان ست عضو را و استخوان را بر فق مساوی گردانند و گاه میباشد که
بعضی از پارهای استخوان که اصلاح آن افتد نتوانند داشت دور باید کرد و عضو را باید نسبت

خلع و کسر

وثی

آفتاب موضعی که از آتش سوخته باشد اگر آبله بزند طلاهای خشک مثل صندل و خرفه و برگ بید تازه و
پوست غلیظ درخت بید کهنه که آنرا بفارسی بید مده گویند سوده طلا نمایند یا بگل ارمنی و سرکه و
آب و اگر آبله زند و عظیم بود فصد کنند و تلطیف تدبیر و مرهم اسفیداج بران بمالند و اگر الم بسیار
عظیم بود بمرهم تورة علاج کنند صفت آن بگیرند آهک آب نارسیده و هفت بار بشویند و خشک کنند
چنانکه در هر شستن یکساعت بگذرد که در آب بماند چهار جزو ازین شش جزو از روغن گلسرخ و دو جزو
موم سفید و یکجزو سفیداب قلعی شسته مرهم ترتیب دهند و بکار برند اما سوختن روغن گرم را بمثل آنچه
گذشت معالجه کنند و آنچه مخصوص ست باین سفیده تخم مرغ و سفیداب قلعی و زیت ست که ترتیب داده
بران بگذارند و اما علاج سوختن آب گرم پیش از آنکه آبله کند آب انار را بر آنجا ریزند و خرقهای
خشک بران نهند و خاکستر موی سر آدمی بزرده تخم مرغ سرشته بمالند و اگر از آفتاب پوست بسوزد
مرهم کافوری طلا کنند و اگر ردی را به سفیده تخم مرغ با لعاب اسپغول یا مغز نان میده در آب آغشته
طلا کنند از آفتاب متاثر نشود **باب شانزدهم در علاج ضربه و سقطه** و مضروب بچوب
و تازیانه و جزو کسر و علاج خلع و بیرون آوردن پیکان و خار از اعضا اگر کسی چیزی مثل دیواری
بروی افتد یا ضربه بسر او بزنند یا کسی از بلندی به افتد یا عضوی از و شکسته گردد علاج مشترک
ست میان این مجموع فصد و حجامت کردن ست از جانب مخالف هر چند در بدن غلبه خون نبود
مگر دران موضع که تفرق اتصال شود و خون بسیار آید پس بر تلیین طبیعت اقتصار باید نمود و حقنه
لینه نمایند بآب عنب الثعلب و قنطوریون و فلوس خیار شنبر بعرق کاسنی و روغن بادام شیرین
و هندبا از برای خوردن ضمادی که بران عضو ضماد نمایند صفت آن مغاث بغدادی مغاث هندی
که آنرا میده لکڑی گویند برگ مورد از هر یک سه درم برگ سرو گلسرخ از هر یک پنج درم صبر سقوطری
دو درم مامن هفت درم بآب برگ مورد سرشته ضماد نمایند طلای مستعمل در وقتیکه حرارت پیدا شود
صفت آن عدس ده درم گل ارمنی فوفل صندل از هر یک دو درم طلا کنند و غذا ماش برنج بشیره
بادام دهند یا زرده تخم مرغ نیمبرشت و اگر مومیائی خالص میسر آید به نهایت نیکو بود یک قیراط
بخوردن دهند و پیش بعضی یکدرم بست قیراط است و پیش بعضی بست و چهار قیراط و آنرا درین طبیخ
دادن مناسب و زراوند نیم درم فودنج یکدرم عنب الثعلب سه درم گاوزبان چهار درم بجوشانند

باب شانزدهم در علاج ضربه و سقطه

کرده میشود صفت آن مردارسنگ انزروت سفید دم الاخوین زفت رومی گل ارمنی کوفته بیخته موم زرد
بروغن گلسرخ گداخته ادویه را بآن سرشته مرهم سازند و اگر بجای موم روغن مغز قلم گاو کنند انسب
مرهمی هندی مجرب صفت آن مرهم سیاه نیم پاؤ مرمکی سرخ دو درم روغن کنجد نیم سیر گنده بهروزه
نیم دانگ موم سفید پیاز پاؤ سیر اول پیاز را در روغن کنجد بپزند تا سوخته شود پس صاف نموده
موم را دران بگذارند پس ادویه را کوفته بیخته داخل کرده در هاون سنگی بدسته بمالند تا سرد شود پس
بکار برند و صبح و شام این مرهم چرک را پاک میگرداند و زخم را مندمل میگرداند و چون گوشت تازه
برآورد با دویه مندمل و خاتم خشک کنند و آن ادویه اینست مردارسنگ سوخته برگ سوسن بلیله
تازه و سبز گلنار فارسی زرد چوبه صبر سقوطری و اگر با جراحت اعراض دیگر بود مثل ورم و کسر
عظام و قطع عرق و عصب و فساد گوشت و شدت درد و سوء مزاج و امتلاء بدن اول بتدبیر آن
اعراض اشتغال نمایند و تبدیل مزاج و استفراغ مواد و تسکین درد بیرون کردن گوشت بد و فاسد
را و تدبیر ورم گوشت و علاج جراحت عصب و قطع آمدن خون و چرک را خواهد آمد و اما جراحت عصب را
چندان نگذارند که از ورم کردن ایمن شود چه ورم جراحت عصب را خوف تشنج ست و وصول جز آن
بدماغ و از آب و هوای سرد نگهدارند و اگر ورم کند بآرد جو آرد باقلا و بزر کتان سوده بزیت سرشته
ضماد کنند و اگر تشنج عارض شود آن عصب را که تمدد میکند بپزند بروغن بنفشه تکمید کنند و پشت و گردن
را بروغن بنفشه و پیه بط و پیه مرغ خانگی چرب نمایند و اگر جراحت استخوان شکسته بود ضماد حار
باید گذاشت و اگر دران اشظایای عظمی یا عصبی پیدا شود بزر اوند مدحرج ضماد کنند تا بیرون آید
پس کندر و مرمکی بعسل سرشته ضماد نمایند و اگر استخوان فاسد شده باشد و آن بفساد گوشت فاسد
را بمرهم زنجار دفع کنند و استخوان را بتراشند و اگر جراحت بر شکم و روده و ترب بیرون آید باندرون بفرستند
و شکم بدوزند و اگر روده ها ورم کرده باشند و باندرون نروند بشراب تکمید کنند تا ورم برود پس دستها
و پاهای علیل را گرفته او را بردارند تا پشت او منجذب گردد و روده باندرون رود و اگر باین عمل باندرون نرود
دهن جراحت بمقداریکه روده اندرون تواند رفت گشاده گردانند و اگر وقتی فرا رسد که ترب سبز یا سیاه شده باشد
آنمقدار که متغیر بود ببرند و هر رگی بزرگ که دران بود بریسمانی باریک به بندند و باندرون فرستند و غایت
احتیاط رعایت کنند علاج سوختن از آتش و روغن گرم وغیره و روغن زرد آب گرم و از

علاج سوختن از آتش و روغن گرم وغیره

خالی وگاه بود که بر موضع حجامت پاشته آن برص حادث شود بواسطه ضعف عضو بجراحت علامت
برص سفیدی براق وآماس ودر پوست فرو رفته وسفیدی موی آن موضع ونازک بودن پوست
آن موضع اگر انگشت بران فرو برند از موضع دیگر که انگشت فرو برند بیشتر در کو افتد وچون سوزن
در زنند خون بیرون نیاید علاجش هر چند آنکه مرض را گفته اند که هوا غنا عن البر لا یکادون سرا یعنی
مرضی ست که اطبا از علاج آن جسته اند ونزدیک نیست که نیک شود اما چون امکان صلاح داد متوجه
علاج شده اند وعلاجش استفراغ بلغم ست وتبدیل مزاج بمعاجین گرم وخوردن تریاق ومثرودیطوس
طلای نافع بجهت برص سفید صفت آن نقط سفید زفت رومی خردل سرخ خربق مویزج کندش شونیز
بوره سرخ بوره سفید پیاز عنصل شیطرج هندی عاقرقرحا پوست بیخ کنیر زراوند اطریلال کوفته بیخته
بسرکه سرشته طلا نمایند ویا اطریلال را با دانگی عاقرقرحا بسایند وبعسل سرشته بدهند ویک دو
ساعت در آفتاب نشانند چندانکه عرق کند وباشد که همان روز یا روز دیگر آبله زند وزرد آب روانه
شود وصحت یابد جراحات اگر جراحت خرد بود وتازه واز عوارض دیگر سالم ولبهایش هموار بود
وچنان بود که در بستن نافع تر آن تمام مرهم می نشیند بر هر جایی که افتاده نهند وبر باطی دو سر بر بندند
چنانچه لبهای آن درست برهم نشیند وچیزی در اندرون نرود از موی وغیر آن واگر تازه نبود و
سه روز بران گذشته بود لیکن چرک وریم نگرفته بود آنرا بخراشند تا خون آلوده گردد پس به بندند و
اگر جراحت عظیم وغائر بود ازین ادویه ذروری ساخته بر انجا ریزند صفت آن صبر کندر دم الاخوین
کوفته بیخته ذرور نمایند وبر حوالی آن صندل سرخ وفوفل بآب کشنیز تازه وآب کاسنی تازه وآب
خرفه تازه سوده طلا نمایند واگر خیال اقتصار نمایند فصد کنند واگر لبهای جراحت بهم نرسد بدوزند
واگر غور داشته باشد واز انچیزی گوشت افتاده باشد ویا قعر اجزای آن برهم نمی کشیدند ودر میان
قضا داشته باشد که رطوبت ووسخ دران جمع خواهد شد پس با دویه که تخفیف رطوبت وجلای وسخ
تواند کرد احتیاج باشد ذروری که درین وقت نافع ست کندر صبر سقوطری زراوند ایرسا توتیای
کرمانی مغسول اقلیمیاء نقره مجموع را نرم کوفته بر انجا بپاشند وبر بندند وباید که بستن غور آن محکم تر
وسببش سست تر باشد وعضو را بشکلی دارند که زرد آب از ان بآسانی بیرون تواند آمد وهرگاه
خواهند که پاک گردد پنبه کهنه پر کنند پاک گرداند مرهمی که بعد از پاک گردانیدن آن استعمال

جراحات

مکلف رنگین تر بود و سرخی دران بیشتر ست برش نقطهای سیاه بود و گاه باشد که بسرخی و کمودت مائل باشد و بیشتر و زردی
واقع شود و خیلان مثال این آثار باشد لیکن مرتفع بود از سطح بدن و آنچه مذکور شد اگر با طفل مولود بود دفع
نتوان کرد و آنچه حادث شده باشد علاجش فصد و اسهال خلط سوداویست پس طلا کردن به تخم خربزه
و تخم ترب و قسط و ایرسا و خردل و ترمس کوفته بیخته بگلاب و سرکه سرشته طلا نمایند و خیلان را
بسوزن در زنند و بسرکه و گلاب بشویند و با دویه مذکوره طلا کنند صنان یعنی بوی بغل و امثال آن
تغیر رایحه و نتن ابطی و زیر پستان و میان انگشتان پای و پوست سر و عروق از عفونت اخلاط
و حدت آنها بود علاجش تنقیه خلط غالب و زیر بغل و پستان را صندل سفید و برگ مورد را بگلاب
سوده طلا نمایند ذروری بجهت نتن میان انگشتان صفت آن توتیای کرمانی مردار سنگ
گل سرخ گل ارمنی پوست انار کوفته بیخته بسرکه تر کرده خشک نمایند و نرم کوبیده بکار دارند و
جهت سر هم مناسب ست و اگر بسر کودکان و پسران باشد بآن ادویه پوست درخت مازو و
جوز السرو سوخته ضم کنند بهق سفید و بهق سیاه اما بهق سفید علامتش آنست که بسیار سفید
نبود بلکه نزدیک بود برنگ پوست بدن و در پوست فرو رفته و آماس نبود و موی که از انجا بر آید
سیاه بود علاجش اسهال ست با یارج فیقرا و شحم حنظل و تربد و غاریقون و از لبنیات اجتناب
نمایند و بر گلنگبین و اطریفل کشنیز مداومت نمایند طلای نافع از برای بهق ابیض ترمس شامی
پوست بیخ کنیر و شیطرج هندی عاقرقرحا تخم ترب کندش سپندان کوفته بیخته بسرکه سرشته
در شب طلا کنند اما بهق سیاه بغیر پوست عضوست بسیاهی سبب آن مخالطه سودا بود
بخون علامتش آنست که چون دست بران مالند سبوسه ازان ریخته شود و موضع سرخ بماند علاجش
فصد ست و اسهال سودا و حمامهای مرطب و ترطیب مزاج با غذیه و اشربه و طلا نمودن ست بطلای
مذکوره و نوعی از بهق اسود بود که آنرا برص اسود گویند و آن درشتی بود قوی با خاریدن و
تقشری مثل فلوس سمک علاجش علاج بهق سیاه بود با زیادتی اسهال و ترطیب مزاج برص
سفیدی که بر بعض اعضا پیدا شود یا تمام اعضا سفید گردد و یکرنگ شود و سبب آن ضعف
قوت معتبره است بواسطه غلبه بلغم بران خونی که غذای آن عضوست یا بواسطه سوء مزاج عضو
است از برودت و رطوبت و حدوث طبعی سدمی درد اگرچه آن خون که غذای او میگردد نیکو بود و از بلغمیه

برش
صنان
ذروری
بهق سفید و بهق سیاه
بهق سیاه
برص

ونرم نبود و در اول حدوث آن اگر دست متفرق گردد و باز عود کند و گاه بود که عود نکند علاج
این هر سه تنقیه بلغم بود بقی و اسهال بایارج فیقرای مقوی بغاریقون و ضماد کردن به داخلیون
حلبه و بزرکتان و خنازیر را به داخلیون و ایرسا نرم سوده بهم آمیخته ضماد کنند و سم گورخر سوخته در
زیت سرشته بر خنازیر طلا کنند تحلیل دهد و اگر باین تدبیرات مداومت باینها تحلیل یابد فبها والا پخته
گردانند و بشگافند و علاج قرحه کنند و سلعه اگر بزرگ شود بانچه ذکر شد تحلیل نیابد ازین دو کار باید کرد
شگافتن و بیرون آوردن با کیسه که آنرا کیسه البسلعه گویند یا با دویه معفنه ریش گردانند صفت آن آهک
آب نارسیده چهار جزء زرنیخ دو جزء توبال مس سه جزء و نطرون دو جزء و مجموعه را نرم سوده بروغن گل سرخ
سرشته طلا نمایند و صفت شحمیه را با دویه محلله و معفنه علاج نتوان کرد و دفع آن جز برون کردن نباشد
و غدد را به داخلیون ضماد کنند و بر بالای آن پارسرب گذاشته محکم ببندند داء الثعلب و داء الحیه
اگر بار نخستین موی سر و ریش پوستی تنگ سر و سفید داء الحیه گویند و الا داء الثعلب می نامند یا از بلغم بود
علامتش سفیدی و نرمی موضع و باقی علامات بلغم ست علاجش تنقیه بلغم است بقی و تخم ترب و شبت
و عسل و اسهال بایارج فیقرای مقوی با غاریقون ست و بعد از تنقیه موضع را بحرقه درشت بمالند و
بسندان و پیاز عنصل طلا نمایند یا پیاز عنصل را با عسل سوده طلا کنند یا حب السلاطین را بسرکه
عنصل سوده طلا نمایند و یا از صفرا میباشد علامتش زردی و درشتی موضع و سائر علامات صفرا
باشد علاجش تنقیه است بحب قرص بنفشه و به مطبوخ هلیله زرد پس سرکه و روغن گل سرخ بمالند
پس بفندق یا به پوست سوخته بسرکه سرشته طلا نمایند و یا از سودا می باشد علامتش تیرگی رنگ و
کمودت و درشتی موضع و سائر علامات سودا است علاجش اسهال ست بحب افتیمون و معجون
نجاح و تعدیل مزاج باستعمال مرطبات و پیاز عنصل مالیدن و پیه خرس و سم بز را سوزانند یا بیخ نی
خشک کرده سوده طلا کنند و روغن پیوسته بمالند و یا از خون میباشد علامتش سرخی موضع و علامات
غلبه خون ست و علاجش فصد ست و استعمال اطلیه مذکوره و سم خر اهلی را سوخته خاکستر آنرا بروغن کنجد
سرشته طلا کنند و اگر زیت بود بهتر ست خاکستر سیاه دانه و خاکستر قیصوم طلا کردن در همه اقسام
موی برویاند کلب و برش و نمش و خیلان اما کلف پس حدوث کمودت بود و زردی و تغیر رنگ
و اندکی بسیاهی آمیخته یا بسبزی و نمش حدوث سیاهی ست که بسرخی زند بیشتر بشکل مسند براز

داء الثعلب و داء الحیه

و نمش

طلای نافع از برای نار فارسی صفتان مازو سبز حضض مکی کافور قیصوری سوده بسرکه و لعاب
اسپغول و آب برگ لسان الحمل و آب خرفه تازه و آب کاسنی تازه سرشته طلا نمایند **فلغمونی** ورمی بود
از خون علامتش انتفاخ و سرخی و تمدد و بسیاری ضربان ست علاجش فصد ست و در ابتدا طلا از
سرخ صندل و صندل سفید و فوفل و گل ارمنی سوده بسرکه و آب کشنیز تازه و اگر ازین طلا درد
زیاده شود فی الحال دور کنند و همین طلا را بر عضوی که بالای آنست نهند و در روز دیگر آرد جو
کشنیز تازه خبازی با لعاب اسپغول طلا کنند و چون بینند که از آنچه هست زیاده میشود طلای از
آرد جو و آرد باقلا و خطمی و خبازی و بابونه کنند و چون بینند که کمتر میشود طلای از بابونه و اکلیل الملک
و بزر کتان و حلبه کنند و در همه اورام که از رعایت اوقات اربعه غافل نباید بود در ابتدا رادع
و در تزاید جمع کردن میان رادع و مرخی و در انتها مرخی و محلل و در انحطاط محلل صرف نهند و اگر بینند
که تحلیل نیافته و جمع مده باشد تخم مرو و انجیر درهم کوفته ضماد نمایند و امثال این تا پخته شود و
تدبیر کشادن آن کنند و مثل سرگین کبوتر و اشق یا بآلت **اورام مفارغ** سه عضو بود که هر یک
مفرغه عضو رئیس واقع شده اند ابط یعنی در زیر بغل که مفرغه دل باشد و ارسه یعنی بیخ ران که مفرغه
جگر بود و خلف الاذنین یعنی پس سر هر دو گوش که مفرغه دماغ بود و هرگاه درین اعضا ورم حادث
گردد از آن جهت که اعضاء رئیسه مواد را باینجانب دفع کرده اند و یا بر اطراف ریشی و یا ورمی
بود و از آن موضع متوجه آن عضو ماؤف شده باشد چون بآن عضو رسد و در آنجا بماند زیرا که گوشت
نرم دارد آنرا لحوم رخو گویند علاجش تضمید و مرخیات در ابتدا بعد از تنقیه بدن بفصد و اسهال
مثل آب گرم ریختن بآنجا و مسکه مالیدن و خطمی و بنفشه و خبازی ضماد کردن و استعمال رادع
جائز نبود درین موضع خنازیر و سلعه و غده و خنازیر ورم صلب و غلیظ بود بر ظاهر آن گرمی ها و ناهمواریها
باشد و در گوشت بسته بود و در لحوم رخو خاصه بر گردن حادث گردد و بیشتر متعدد بود که یک کیسه و
سلعه ورمی بود مختلف باشد در جثه از مقدار نخودی یا مقدار خربزه او را کیسه بود و در گوشت بسته
نباشد و یا انگشت نتوان گرفت و بهمه جوانب حرکت نتواند داد و آن چهار قسم ست و عینه دارد رها
لحمیه و شراریه یعنی در اندرون مثل این چیزها بود و غده ورمی بود صلب بمقدار فندق یا خرد بر کف
و پیشانی بسیار واقع میشود و فرق میان غده و سلعه آن بود که غده زیاده نشود و غلاف ندارد

فلغمونی

اورام مفارغ

ونرم نبود و در اول حدوث آن اگر دست متفرق گردد و باز عود کند و گاه بود که عود نکند علاج
این هر سه تنقیه بلغم بود بقی و اسهال بایارج فیقرای مقوی بغاریقون و ضماد کردن به داخلیون
حلبه و بزرکتان و خنازیر را به داخلیون و ایرسا نرم سوده بهم آمیخته ضماد کنند و سم گورخر سوخته در
زیت سرشته بر خنازیر طلا کنند تحلیل دهد و اگر باین تدبیرات مداومت باینها تحلیل یابد فبها والا پخته
گردانند و بشگافند و علاج قرحه کنند و سلعه اگر بزرگ شود بانچه ذکر شد تحلیل نیابد ازین دو کار باید کرد
شگافتن و بیرون آوردن با کیسه که آنرا کیسه البسلعه گویند یا با دویه معفنه ریش گردانند صفت آن آهک
آب نارسیده چهار جزو زرنیخ دو جزو توبال مس سه جزو نطرون دو جزو مجموعه را نرم سوده بروغن گل سرخ
سرشته طلا نمایند و صف شحمیه را با دویه محلله و معفنه علاج نتوان کرد و دفع آن جز برون کردن نباشد
و غدد را به داخلیون ضماد کنند و بر بالای آن پارسرب گذاشته محکم ببندند **داء الثعلب و داء الحیه**
اگر بار نخستین موی سر و ریش پوستی تنگ سر و سفید داء الحیه گویند و الا داء الثعلب می نامند یا از بلغم بود
علامتش سفیدی و نرمی موضع و باقی علامات بلغم ست علاجش تنقیه بلغم است بقی و تخم ترب و شبت
و عسل و اسهال بایارج فیقرای مقوی با غاریقون ست و بعد از تنقیه موضع را بخرقه درشت بمالند و
بسندان و پیاز عنصل طلا نمایند یا پیاز عنصل را با عسل سوده طلا کنند یا حب السلاطین را بسرکه
عنصل سوده طلا نمایند و یا از صفرا میباشد علامتش زردی و درشتی موضع و سائر علامات صفرا
باشد علاجش تنقیه است بحب قرص بنفشه و به مطبوخ هلیله زرد پس سرکه و روغن گل سرخ بمالند
پس بفندق یا به پوست سوخته بسرکه سرشته طلا نمایند و یا از سودا می باشد علامتش تیرگی رنگ و
کمودت و درشتی موضع و سائر علامات سودا است علاجش اسهال ست بحب افتیمون و معجون
نجاح و تعدیل مزاج باستعمال مرطبات و پیاز عنصل مالیدن و پیه خرس و سم بز را سوزانند یا بیخ نی
خشک کرده سوده طلا کنند و روغن پیوسته بمالند و یا از خون میباشد علامتش سرخی موضع و علامات
غلبه خون ست و علاجش فصد ست و استعمال اطلیه مذکوره و سم خر اهلی را سوخته خاکستر آنرا بروغن کنجد
سرشته طلا کنند و اگر زیت بود بهتر ست خاکستر سیاه دانه و خاکستر قیصوم طلا کردن در همه اقسام
موی برویاند کلب و برش و نمش و خیلان اما کلف پس حدوث کمودت بود و زردی و تغیر رنگ
و اندکی بسیاهی آمیخته یا بسبزی و نمش حدوث سیاهی ست که بسرخی زند بیشتر بشکل مسند براز

داء الثعلب و داء الحیه

و نمش

طلای نافع ازبرای نار فارسی صفتان مازو سبز حضض یکی کافور قیصوری سوده بسرکه ولعاب اسپغول و آب برگ لسان الحمل و آب خرفه تازه و آب کاسنی تازه سرشته طلا نمایند فلغمونی ورمی بود از خون علاتش انتفاخ و سرخی و تمدد و بسیاری ضربان ست علاجش فصد ست و در ابتدا طلا از سرخ صندل و صندل سفید و فوفل و گل ارمنی سوده بسرکه و آب کشنیز تازه و اگر ازین طلا درد زیاده شود فی الحال دور کنند و همین طلا را بر عضوی که بالای آنست نهند و در روز دیگر آرد جو کشنیز تازه خبازی با لعاب اسپغول طلا کنند و چون بینند که از انچه هست زیاده میشود طلای از آرد جو آرد باقلا و خطمی و خبازی و بابونه کنند و چون بینند که کمتر میشود طلای از بابونه و اهل الملک و نبر کستان و حلبه کنند و در همه اورام که از رعایت اوقات اربعه غافل نباید بود در ابتدا ادرار و در تزاید جمع کردن میان رادع و مرخی و در انتهاء مرخی و محلل و در انحطاط محلل صرف نهند و اگر بینند که تحلیل نیافته و جمع مده باشد تخم مرو و انجیر در هم کوفته ضماد نمایند و امثال این تا پخته شود و تدبیر کشادن آن کنند و مثل سرگین کبوتر و اشق یا با بالت اورام مفارغ سه عضو بود که هر یک مفرغه عضو رئیس واقع شده اند ابط یعنی زیر بغل که مفرغه دل باشد و ارسه یعنی بیخ ران که مفرغه جگر بود و خلف الاذنین یعنی پس سر هر دو گوش که مفرغه دماغ بود و هر گاه درین اعضا ورم حادث گردد ازان جهت که اعضاء رئیسه مواد را بینجانب دفع کرده اند و یا براطراف ریشی و یا ورمی بود و ازان موضع متوجه آنعضو ماؤف شده باشد چون بآن عضو رسد و در انجا بماند زیرا که گوشت نرم دارد و آنرا لحوم رخو گویند علاجش تنفیذ و مرخیات در ابتدا بعد از تنقیه بدن بفصد و سهال مثل آب گرم ریختن با آنجا و مسکه مالیدن و خطمی و بنفشه و خبازی ضماد کردن و استعمال رادع جائز نبود درین موضع خنازیر و سلعه و غدد و خنازیر ورم صلب و غلیظ بود بر ظاهر آن گرمی ها و ناهمواریها باشد و در گوشت بسته بود و در لحوم رخو خاصه بر گردن حادث گردد و بیشتر متعدد بود که یک کیسه و سلعه ورمی بود مختلف باشد در جثه از مقدار نخودی یا مقدار خربزه اورا کیسه بود در گوشت بسته نباشد و یا انگشت نتوانگرفت و بهمه جوانب حرکت نتواند داد و آن چهار قسم ست و عینه دار و ربا لحمیه و شرایه یعنی در اندرون مثل این چیزها بود و غده ورمی بود صلب بمقدار فندق یا خرد بر کف و پیشانی بسیار واقع میشود و فرق میان غده و سلعه آن بود که غده زیاده نشود و غلاف ندارد

فلغمونی

اورام مفارغ

گاه شود که تب شود علاجش فصد و تلیین طبیعت ست و تعدیل مزاج بماء الشعیر و اشربه بارده و در ابتدا
مازو سنبر بسبر که سوده طلا کنند یا خبث الحدید بسبر که سوده بمالند و یا اسپغول بسبر که سرشته ضماد نمایند
و اگر درد قوی باشد بزر البنج و افیون بسبر که سوده طلا نمایند و بر آن برف یا یخ نهند اگر دفع شود
فبها و الا در روغن گرم نهند تا تحلیل بیابد و اگر تحلیل نیابد پیاز در زیر خاکستر گرم پخته پیش شکافته
بر آن بندند یا گندم را خائیده بر آن بندند یا تخم مرو و انجیر کوفته بر آن نهند تا پخته شود پس بکشایند
به پیش باید داد مرهم نهند تا تحلیل آنرا زخ گویند و سبب زخ یعنی ثولول خلط غلیظ یا بلغمی یا سودا وی
یا مرکب از هر دو بود علاجش اگر بسیار بود و غلبهٔ خون باشد فصد کنند و اگر خون غالب نبود مسهل
اختصار نماید و اگر غدد در آن اندک باشد بطلا دفع کنند و سیاه دانه یا کز مازج یا سرگین بز بسبر که
سوده طلا نمایند زائل گردد و زرنیخ زرد با مویز دانه برون کرده طلا نمایند زایل گردد **حمره یعنی**
درمیان عوام به سُرخ باد معروف ست علامتش سرخی باشد که چون انگشت بران
بمالند زائل شود و باز بزودی سُرخ شود و در پوست بود و زیادتی نداشته باشد و از موضعی بموضعی
و از جای بجای رود و این قسم را خالص گویند و علاجش استفراغ بدن از صفرا ست و غذا
آش جو از اشربه شراب عناب که بتمر هندی ترش کرده باشند طلای نافع صفت آن صندل
سوده و کشنیز تازه و برگ خرفه تر و لسان الحمل و اسپغول و گلاب در هم سرشته طلا نمایند و انقسیم
محتاج به محلل نباشد و غیر خالص آن بود که صفرا بخون مختلط باشد پس از پوست تجاوز کرده بود و
درد کند و از موضعی بموضعی نرود و به فلغمونی که ذکر خواهد شد شبیه باشد علاجش فصد کنند و
پس استفراغ صفرا و بعد ازان استعمال طلاء رادع پس طلای محلل مثل خطمی و خبازی و آرد جو
حمره هجم دانها باشد بسبر هین و متفرق میباشد و مجتمع میباشد و بنهایت سرخ میباشد پس خشک
ریشه گردد و درد آن بنهایت بود مثل درد عضوی که آتش بران نهند و علاجش فصد و اسهال
صفرا پس دردی سرکه را بزمین شخ که طین خر ریزند تا بر جوشد پس قدری کافور قیصوری بران
ریزند و مواضع حمره طلا کنند **نار فارسی** مثل حمره بود الا آنکه هر جا که ظاهر شود خطهای سرخ
مثل زبانه آتش پیدا شود علاجش مثل علاج حمره بود بعد از فصد و اسهال بر چیزهای که رطوبت
و ماهیت در خون احداث کند مداومت نمایند مثل ماء الشعیر و هندوانه و شفتالو و کدو و دوغ

سرب را بگدازند و سیماب را در وی اندازند و بار دیگر داروها در هاون نرم سوده با دو سیر سرکه و دو سیر
روغن گلسرخ مخلوط کرده طلا نمایند که بعون الله تعالی نافع ست قوبا بفارسی بزلون گویند و بهندی
داد نامند و آن درشتی بود بر ظاهر پوست اگر بسیار باشد فصد کنند و مطبوخ افتیمون دهند و اگر اندک
بود حاجت تنقیه نیست مگر آنکه مزمن باشد و روغن گندم مالیدن مناسب بود و گرفتن روغن چنان
بود که وصله آهن را پهن کنند و قدری گندم بر روی آن ریزند و سنگی گرم کرده بر روی گندم نهند
و آنچه از آن سیلان کند روغن گندم ست مردار سنگ زراوند و صمغ آلو و حضض را کوفته بسرکه و روغن
گل سرخ سرشته طلا نمایند و سیماب هم در داروی مذکور مناسب ست سعفه جوشش بود که منقرح
گردد بر سر و روی و در کودکان بسیار حادث میشود علاجش اگر غلبه خون بود فصد و حجامت کنند
و اگر صفرا یا بلغم شور یا سودا بود بآنچه مناسب آن بود تنقیه کنند طلای نافع صفت آن توبال مس و انزروت
سفید مردار سنگ کاغذ سوخته مجموع را نرم کوفته بروغن گلسرخ و سرکه انگوری سرشته طلا نمایند
طلای دیگر گل تنور کهنه یک جزو نمک طعام نیم جزو سوده بسرکه انگوری سرشته طلا نمایند طلای دیگر خاصه
جهت کودکان زرد چوبه حنا مردار سنگ پوست انار کوفته بسرکه انگوری و روغن گلسرخ سرشته
طلا نمایند دمامیل گاه برآمدن دمل بسیار بود فصد باید کرد بعد از آن مناسب خلط غالب مسهل
باید داد و ترک گوشت و شیرینیها کنند و هرگاه از گوشت چاره نبود گوشت بزغاله دهند و از
میوها انار ترش و ریباس با غوره با تمر هندی مناسب ست نقوع نافع از برای دمامیل صفت
آن زرشک منقی آلوی بخارا خوبانی عناب شب بخیسانند و صبح در آب آن شراب عناب داخل
کرده بیاشامند و بابتداء حدوث ورم روادع بر آن استعمال نمایند طلای نافع که در ابتدا
استعمال کرده میشود صفت آن صندل بگلاب سوده فوفل کوفته بزر قطونا بآب خرفه تازه
و کاسنی سبز و گلاب سرشته طلا نمایند و اگر روادع نفع نگیرد وجع خواهد شد گل خطمی کندر خبازی با سفیده
تخم مرغ ضماد نمایند و چون جمع شود گندم چاویده با انجیر و تخم مرو کوفته بشیر گاو پخته بران نهند و چون
خواهند که بگشایند خمیر ترش و تخم مرو و سرگین کبوتر درهم سرشته بران نهند و چون بگشایند و از ریم
پاک شود مرهمی از مردار سنگ دو درم سفیداب قلعی دو درم موم سفید یکدرم روغن گل سرخ چهار درم
ساخته بگذارند و اخس ورمی گرم بود که نزدیک ناخن عارض شود علامتش ضربان قوی و درد کند و

شگافته بود نمک آب دور دارند شری شریا باشد بعضی خرد و بعضی بزرگ شریهن بیشتر باشد دفعتهً
پیدا میشود با خاریدن و کرب و یا از خون میباشد علامتش بسیار سرخ بودن ست با حرارت و زود
ظاهر گردد و در روز بیشتر بود علاجش فصد اکحل ست در وقت مهلتی که در میان بروز و ظهور آن
می باشد تلیین طبیعت بآب آلوی سیاه و تمر هندی و آلوی بخارا و زرد آلو در وقت ظهور آن
آب فاتر بر بدن ریزند و سرکه یا آب غوره یا روغن گلسرخ بر بدن مالیدن و غذا ماش و عدس
و تمر هندی باشد و از میوه آلو و هندوانه و انار میخوش خورده شود و یا از بلغم باشد و علامتش میل آن
سفیدی و هیجان آن در شب ست و علاجش آنست که مطبوخ هلیله زرد مقوی به تبرید دهند و
غذا شوربای ماش و نخود باشد و از اشربه سکنجبین که بسیار ترش نباشد دهند و در حمام آب کرفس
و سرکه و تخم خربزه کوفته در هم سرشته بر تمام بدن بمالند ماشرا آماس سرخ بود که بسر و روی و
پیشانی حادث گردد علامتش سرخی آماس و درد و ضربان در سر و روی ست علاجش فصد قیفال
و حجامت ساقین و تلیین طبیعت ست بشیر خشت و تمر هندی و در وقت تلیین صندلین و فوفل و گلاب
بر حلق و سینه طلا نمایند تا ماده فرود نیاید و غذا شوربای ماء الشعیر و عدس با تمر هندی ترش
کرده است و از اشربه شراب عناب به تمر هندی ترش کرده صندل سرخ بآب کشنیز تر سوده
طلا نمایند و اگر بشگافند و زرد آب بیرون آید موم سفید و روغن گل سرخ و مردار سنگ مرهم ساخته
بگذارند جرب یعنی کر یا خشک ست یا تر که از آن زرد آب بیرون آید یا خون سیاه بالجمله جرب از فساد
خون باشد و سبب فساد خون یا مخالطت صفرا باشد یا بلغم شور یا سودا سوخته علاجش اگر
مانعی نبود اول فصد اکحل نمایند پس بحسب هر خلط مسهل مناسب آن دهند و شاهتره و سنا مکی
و خیار شنبر در همه اقسام لازم دارند و صبر را در دفع جرب روی مزمن اثر بین ست هر روز نیم مثقال
خورند سه روز متعاقب بعد از آن یک روز نخورند تا نه مثقال خورده شود و ملازمت حمام و ترک
جماع نافع ترین چیزهاست جرب و حکه را و بعد از تنقیه تعدیل و اطلیه بکار دارند طلای نافع از برای
جرب رطب صفت آن زراوند زرد چوبه مامیران قنبیل مردار سنگ اشق خبث الحصه نوشادر اشخار و
کبریت زرد کوفته بیخته اجزای مساوی بروغن گل سرخ و سرکه انگوری سرشته طلا نمایند طلا نافع
از برای خشک و تر صفت آن توتیای کرمانی مغسول مردار سنگ زیبق مقتول سرب از هر یک دو مثقال

و اضطراب و بدترین هر دو سیاه بود پس بنفش پس سبز پس سرخ پس زرد و از جدری آنچه پهلوها داشته باشد
یا مضاعف بود یعنی متصل یکدیگر باشند و علامات این هر دو مرض تب مطبقه و محرقه و درد پشت
و خاریدن بینی و فزع یعنی ترسیدن در خواب و بیداری بود علاج آن اگر مانعی نبود قبل از ظهور
فصد یا حجامت کنند و غذا شوربای عدس دهند و از اشربه شراب عناب با عرق گاوزبان دو درم
حبه یعنی خاکشی که آنرا بشیراز سی شفترگ گویند سنگ شو کرده با شراب عناب بدهند و قدری در جامه
و بستر ریزند و اگر در بیرون آمدی کندی کند یا خوف فرو شدن بود غسواک و بادیان و عنب الثعلب
و کشنیز از هر یک یکدرم انجیر زرد هفت عدد در آب بجوشانند و بپالایند و با شراب عناب و تخم حبه
یعنی خاکشی بدهند و قدری آب گرم در زیر دهان نهند تا بخار آن مسامات را گشاده گرداند و
بسهولت برآید و از برای حفظ اعضای باطن بقدر یکدانگ مروارید ناسفته سوده و از برای
سهولت بروز و تسکین الم بروز آن یکدانگ گل شقایق النعمان بدهند و در ایامی که بروز مطلوب
ست یعنی از چهارم یا هفتم آب مطبوخ نخود و عدس و گذر بدهند و اگر درین طبیخ چند عدد انجیر باشد
بهتر ست و اگر طبیعت محصوب و مخدور نرم بود تفحص کنند اگر از آمدن طبیعت خفت و راحت و تسکین
کرب یابد قبض نکنند و اگر رود بقبض آن بشراب صندل یا شراب سفرجل جهد نماید و غذا عدس
که بعد از دو سه جوش آب آن بریزند و آب نو در دیگ کنند و اگر دو سه بار چنین کنند قبض زیاده
کند و کافور در آب کشنیز تازه حل کرده یا سماق در گلاب خیسانیده صاف نموده با شیر انار دانه
ترش در چشم چکانند منع برآمدن آبله در چشم کند و اگر پاها را بحنا که بآب گرم خمیر کرده باشند
به بندند بخاصیت این عمل کنند و صندل را بگلاب سوده در بینی چکانند تا منع برآمدن آبله در آنجا
کند و بشراب توت شامی غرغره کنند یا آبی که در وی سماق و گل سرخ و عدس مقشر
جوشانیده باشند غرغره کنند تا حلق از آن محفوظ ماند و اگر آبله بسیار بزرگ بود پر آب و بر جامه
خواب تحمل نیاورد برآرد و جو یا آرد ارزن خوابانند و ریگ که بغایت نرم بود انسب ست و اگر
موضعی ریش گردد گلسرخ و انزروت و دم الاخوین نرم سوده بر آنجا ریزند و اگر آبله دیر خشک شود
قدری چوب گز در زیر دامن دود کنند زود خشک شود و ازین قوی تر آنکه عدس و گلسرخ و تراشه چوب گز
در آب بپزند پس قدری نمک در وی افگنند و پاره پنبه بآن تر کرده بر آبلها نهند و از جائیکه آبلها

تعلق گیرد و چنانچه در دو غب و سه ربع بدور مواظبه عدد آن معلوم گردد و چنانچه اگر دو روز گیرد یکروز
نگیرد معلوم گردد که مرکب از دو ربع ست و اگر دو روز بگذرد و دو روز بگیرد دلیل آن بود که مرکب از دو
خمس ست و اگر دو روز بگیرد و سه روز نگیرد علامت دو سدس باشد پس درینصورت آخر بدور
بر ماهیت عدد استدلال شده باشد و در صورت دوم بر عدد و در صورت اول بر ماهیت و
بباید دانست که خمس و امثال آن از قبیل ربع ست بزیادتی غلظت و علاج آن مثل علاج ربع
بود بزیادتی استعمال ملطفات و تلطیف تدبیر و در جمیع حمیات قبل از نضج ماده مسهل بدهند بر سبیل
وجوب و بعضی گویند که حمی صفراوی خالص را انتظار نضج مستحب بود مادام که ماده ساکن باشد و
متوجه عضو شریف نباشد و اگر چنین نبود قبل از نضج واجب بود چه دادن مسهل پیش از نضج موجب
طول مرض ست و انتظار موجب هلاک مریض و در جای انتظار نضج واجب بود اگر در طبیعت قبض
باشد حقنه کنند و ملین ضعیف توان داد در روز نوبت و روز بحران مسهل نشاید داد و در روز ششم
مسهل دادن خطرناک ست و بهترین ایام در حمیات صفراوی از برای مسهل دادن هشتم و دهم
و دوازدهم و شانزدهم ست و در ایام بحران و غیر ایام بحران و روزهای که دران ایام از ایام بحران
نیک واقع شود ایام بحران نیک چهارم و هفتم و یازدهم و بستم و بست و یکم و بست و چهارم و بست
و هفتم و سی و یکم و سی و چهارم و سی و هفتم و چهلم و روزهای که دران ایام بحران ضعیف واقع شود و این
ایام را ایام بحران ردی خوانند سوم و پنجم و نهم و سیزدهم و نوزدهم و روزهائیکه دران بحران نادر افتد
و گر افتد بد باشد ششم و هشتم و دهم و دوازدهم و پانزدهم و شانزدهم و هیجدهم و نوزدهم پس روزهائیکه
دران ایام بحران واقع شود جمله بست و پنج روز ست و در پانزده روز باقی بحران نیست و بحران
بر عاف احمد بحران هاست خصوص در حمیات دموی نزدیک بفصد باشد پس اسهال پس قی پس
عرق پس ادرار بول پس اخراج باب پانزدهم در اورام و بثور در امراض که در جلد
حادث میشود حصبه و جدری حصبه بفارسی سرخچه گویند و سببش غلیان و جوشیدن و تیزی
و صفراویت خون ست و جدری آبله را گویند و سببش غلیان خون و دفع فضلات ست که از خون یا
در وقت حمل و از شیر و غیر آن بعد از ولادت با خون اختلاط یافته باشد مثل شیره انگور تا غلیان نکند
صاف نگردد و سلیم بران باشد که سفید و بزرگ بود و بعد اندک و باسامی و بیرون آید بی کرب

باب پانزدهم در اورام و بثور در امراض که در جلد حادث میشود حصبه و جدری

حادث شود و این قلیل الوقوع ست و علامتش صفر نبض و بطور و تفاوت و وجع مفاصل زیادتی
حرارت بر بلغمی و اندکی آن از صفراوی و اشتداد یعنی بود و علاجش فصد با سلیق ست و فصد صافن
اگر قوی باشد و استعمال مدرات و مسهلات سوداوی و علاج عام در همه اوصاف ربع
آنست که روز نوبت هیچ نخورد مگر صفراوی باشد که سکنجبین بدهند و در ابتدای آن قی فرمایند و
در میان لرزه آب ندهند و در میان تب اگر آب خورده باشد و در معده جمع شده باشد البته قی کند
و در آخر تب سکنجبین با شراب لیمون یا شراب نارنج یا عرق گاوزبان دهند و دو روز دیگر نخود آب
که در ان سرکه با آب کامه و مویز تر مهندی پخته باشند و بسبب مزاج هر شخص داده انچه لایق دانند
و مرغ در ان انداخته باشند باید داد و اگر در روز دوم راحت که فردا نوبت خواهد بود بر مزوره یعنی
بی مرغ اقتصار کنند میشاید خاصه کسی را که بدن قوی و اشتها ضعیف بود اما در روز مقدم البته مرغ
باید داد و اگر اشتهای مرغ خوردن نباشد مهرا گردانند و آب آنرا بدهند و اگر اشتها غالب و هضمه
قوی باشد بجای مرغ گوشت بزغاله بتخصیص و قتیکه علامات آن زمان ظاهر شود و روز مسهل دادن روز دوم
راحت بود **حمیات مرکبه** هرگاه مثلاً دق و خلطی یا دو خلطی مثل سوداوی و بلغمی یا دو عنب
جمع شوند آنرا مرکب گویند و ترکیب یا بر سبیل مبادله میباشد چنانکه بگذرد و دیگری بگیرد یا مداخله چنانکه
یکی بگیرد و در میان آن دیگری بگیرد و یا مشارکه چنانکه در زمان گرفتن هر دو شریک باشند و از جمله
مرکبات انچه باقی یافته شده **شطر العنب** ست و این تپی باشد مرکب از صفراوی و بلغم چنانچه هر دو
خلط از هم تمیز باشند و در عنب غیر خالص هر دو خلط از شدت امتزاج بمنزله یک خلط شده و اینجا نه
چنانست پس هر دو یا آنرا دائره بود یا لازم یا صفراوی که بلغم غالب بود و علامتش غالب و
اخص علامات شطر العنب ست که در یک روز قوی تر باشد و علاجش مرکب از علاج صفراوی و
بلغمی مفرد باشد و باید دانست که در معرفت جواد حمیات اعتماد بر اعراض کنند نه بر نوبت
چه میشاید که دو عنب باشد یا سه ربع بر سبیل مبادله مرکب گردد و هر روز نوبت بگیرد پس توهم
شود که بلغمی بود یا دو خمس که بر طریق عنب اند پس علاج آن بعلاج صفراوی و مستبع خطا و
خسران گردد اما در معرفت ماهیت بعضی حمیات و عدد ماهیت با عدد بعضی مرکبات هذ
در استدلال باید کرد چنانچه در ربع و خمس و سدس و امثال اینها علم بوقوع ماهیت آن حمیات

حمیات مرکبه

شطر العنب

مطبع علوی خان

حمی بلغمی صفت آن غارالقرون سفید یکدرم مصطگی یکدانگ تربد سفید مجوف نیمدرم تخم حنظل یکدانگ کوفته بیخته بآب حب سازند جمله یک شربت ست واگر مقدم برین مسهل در طبیعت قبض واقع شود طبیعت راتجفنه که دران قنطوریون دقیق و مغز خسک دانه و لبلاب و سنا رکی و گل خطمی باشند نرم سازند واگر وقت خواب یکدرم ریوند چینی راحب کرده فرو برند صواب بود و غذا نخود آب باشد که دران رازیانه و مرغ و کبک و تیهوج انداخته باشند و غذا وقتی باید داد که چون نوبت درآید معده سنگ شده باشد واگر تغذیه براین وجه میسر نشود و آخر نوبت باید انداخت واگر ماده بلغم داخل عروق بود تب بلغمی لازم حادث شود واین را حمی الشقه گویند علامتش علامات بلغمی دانزه ست الا آنکه با این ناقص بود و در روز عرق نبود مگر در وقت مفارقت و این تب بدق شبیه بود و در شبان روز شش ساعت فتور داشته باشد و علاجش علاج مواظبه ست الا آنکه بلطفات و چیزهای گرم بتدریج و احتیاط اقدام نمایند و در اول سکنجبین مویز آن گلقند آفتابی اقتصار نمایند و شراب لیمون و چیزهای که ادرار کند مثل تخم خیارین و تخم خربزه و پرسیاوشان میداده باشند بعد ازان سکنجبین بزوری و مالیدن بدن در تبهای بلغمی مناسب بود و اگر لبتج عنکبوت را در تب بلغمی بمالند بالخاصیت فائده دهد حمیات سوداویه اگر ماده خارج عروق بود ربع دائره حادث شود یک روز بگیرد و روز نه و این یا از سودائیست که از سوداوی طبعی تولد کرده باشد و یا از احتراق بلغم یا صفرا و یا خون و علامات هر یک ازین اقسام اربعه علامات آن خلط بود که ازان تولد میکنند و اگر حدوث آن بعد از مطبقه بود دلیل آن بود که از احتراق خون ست و اگر بعد از مواظبه بود دلیل آنکه از بلغم ست و اگر بعد از حمیات صفراویه بود دلیل آنکه از صفراست علاجش اگر از احتراق خون بود فصد باسلیق کنند و بعد از نضج ماده اسهال بمطبوخ افتیمون کنند و اگر متولد از بلغم باشد سکنجبین بزوری دهند و بمطبوخ تخم ترب و سکنجبین عسلی قی فرمایند و حب مسهل از افتیمون و تربد سفید بسفایج و غاریقون و لاجورد ساخته بدهند و اگر متولد از صفرا بود سکنجبین ساده و شراب لیمون و عرق کاسنی و عرق گاوزبان در همه قسم نافع ست و قی به سکنجبین و پوست تخم خربزه نمایند و مسهل از سنا رکی و تمرهندی و خیارشنبر و شیرخشت مقوی با فتیمون و روغن بادام شیرین دهند و در اغذیه و تدبیرات ملاحظه خلط متولده عنه می باید کرد و اگر ماده داخل عروق باشد ربع دائره

حمی بلغمی

حمیات سوداویه

واسفاناخ وکدو واز میوه ها انار و هندوانه وامرود ولیمون شیرین خوب ست و در روز نوبت غذا ندهند
مگر آنکه نوبت در آخر روز باشد و صبر نتوانکرد و در روز نوبت مسهل جائز نیست و اگر تدبیر این تپ خطا
نشود از هفت نوبت تجاوز نکند و اکثر آنست که در نوبت چهارم مفارقت کند اما غب غیر خالص بسا
باشد که تا شش ماه بکشد و علامت غب غیر خالص زیادتی نوبت باشد بر دوازده ساعت و باشد که
بست و چهار ساعت کشد بلکه سی ساعت بحسب امتزاج بلغم با صفرا و علاج آنست که از علاج صفراوی
و بلغمی ترکیب کنند اما اگر صفرا در داخل عروق بود پس یا در تمامی عروق ست یا در بعضی رگها که حوالی
دل با فم معده باشد و یا در عروق حوالی کبد پس ازین هر قسم حمی محرقه صفراویه است و اگر در بعضی رگها
بود سوای آنچه مذکور شد غب لازم تولد کند و درین هر دو اشتداد غبی میباشد یعنی یکروز کمتر ست
و یک روز بیشتر و اعراض آن یعنی درشتی زبان و زردی و سیاهی زبان و کرب و تشنگی و سوزش دل در
محرقه زیاده بود و علاج هر دو علاج غب خالص بود و الا آنکه در محرقه اهتمام به تبرید بیشتر و قرص
کافوری و حبوب کافوری باید داد و طلای سرد بر دل و جگر مالند و شاخهای بید و خیار و کدو و هندوانه
بر اطراف و حوالی مریض نهادن و مبردات بر ناف و یخ سر کرده نهند و گاه باشد که در غب لازم
فصد اکحل فائده دهد و گاه باشد که التهاب را زیاده کند و محرقه بلغمیه نیز میباشد که ماده آن بلغم شور
بود مرکب از بلغم تفه و مره صفرا و علاج آن علاج حمیات که از صفرا و بلغم ست حمی بلغمیه
اگر ماده آن خارج عروق بود که هر روز بگیرد این را مواظبه نامند علامتش ابتدا کردن بناقص ست
و سرما و دیر گرم شدن و خون گرم نشود و قوی نباشد و قلت تشنگی و صغر نبض و بقی بر آمدن بلغم و
تهیج و زردی روی و بعضی تپهای بلغمی را در ابتدا سرما بود و بعضی را قشعریره و بعضی را ناقص و
چند نوبت که گذشت ازین سه حال چیزی نبود اما نوبت تا هیجده ساعت تواند بود و بدن از نوبت
گذشته پاک نگردد و علاجش سکنجبین عسلی یا سکنجبین گلقند آفتابی ضم کرده گلقند نصف با مثل
سکنجبین بحسب مزاج مریض و تصرف طبیعت و سکنجبین بزوری با این نسخه صفت آن رازیانه پنجدرم
پوست بیخ بادیان هفت درم تخم خیار ده درم تخم کشوث پنجدرم سرکه سه سیر قند سفید ده سیر
بدستور مرتب نمایند و در اول هر نوبتی تخم ترب و شبت با سکنجبین قی نمایند و در تقویت معده اهتمام
کنند و بعد از آنکه ماده پخته شود و در قاروره اثر آن پیدا شود مسهل دهند حب مسهل نافع از برای

INDIAN INSTITUTE OXFORD

نیلوفر سکنجبین شکر دهند مناسب ست در روز ششم که روز سکون نیست فی الجمله تحریک مناسب ست
وبعوض تخم کدو تخم هندوانه شیرهٔ تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خیارین و درین روز مسهل نباید داد که خطر
ست و روز هفتم که روز نوبت و اول بخار ست بجای تخم کاسنی و تخم خیارین شیرهٔ تخم کدو و شیرهٔ
تخم هندوانه باید داد و درین روز بهیچ وجه تحریک خوب نیست و روز هشتم مسهل از فلوس خیارشنبر و سکنجبین
و شیر خشت و خمیره بنفشه با گلقند شکری با عرق کاسنی و عرق نیلوفر و آب تمر هندی دهند و روز نهم شیرهٔ
تخم کاسنی و شیرهٔ تخم کدو و لعاب بزر قطونا و شربت نیلوفر و عرق بید مشک دهند و سکنجبین بدهند که بعد از مسهل در
دادن سکنجبین خوف حدوث سبج ست و روز دهم باز مسهل روز هشتم دهند و روز یازدهم که روز اندازه
و روز نوبت ست باعتبار روز اندازه که فی الجمله حرکتی در مواد از برای استعداد رفع شدن در روز بحران
ضرورست شیرهٔ تخم خیارین دهند و باعتبار آنکه تسکین ضرورست شیرهٔ تخم کدو باید داد با لعاب
اسپغول از برای تسکین حرارت مسهل و اخراج بقیهٔ مسهل که اگر چیزی باقی مانده باشد بالطایف دفع
شود با شراب انار شیرین یا شراب نیلوفر و عرق کاسنی و عرق بید مشک و اگر بقیهٔ از تب باقی باشد
روز دوازدهم نیز مسهل روز هشتم دهند و روز سیزدهم اگرچه روز نوبت ست و در روز نوبت
بقانون مقرری تسکین ضرورست لیکن تنقیه شده ست از تحریک ضروری متصور
نیست و از برای استعداد روز چهاردهم که روز بحران حقیقی این تب ست فی الجمله تحریک ضرورست شیرهٔ
تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خیارین با لعاب و اشتربه مذکوره دهند و روز چهاردهم که روز بحران ست
استعمال محرک بهیچ وجه جائز نیست شیرهٔ تخم هندوانه با لعاب بزر قطونا و شراب نیلوفر و عرق بید مشک
دهند و روز پانزدهم با عتبار آنکه روز نوبت ست مسکن باید داد شیرهٔ تخم کدو دهند و با عتبار آنکه
روز بعد بحران ست و اعانت بر رفع بقیهٔ انچه بر طبیعت آنرا بحرکت در آورده و قادر بر دفع نشده
محرکی باید پس شیرهٔ تخم خیارین داخل باشد با لعاب بزر قطونا و سکنجبین شکری و اگر تا پانزدهم حمی
زایل نشده باشد در شانزدهم نیز مسهل دهند و بعد از شانزدهم
حکم حمیات مرکبه دارد بعلاج حمیات مرکبه صفراویه علاج باید کرد که در میان غب خالص اگر آب بسیار
خورده باشد قی میتوانکرد و اگر در روزهای نوبت خود می آید حبس نباید کرد و اگر در ابتدا احتباس
ثقل و امتلا شود با مبرولت گلقند میتوان داد و غذا آش جو باشد و شوربای ماش آب تمر هندی

وچون گرم گردد تازه گردانند سه چهار بار روزی کفایت بود و زیاده نکنند **دق شیخوخت** آنرا
دق هزم نیز گویند هرچند از قبیل حمیات نیست اما عادت بایراد آن در ذیل دق جریان یافته
استیلای یبوست بود بر مزاج بی تپ و حرارت سببش استیلاء یا برودت یا ضعف بدن ست که
غاذیه از عمل خود باز ماند چنانچه در آخر عمر عارض میگردد و یا استیلاء حرارت ست که تحلیل و تذویب
رطوبات کرده باشد و اجسا حرارت غریزی و این بسبب سردی و خشکی عارض شده باشد بافراط استفراغات یا
افراط در تدبیر حمیات علامتش بول و خشکی و لاغری مثل حال مشائخ بی اشتعال و التهاب و گاه بود
که در لمس سردی محسوس گردد و نبض صغیر و بطی و متفاوت بود اما در وقت اشتداد ضعف که
متواتر گردد و قاروره رقیق مائی بود و علاجش ترطیب و تسخین باشد **حمی دموی** آنرا حمی مطبقه
گویند از غلیان خون بی عفونت میباشد و این قسم را سونوخس خوانند علامت سرخی روی و چشم
و انتفاخ و تمدد در رگها و گرانی و کسالت و عظم و سرخی قاروره و غلظت و بی قشعریره و ناقص ابتدا
کردنست و دادن ماء الشعیر که با عدس و تمر هندی پخته باشند و یا ریباس و از اشربه شراب عناب
و شراب آلو و شراب زرشک و شراب تمر هندی و شراب غوره و شراب انار ترش و شراب انارین و از
عفونت خون ست و علامتش علامات سونوخس ست یا زیادتی قلق و اضطراب و تنگی نفس و عظم
نبض و بعضی این قسم را مطبقه خوانند و حمی دمویه عفنیه سه صفت بود متزایده یعنی آنچه روز بروز تعفن
پذیرد و زیاده از آنچه بتحلیل رود و متساویه یعنی متعفن مساوی و متحلل بود و متناقصه یعنی متعفن کمتر از متحلل بود و علاجش علاج سونوخس
ست اما دموی خارج عروق حمیاتی بود که حادث گردد در اورام اعضاء باطنی مثل دماغ و آلات
نفس و معده و جگر و کلیه و معالجات آنها مذکور شد **حمی صفراوی** اگر صفرا خالص در خارج عروق
متعفن شده باشد **غب خالص** نامند علامتش آنست که یک روز بود و یک روز نبود یا ناقص
شدید و قشعریره یعنی در لرزه چنان نماید که سوزن در وی میزنند و قلب زیان ناقص و زود گرم
شدن و تشنگی و خشکی و تلخی دهان و اضطراب و قلق و قی مراری و باقی علامات صفراوی علاجش
آنست که تا روز سوم شیره تخم کدو دهند با لعاب بزر قطونا و شراب نیلوفر روز چهارم بعوض شیره
تخم کدو و شیره تخم کاهو و شیره تخم خیارین روز پنجم که روز نوبت ست مسکن باید داد یعنی بجای
شیره تخم خیارین و شیره تخم کاهو شیره تخم کدو و شیره تخم هندوانه دهند و اگر بعوض شراب

دق شیخوخت

حمی دموی

حمی صفراوی

غب خالص

نیلوفر سکنجبین شکر دهند مناسب ست و روز ششم که روز سکون نیست فی الجمله تحریک مناسب ست
وبعوض تخم کدو و تخم هندوانه شیرهٔ تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خیارین و درین روز مسهل نباید داد که خطر
ست و روز هفتم که روز نوبت اول بخار ست بجای تخم کاسنی و تخم خیارین شیرهٔ تخم کدو و شیرهٔ
تخم هندوانه باید داد و درین روز بهیچ وجه تحریک خوب نیست و روز هشتم مسهل از فلوس خیارشنبر و تربخبین
و شیر خشت و خمیره بنفشه با گلقند شکری با عرق کاسنی و عرق نیلوفر و آب تمرهندی دهند و روز نهم شیرهٔ
تخم کاسنی و شیرهٔ تخم کدو و لعاب بزرقطونا و شربت نیلوفر و عرق بید مشک دهند و سکنجبین بدهند که بعد از مسهل در
دادن سکنجبین خوف حدوث سبوج ست و روز دهم باز مسهل روز هشتم دهند و روز یازدهم که روز اندازه
و روز نوبت ست باعتبار روز اندازه که فی الجمله حرکتی در مواد از برای استعداد رفع شدن در روز بحران
ضرورست شیرهٔ تخم خیارین دهند و باعتبار آنکه تسکین ضرورست شیرهٔ تخم کدو باید داد با لعاب
اسپغول از برای تسکین حرارت مسهل و اخراج بقیهٔ مسهل که اگر چیزی باقیمانده باشد بالطایف دفع
شود با شراب انار شیرین یا شراب نیلوفر و عرق کاسنی و عرق بید مشک و اگر بقیهٔ از تب باقی باشد
روز دوازدهم نیز مسهل روز هشتم دهند و روز سیزدهم اگرچه روز نوبت ست و در روز نوبت
بقانون مقرری تسکین ضرورست لیکن تنقیه شده ست از تحریک ضروری متصور
نیست و از برای استعداد روز چهاردهم که روز بحران حقیقی این تب ست فی الجمله تحریک ضرورست شیرهٔ
تخم کاسنی و شیرهٔ تخم خیارین با لعاب و اشتربند کوره دهند و روز چهاردهم که روز بحران ست
استعمال محرک بهیچ وجه جائز نیست شیرهٔ تخم هندوانه با لعاب بزرقطونا و شراب نیلوفر و عرق بید مشک
دهند و روز پانزدهم باعتبار آنکه روز نوبت ست مسکن باید داد شیرهٔ تخم کدو دهند و باعتبار آنکه
روز بعد بحران ست و اعانت بر رفع بقیهٔ انچه بر طبیعت آنرا بحرکت در آورده و قادر بر دفع نشده
محرکی باید پس شیرهٔ تخم خیارین داخل باشد با لعاب بزرقطونا و سکنجبین شکری و اگر تا پانزدهم حمی
زایل نشده باشد در شانزدهم نیز مسهل دهند و بعد از شانزدهم
حکم حمیات مرکبه دارد بعلاج حمیات مرکبه صفراویه علاج باید کرد که در میان عنب خالص اگر آب بسیار
خورده باشد قی میتوانکرد و اگر در روزهای نوبت خود می آید حبس نباید کرد و اگر در ابتدا احتباس
ثقل و امتلا شود با مبرولت گلقند میتوان داد و غذا آش جو باشد و شوربای ماش آب تمرهندی

وچون گرم گردد تازه گردانند سه چهار بار روزی کفایت بود و زیاده نکنند **دق شیخوخت** آنرا
دق هزم نیز گویند هرچند از قبیل حمیات نیست اما عادت بایراد آن در ذیل دق جریان یافته
استیلای یبوست بود بر مزاج بی تپ و حرارت سببش استیلاء یا برودت یا ضعف بدن ست که
غاذیه از عمل خود باز ماند چنانچه در آخر عمر عارض میگردد و یا استیلاء حرارت ست که تحلیل و تذویب
رطوبات کرده باشد و اجسا حرارت غریزی و این بسبب سردی و خشکی عارض شده باشد بافراط استفراغات یا
افراط در تدبیر حمیات علامتش بول و خشکی و لاغری مثل حال مشائخ بی اشتعال و التهاب و گاه بود
که در لمس سردی محسوس گردد و نبض صغیر و بطی و متفاوت بود اما در وقت اشتداد ضعف که
متواتر گردد و قاروره رقیق مائی بود و علاجش ترطیب و تسخین باشد **حمی دموی** آنرا حمی مطبقه
گویند از غلیان خون بی عفونت میباشد و این قسم را سونوخس خوانند علامت سرخی روی و چشم
و انتفاخ و تمدد در رگها و گرانی و کسالت و عظم و سرخی قاروره و غلظت و بی قشعریره و ناقص ابتدا
کردنست و دادن ماء الشعیر که با عدس و تمر هندی پخته باشند و یا ریباس و از اشربه شراب عناب
و شراب آلو و شراب زرشک و شراب تمر هندی و شراب غوره و شراب انار ترش و شراب انارین و از
عفونت خون ست و علامتش علامات سونوخس ست یا زیادتی قلق و اضطراب و تنگی نفس و عظم
نبض و بعضی این قسم را مطبقه خوانند و حمی دمویه عفنیه سه صفت بود متزایده یعنی آنچه روز بروز تعفن
پذیرد و زیاده از آنچه بتحلیل رود و متساویه یعنی متعفن مساوی و متحلل بود و متناقصه یعنی متعفن کمتر از متحلل بود و علاجش علاج سونوخس
ست اما دموی خارج عروق حمیاتی بود که حادث گردد در اورام اعضاء باطنی مثل دماغ و آلات
نفس و معده و جگر و کلیه و معالجات آنها مذکور شد **حمی صفراوی** اگر صفرا خالص در خارج عروق
متعفن شده باشد **غب خالص** نامند علامتش آنست که یک روز بود و یک روز نبود یا ناقص
شدید و قشعریره یعنی در لرزه چنان نماید که سوزن در وی میزنند و قلب زیان ناقص و زود گرم
شدن و تشنگی و خشکی و تلخی دهان و اضطراب و قلق و قی مراری و باقی علامات صفراوی علاجش
آنست که تا روز سوم شیره تخم کدو دهند با لعاب بزرقطونا و شراب نیلوفر روز چهارم بعوض شیره
تخم کدو و شیره تخم کاهو و شیره تخم خیارین روز پنجم که روز نوبت ست مسکن باید داد یعنی بجای
شیره تخم خیارین و شیره تخم کاهو شیره تخم کدو و شیره تخم هندوانه دهند و اگر بعوض شراب

دق شیخوخت

حمی دموی

حمی صفراوی

غب خالص

بدهند و در وقت طلوع آفتاب پنج سیر ماء الشعیر با پنج درم قند سفید بدهند و بعد از سه ساعت
در آبزن نشانند که دران کدو تازه و جو مقشر نیمکوفته و برگ کاسنی و برگ خرفه تر جوشانیده باشند
و باید که آب بغایت ملائم و معتدل بود چنانچه مودی بعرق شود و احداث حرارت کند و اگر نه آن
بودی که بدن ضعیف را نشاید در آب سرد نشانیدن نیکو علاج بودی که آبزن در زمستان کمتر
باشد و احتیاط تمام بجا آورند که زکام نشود و بعد از لحظه که برون آید روغن بنفشه و روغن کدو
بر اعضا بمالند و بعد از ساعتی غذا دهند ماء الشعیر که دران مرغ فربه یا ماهی که در آبجوش بادی
داشته باشد و بزغاله و بره یا آب ماش با رشته و اسفاناخ که دران پخته باشد بدهند و بحسب قوت
هاضمه و ضعف در اغذیه و کمیت آن تصرف نمایند و از اشربه شیرین آنچه مذکور شد که بر تقدیری
توان داد که بصفرا مستحیل نگردد و الا از انجمله غیر شراب نیلوفر نتوان داد پس سکنجبین و شراب حماض و نارنج
و لیمون و انار و زرشک و امثال اینها چنانکه بسیار ترش میباشد با لعابها و شیرهای بزور بارده دهند
و احتیاط باید کرد که اگر از حمیات عفنه که بعد ازین ذکر خواهد شد چیزی همراه بپاشند شیر دادن
بنهایت مفید ست و بهترین شیرها شیر آدم ست پس شیر خر پس شیر بز در همان دم که دوشیده باشند
و در شیر خر شرائط نگاه دارند اول باید که خر جوان باشد و تندرست و بهتر آنکه از وقت زادن چهار ماه
گذشته باشد و علف آن جو و کاهو و برگ خرفه و لسان الحمل و اسفاناخ و خیار بادرنگ بود و هر
بامداد که خواهند دوشند نزدیک به بیمار آورند چه اگر دور باشند متغیر میگردد و قدری پاکیزه اندر
ظرفیکه پر آب گرم باشد نهند و شیر دران قدح دوشند و بدهند و شرط مقدار چنانست که روز اول هم سگرچه
بدهند هر روز نیم هم سگرچه زیاده کنند تا روز هفتم سه سگرچه و نیم شود و بعد ازان هر روز نیم
سگرچه کم کنند و سگرچه مطلق بسنگ هرات چهار سیر و ربع یک سیر بود و در روزیکه شیر داده باشند بعد
از یکساعت نبض را به بینند اگر قوی تر شده و بعظم میل کرده فاسد نشده و اگر ضعیف تر و صغیر تر
شده باشد فاسد شده دیگر نباید داد و هرگاه شیر داده باشند یا خواهند داد دران روز از ترشی و
ماهی اجتناب نمایند و مسکن و موضع اصطحاخ را بریاحین و فواکه خوشبو معطر گردانند و لباسهای
کتان بگلاب و صندل مطیب سازند و ماوا در نزدیک آب روان اختیار کنند و در تابستان در غایت
گرمی روز چنانچه کتان بگلاب و صندل و آب کشنیز تازه و برگ خرفه تر گردانیده بر سینه و کتف اندازند

حادث شود و بسبب مجاورت تاثیر کند و از اسباب بادیه میباشد مثل هم و غم و غضب و تعب
و جزع و سهر خاصه در سن جوانی و هوای گرم محرور مزاج هارا و نزلات حاره صفراویت که دائم از
سر بسینه انصباب نماید خصوص در هوا گرم علامتش نبض دقیق صلب متواتر ضعیف ست و هرگاه
دست بروی نهند حرارت اندکی نماید و هر چند دست نگاهدارند قوی تر گردد و مواضع عروق
و شرائین گرم تر بود و هرگاه طعام خورد تب زیاده و نبض قوی تر و اندکی میل بعظم کند و این
دلیل قوی باشد بر این تب و این تب بر صاحبش نیک محسوس نشود زیرا که همچون مزاج اصلی
گردیده باشد و این تب را سه مرتبه باشد و توضیح این موقوف بر دانستن این مقدمه باشد
که در بدن دو جنس رطوبت ست و آن اخلاط اربعه اند کی را رطوبت اولیه اصلی که اتصال
اعضا بآن میباشد و دوم را رطوبت ثانویه گویند و آنرا چهار مرتبه باشد اول انچه محصور میباشد
در عروقی که غذا با عضا میرساند و آنرا رطوبت عروقی گویند دوم انچه برافواه عروق ساقیه مشوبه
است که آنرا رطوبت افواه عروقی گویند سوم رطوبتی ست که بر اعضا پراگنده باشد و مثل شبنم
بر آنها چسپیده باشد آنرا رطوبتی طلی گویند چهارم رطوبتی ست که قریب الانعقاد رسیده باشد و
این را رطوبت قریبة العهد بالانعقاد گویند پس چون حرارت افناء رطوبت افواه عروقی کند و
شروع نماید در افناء رطوبتی طلی باسم دق مخصوص باشد و چون افناء رطوبت طلی کند و شروع
بافناء رطوبت قریبة العهد بالانعقاد کند مسمی بذبول گردد و مریض که بانتها این مرتبه رسد کمتر
خلاصی یابد چون این قسم را نیز فانی کند و شروع بافناء رطوبت اصلی کند باسم مفتت مسمیه یابد
و هر سه را حمی دق گویند انچه در مرتبهٔ اول بود معرفتش مشکل باشد و علاجش آسان و انچه در مرتبهٔ
دوم بود یا نزدیک بآن بود معرفتش آسان و علاجش مشکل باشد و مرتبهٔ سوم علاجش نباشد
علاج مرتبهٔ اول تبرید و ترطیب اغذیه و اشربه باروده مرطبه چون ماء الشعیر ست و مرغ چوجه و گوشت
بزغاله خصوص با چه بزغاله و شراب عناب و شراب نیلوفر شیرهٔ تخم خرفه مقشر و سکنجبین بعرق کاسنی
و عرق گاؤزبان با شکر و شیرهٔ تخم خیارین و کدو و هندوانه و شقاقل و ورد و آلو و هندوانه و انچه در مرتبه
دوم بود یا نزدیک بآن محتاج بعلاج قوی تر باشد پس در آخر شب شیرهٔ تخم خرفه مقشر بعرق
گاؤزبان گرفته با یکی از اشربه مذکوره یا با قند سفید و نبات سفید شیر برنج پخته یک شعیر کافور قیصوری داخل کرده

انسی نادر واقع میشود و در کتب هر جا تخصیص بجانب وحشی اکثریت ست **باب چهار دهم در حمیات و روزهای بحران حمی یعنی تب** حرارتی غریبه است که در دل مستعمل گردد و بتوسط خون و روح و شرائین در جمیع بدن پراکنده شود اشتعالی که بافعال ضرر رساند و احتباس حمیات سه است حمی یومی و حمی دق و حمی خلطی و حمی یومی آنست که اول روح گرم گردد پس گرمی آن بدل رسد پس سائر اعضاء و اخلاط و حمی دق آنست که اول حرارت غریبه باعضای اصلیه تخصیص داشت تاثیری کند پس با روح و اخلاط و باقی اعضا سرایت کند و حمی خلطی آنست که اول اخلاط گرم گرداند پس ارواح و اعضا و این حبس بسیط بود یا مرکب و بسایط بسبب اخلاط چهارست و مرکبات بسیار و تعفن اخلاط یا خارج عروق ست و یا داخل عروق و بباید دانست که گرمی اخلاط در حمیات خلطیه بعفونت نمیباشد الا خون که گرمی آن بغلیان نیز عفونت میدارد و بعضی حمی موی را منحصر بغلیانی دانسته اند **حمی یومی** حدوث این تب یا از اسباب مادیه بدنیه ست یعنی وارد بر بدن یا نفسانیه یعنی وارد بر نفس مثل غم و هم و فرح و قرع مفرط و بیخوابی و خواب و تغلب اسهال و درد و گرسنگی و تشنگی و تخمه و فساد و هضم طعام در معده و بعضی اورام بر ظاهر بدن و وقوف در آفتاب و اغتسال با آب سرد و چیزهای گرم خوردن و ترک حمام کسی را که در حمام معتاد بوده باشد و از زکام و نزله گرم علامتش عدم تغیر فاحش در نبض و قاروره است و بیشتر بناقص و شعریه ابتدا کند و حرارت آن مثل حرارتی باشد که از حمام حادث میشود و بعد قی اندک مفارقت کند و اکثر زنان بقای آن بقول اکثر سه روز و بعضی شش روز گفته اند و این قول بعید ست و علاج هر یک علی التفصیل در کتب مطوله مسطور ست و علی الاجمال مقابله سبب بود چنانکه تفریح در غمه و مشاهده در تمیه و تسلی در غضبیه و استخفاف و استهانت مفرح در فرحیه و تغذیه در جوعیه و استفراغ بقی و اسهال در تخمیه و امتلائیه و تفتیح مسامات با آب گرم در استصافیه و این آنست که از اغتسال با آب سرد حادث میشود و در همه اضناف حمی یوم الا تخمیه غذا با نگیرند و اغذیه لطیف صالح الکیموس دهند تخصیص در یعنی و غمی و همی و جوعی و انکسانی که در ابدان ایشان مزاره بسیار بود چه توسع در غذا بران جماعت مطلوب بود **حمی دق** از اسباب سابقه میباشد مثل تبهای محرقه هرگاه مدتی بکشد و حرارت آن در رطوبت دل و رطوبت اعضاء اصلیه تاثیر کند و مثل ورم گرم در سینه

حمی یوم

حمی دق

و به مطبوخ هلیلهٔ زرد و حب سورنجان تنقیه نمایند و غذا و شراب هر روز بدستور که در امراض
صفراوی دانسته شد عمل کنند ضماد نافع درین قسم آرد جو تراشه کدو و کشنیز تازه کاسنی تر خرفه تر
طحلب ضماد کنند و درین قسم احتیاج به محلل نیست علامت بلغمی سفیدی رنگ و درد کمر و عدم حرارت
و تقدم تدبیرات مولد بلغم علاجش قی ست بآب ترب و عسل و اسهال معجون سورنجان و مسهل و
قی دهند که ماده را نیک نضج داده باشند بماء الاصول و گلنگبین و قبل از تنقیه بگل بابونه ضماد توان کرد
که محلل ست بی حدت اما بعد از تنقیه بزر کتان و حلبه و شبت و اکلیل الملک با روغن قسط ضماد نمایند
علامت سوداوی قلت تمدد درد و کثرت درشتی و صلابت ورم و کمودت و باقی علامات
سوداست علاجش استفراغ سوداست بحسب مزاج هر کسی بعضو و اسهال اضمده بعد از نضج
ماده و استعمال ادویه محلله و روغن های گرم و تر و نطولات علامت ترکیب و اختلافات انتفاعات
می باشد چنانچه گاهی از اشیاء حاره و گاهی از اشیاء بارده انتفاع یابد علاجش مرکب از علاج
مفردات بحسب ترکیب ماده باید کرد وجع الورک چون ورک مفصلی عمیق ست پس علامات
ورم بران نیک ظاهر نمیگردد و در بعض اوقات علاج آن مخالف اوجاع مفاصل باشد و
این آنست که راوع در ابتدا میرساند زیرا که ماده عمیق بود و راوع بموجب حبس و عسر تحلیل میشود
و مفصل را بر خلع مهیا می گرداند بلکه مرخیات مثل خطمی و خبازی در ابتدا و موافق بود مگر آنکه ماده
بسیار رقیق بود و اگر خواهند که استفراغ کنند در دموی فصد باسلیق کنند از جانب درد و اگر
بلغمی بود بقی و حقنها و شیافها و بگرسنگی تدبیر نمایند و روغن قسط بمالند و ضمادهای قوی التحلیل
بمثل جندبیدستر و عاقرقرحا و خردل و سورنجان ضماد نمایند بعد از ان ضمادهای که پیشتر مذکور
شد بکنند و گاه باشد که بداغ کردن آن موضع احتیاج افتد بقانونی که در ترکیب عمل باید مذکور
ست نه بطریق عوام و این مرض اگر در جانب چپ بود ضعف تر باشد اما عرق النسا گاه باشد
که پای را لاغری میکند و عرج حادث می شود و از اوجاع مفاصل عرق النساء و نقرس در
معرض نکس و بازگشت زیاده است و اضاف عرق النساء وجع الورک مثل اضاف نقرس
بود و علاجش مثل علاج آن الا آنچه در استثنا کرده شد اگر در قسم دموی عرق النسا و نقرس اگر
فصد باسلیق کافی نباشد فصد عرق النسا نیز کنند و باید دانست که مرض عرق النساء در جانب

سوداوی

وجع الورک

عرق النساء

وحب سورنجان نمایند و روغن قسط بمالند و اشربه و اغذیه موافقه دهند و یا از تعب و کثرت مجامعت
ست علاجش راحت و ترک مجامعت ست و استعمال حمام غیر محلل و روغن بابونه و روغن بنفشه
ممزوج نموده بمالند و یا از ضعف گرده است بعلاج آن استعمال باید نمود و یا از امتلاء رگ بزرگ
ست که بر صلب ست میباشد علامتش ضربان و حرارت ست با علامات غلبهٔ خون علاجش فصد
باسلیق و تسکین حرارت ست اما خاصره یعنی تهیگاه درد آن بدرد پشت نزدیک بود و اکثر بلغمی و
ریحی بود و احتمال بشیافات مسخنه نهایت دران موثر ست **اوجاع مفاصل** بطریق عموم اوجاع
در مفاصل درد و ورم بود که در بندگاههای اعضا پیدا آید اگر در مفاصل قدمین بود مثل کعب
و اصابع **نقرس** گویند و بیشتر در ابهام میباشد و اگر از مفاصل ورگ بود و تجاوز نکند از
موضع آن **وجع ورگ** خوانند اگر تجاوز کند و اکثر از جانب وحشی بود و امتداد یابد تا بزانو یا
تا کعب بحسب کثرت و قلت ماده و مدت **عرق النسا** نامند و از خواص این اورام ست که پخته
نشود مثل اورام دیگر و سبب این امراض ضعف مفاصل و انصباب مواد ست و این
مواد خون میباشد یا صفرا یا بلغم یا سودا و یا مرکب ازینها میباشد و نقرس از بلغم و سودا
بی امتزاج صفرا که بدرقه آن بود نادر ست و ازین سبب کودکان و خصیان و زنانی که حیض
ایشان منقطع شده باشد حادث نمیشود زیرا که مره صفرا در ایشان کم باشد و جماع قوی تر
اسباب این مرض ست خاصه بر امتلا نقرس و وجع الورک و عرق النسا اما نقرس یا دمویست
یا صفراوی یا بلغمی یا سوداوی و علامت دموی عظم انتفاخ ست و سرخی و شدت درد و
ضربان و دیگر علامات غلبهٔ خون علاجش فصد ست و اسهال به مطبوخ هلیلهٔ زرد مقوی سورنجان
و در ابتدا ضماد کردن باین ضماد فوفل صندل سرخ و صندل سفید گل سرخ کشنیز تازه خرفهٔ تر
کاسنی تازه طحلب و اگر درد غلبه داشته باشد مثل بزر البنج و پوست خشخاش و افیون یعنی
مخدرات در طلا داخل نمایند و بعد از ابتدا آرد جو گل بنفشه گل خطمی و خبازی و در انحطاط اکلیل الملک
و بابونه ضماد نمایند و در جمیع اضمده اوجاع مفاصل گرم و سرد و اشربه و مسهلات سورنجان
داخل باید کرد که تریاق مفاصل ست علامت **صفراوی** انتفاخ قلیل و زردی رنگ و
شدت درد و حرارت ست و دیگر علامات صفرا علاجش اگر در مریض فی الجمله دموی باشد فصد کنند

اوجاع مفاصل

نقرس

وجع ورگ

عرق النسا

صفراوی

و فوتنج و شونیز و دارچینی و سلیخه و جوزبوا کوفته به عسل سه وزن ادویه سرشته معجون سازند
شربتی دو درم شیافی که حیض را بگشاید صفت آن ابهل و سداب از هر یک یک جزو مویز دو جزو
جمله را کوفته بزهرهٔ گاو سرشته شیافها سازند و چند بار بردارند حیض بسته را بگشاید شیاف دیگر
که همین عمل کند صفت آن اشنان فارسی عاقرقرحا قوت الصبغ سداب فرفیون اجزای مساوی
کوفته بقند سفید سرشته شیاف سازند و بردارند و یا از خشکی میباشد علامتش خشکی دماغ و لاغری
بدن ست علاجش مداومت بر اشربه و اغذیه و حمامهای رطوبت افزاست و روغن بنفشه و کدو
و پیه بط مالیدن و خبازی و خطمی و برگ خرفه حمول نمودن **احتناق رحم** این مرض شبیه بصرع بود
و بنوبت و دور آید و فرق آن ماسکه که صاحب آن مرض چون بهوش آید از آنچه برو وارد شده حدیث کند
مگر آنکه بسبب قوی بود و زبد و کف بر دهن چنان بیاید که در صرع آید سبب آن یا احتباس طمث بود
هرگاه بطول انجامد یا کثرت منی و استحاله آن بکیفیت سمی علاجش اما در وقت نوبت علاج غشی بود
غیر بوی خوش به بینی داشتن چه بوی ناخوش به بینی داشتن بر رحم مناسب بود و روغنهای گرم که در آن مشک و عنبر حل کرده باشند
در رحم مالند و حقنه کنند و اما بعد از نوبت اگر احتباس طمث بود بمعالجه دارو از آن اشتغال نمایند و فصد
صافن کنند و اگر از کثرت منی بود بحبوب و ایارجات تنقیه نمایند و در ترویح اگر در مغرض بیشتر باشد
تاخیر نکنند **عسر الولادت** یعنی دشواری وضع حمل و اسقاط مشیمه در آبزن حلبه و بزر کتان و خبازی
نشانند تا ناف و شوربای چرب دهند و روغن کنجد با لعاب تخم کتان آمیخته قبل را بآن چرب
نمایند تا بآن حقنه کنند و چهار مثقال پوست خیار شنبر را نیمکوفته در نیم من و چهار سیر آب
بجوشانند تا بهشت سیر برسد بپالایند و به قند سفید شیرین کرده بدهند و عطسه آوردن و دهن
و بینی گرفتن بچه و مشیمه را بیاورد و هرگاه درد زادن چهار روز بکشد غالب بچه مرده باشد تدبیر
بیرون آوردن باید کرد ضمادی که درین وقت مفید ست تخم حنظل برگ سداب برابر کوفته
بزهرهٔ گاو سرشته بر ناف و زهار ضماد نمایند و گاه باشد که بدستکاری و قطع جنین احتیاج افتد
و بباید دانست که هرگاه قبل از ولادت درد زهار و قطن پدید آید وضع بسهولت خواهد بود و اگر بصلب پشت و ظهر بود و پس
در تسهیل آن اجتهاد باید نمود بی تاخیر **باب سیزدهم در اوجاع ظهر و مفاصل اوجاع ظهر و خاصره**
درد پشت یا از سردی بلغم خام بود و بعلامات معلوم کنند و علاجش نمایند باسهال و معجون سورنجان

احتناق رحم

عسر الولادت

باب سیزدهم در اوجاع ظهر و مفاصل اوجاع ظهر و خاصره

بکار برون و نطول از خطمی و خباری و حلبه و بابونه و بزر کتان و ضماد از برگ خطمی و برگ سوسن سفید
بکار دارند **کثرت سیلان طمث** یا امتلای بدن از خون و دفع کردن طبیعت آنرا بطریق طمث ست
و علامتش قوت بدن با وجود سیلان دم ست و عدم ضعف و تغیر بدن و رنگ و تا ضعف و تغیر رنگ
پیدا نشود حبس آن جائز نباشد و چون با فراط انجامد فصد باسلیق باید کرد تا ماده از آن جانب
برگردد اما خون بحسب قوت و امتلا باید گرفت چنانچه بحدس صناعی معلوم میگردد و با طبیعت ماهر
نباشد در مثل این محل بر فصد جرات ننمایند و محجمه بالنار زیر پستان نهند و قرص کهربا با شراب حب الآس دهند و شیاف کحلی که صفت
آن در بواسیر گذشت احتمال نمایند و یا از حدت و رقت خون میباشد علامتش زردی رنگ و ضعف بدن و رقت و سوزش ست
در آنچه سیلان میکنند و سرعت خروج و زردی آن و علاجش استفراغ ست مطبوخ هلیله زرد و شاهتره و
تمر هندی و شیرخشت و آشامیدن قرص کهربا یا زرشک و رب به شیرین و شراب ریباس و اگر بر صباح
دو دانگ بزر البنج سفید کوفته با قند بدهند نیکو بود و اگر با عصاره لسان الحمل و شیره تخم خرفه بدهند
بهتر ست و اگر نیم مثقال شاخ گوزن سوخته بآن ضم کنند صواب بود و از غلبه بلغم بر خون و ارخاء قوت
ماسکه افواه عروق را غلبه سودا نیز که موجب تفتیح آن گردد میباشد بعلامات معلوم نمایند و اگر قدری پینه
در روز و شب تر دارد و در سایه خشک گرداند رنگ خلط غالب معلوم گردد علاجش بعد از تنقیه بر حابسات
مذکوره مداومت نمایند و یا از بواسیر رحم میباشد و علامت و علاجش مذکور شد و یا از قرحه رحم که
بسبب عسر ولادت یا جذب مشیمه و جنین مرده یا انصباب خلط حاد مراری یا کشادگی ورم میباشد
و علاج انفجار مذکور شد و آنچه اسباب باقی بود فرزجه از کندر و دم الاخوین و انزروت و مرمکی
و شب یمانی و پوست انار ساخته احتمال نمایند و اگر دور بود که فرزجه بآن نرسد همین ادویه را در آب
لسان الحمل حل کرده در قبل حقنه نمایند و اقراص کهربا با شراب حب الآس یا شراب انجبار دهند
و اطلیه قابضه بر قطن و عانه و تنبیه در همه انواع لازم دارند احتباس حیض یا از کمی خون میباشد
علامتش لاغری بدن و زردی رنگ و تقدم اسباب کمی خون ست مثل امراض و استفراغ و تقلب
و ریاضت علاجش دعه و سکون و غذاهای موافق و خواب و راحت ست و یا از غلظت خون میباشد
بسبب سردی از اختلاط بلغم یا سودا یا خون علامات سردی یا بلغم یا سودا بران دلالت میکند
علاجش بعد از تعدیل و تنقیه اخلاط ادویه مفتحه ملطفه مدره بکار برند مثل کرفس و انیسون و رازیانه

کثرت سیلان طمث

واکلیل الملک با آب گرم سرشته ضماد نمایند و اگر با سبب ضربه و سقطه در می دران پیدا شود مویز و ماش را
کوفته با آب برگ مورد و آب برگ سرو سرشته طلا نمایند **قلت اللبن** نقصان شیر یا از کمی خون شود
بسبب بسیاری خون کم کردن یا خروج آن بوجهی از بدن یا سوء مزاج در بدن یا اندک خوردن یا استعمال
چیزهای گرم که از انها خون کمتر متولد شود و علامتش تقدم این اسباب ست و علاجش منع آن استعمال
اغذیه و اشربه محمود ه که خون از انها بسیار تولد کند و یا از کمی خون میباشد بغلبه یکی از اخلاط ثلثه و
علامت صفرا زردی شیر و رقت و حدت و علامت بلغم و شدت بیاض و مائیت و میل بحموضت
و بوی و طعم و علامت سودا غلظت و قلت شیر ست و علاجش تنقیه بدن از خلط غالب و تغذیه بضد
آنست **باب دوازدهم در امراض رحم اورام رحم** حدوث آن یا از ضربه باشد یا احتباس
طمث یا سقوط اجنه یا عسر ولادت یا کثرت جماع علامت ورم گرم و تب بود و درد سر و درمیان
ناف و عانه و آن موضع را تنئیه گویند و در برابر آن از پشت قطن گویند و عسر بول و براز و تواتر نبض
و نفس علاجش فصد باسلیق یا صافن ست و اگر قوت قوی باشد اول فصد باسلیق کنند پس صافن
ضمادی نافع صفت آن آرد جو با طلاگل بنفشه گل خطمی سوده با آب کشنیز تازه و آب کاسنی تازه
و آب خرفه تر سرشته ضماد نمایند حقنه رحم بلعابها و روغنهای سرد کنند و آب گرم و برگ خرفه و امثال
آن و بعد ازان در آبزن که دران بابونه و اکلیل الملک و خطمی جوشانیده باشند نشانند و اگر تکلیل
نیابد و جمع شود بمنضجات مثل بزرکتان و خبازی و حلبه ضماد کنند و چون منفجر شود بشیر و نبات حقنه
نمایند و شراب انار شیرین و شیره تخم خیارین و هندوم و مرهم اسفندا ج بروغن گلسرخ رقیق کرده در قبل
حقنه نمایند و بعد از تنقیه اگر مندمل نشود گل ارمنی و دم الاخوین و اندکی کندر در روغن گلسرخ حل کرده
حقنه نمایند علامت ورم بلغمی انتفاخ موضع و ثقل و عدم درد در مقعد و تهیج اطراف ست و علاجش
قی کردن و مسهل بلغم دادن ست ضماد مستعمل در ابتدا کشنیز تازه و خبازی و اندکی بابونه ضماد
کنند ضمادی که ورم از ابتدا گذشته بود بزرکتان حلبه انجیر زرد اکلیل الملک بابونه ثبت ضماد نمایند
علامت ورم صلب سوداوی صلابت موضع و گرانی و کسالت و لاغری و ضعف ساقین ست
و گاه باشد که شکم مثل مستسقی شود علاجش تنقیه از اخلاط غلیظه و اخلاط سوداویه ست و روغن
حناور و روغن ثبت و روغن بابونه حقنه کردن و مالیدن و مرهم رسل و مرهم داخلیون از داخل و خارج

قلت اللبن

باب دوازدهم در امراض رحم اورام رحم

بوجهی یا توهم آنکه نباشد که در انوقت ضعفی طاری شود و یا آنکه او را کسی سحر کرده و بسته باشد علاجش
رفع و دفع این افکار ست و تصورات و یا از ضعف دل و دماغ و معده و جگر و گرده است بدلیل علامات
ضعف آن اعضا و بتقویت آن اعضا علاج نمایند و یا از استرخاء آلت و ضعف بدن ست و علامت
و علاجش ذکر شد و آنچه از ترک مجامعت ست در عضو ضمور پیدا میشود و علاجش پیوسته مالیدن و در سیر
و آب گرم نهادن ست و یا از قلت نضج در اسافل بدن میباشد و علاجش تناول چیزهای منضج مثل
باقلا و انجیر و نخود آب و یا از سردی اعصاب قضیب ست علامتش بسیاری رقت منی ست و سهولت
خروج آن بی انتشار و ضعف حس و حرکت و ضمور و لاغری وی یعنی آلت و علاجش اگر مزمن باشد معالجه
فالج کند و تقویت دل و شادی و بوهای خوش را در تقویت باه مطلقاً اثری تمام ست اغذیه باهیه
قلیه پیاز مغز کله بره قلیه کنجشک و شیر و گوشت بزغاله مرغ فربه و هریسه شیر برنج و بیضه نیمبرشت و ماهی بریان
فواکه محرورین خیار و شفتالو و کدو و فواکه مبرودین انگور خرما مغز پسته مغز گردگان انجیر ادویه
باهیه سقنقور خصیة الثعلب پنیر مایه شتر قضیب گاو خشک کرده بسوهان سوده شقاقل خولنجان بهمنین
تودرین زرنباد سورنجان دارچینی بسباسه حبة الخضرا کنجد بزرکتان و از ترشیها اجتناب نمایند

سرعت انزال

سرعت انزال از حدت میباشد علامتش احساس حرارت و سوزش بوقت انزال ست و زیادتی آن بچیزهای
گرم علاجش استعمال اغذیه و اشربه بارده است و یا از ضعف قوت ماسکه است بسبب برودت و
رطوبت و علامتش عدم علامات حرارت و رقت منی و زیادتی بخوردن چیزهای سرد و تر ست و
علاجش استفراغ بدن از رطوبت باسهال و قی و مالیدن روغن قسط بر عانه و خصیه است و یا از ضعف
اعضاء رئیسه است و معده و گرده و این بانقصان باه و قلت رغبت میباشد و علاجش تقویت
آن اعضا ست و یا از صغر اوعیه منی و سعت مجاری آن میباشد و فی الجمله بچیزهای قابض کمتر شود

باب یازدهم در امراض ثدی و اورام ثدی

باب یازدهم در امراض ثدی اورام ثدی در پستان ورم حادث می شود چنانچه
در سائر اعضا چنانچه درین مبحث ذکر می شود اما ورمی که از ریختن لبن و بستن شیر در ان حادث
شود مخصوص بآنست علامتش انتفاخ و صلابت و درد و سرخی بول ست علاجش آنست که
خرفه تر را کوفته بسرکه که حدت آنرا بآب شکسته باشند سرشته ضماد نمایند ضمادی نافع آرد جو
آرد باقلا بآب کشنیز تازه برگ خرفه تازه ضماد نمایند و بعد از تسکین حرارت محللات مثل خطمی و بابونه

درصبیان درست شدن فتق و شق ممکن ست اما در غیر ایشان غرض محافظت بود تا زیاده نشود از
حرکات قوی و رفع صوت و مجامعت خاصه بر امتلاء و از طعامها غلیظه و میوه و خسر و هر گاه چیزی
بکیس فرود آید در آب گرم نشانند و چون از آب بیرون آید روغن گل سرخ و روغن بابونه گرم کرده
بمالند تا بجای خود رود و پیوسته آنرا بسته دارند و ضماد ازین ادویه کنند برگ مورد گلنار فارسی مازو
صبر سقوطری مر کی کندر جوز السرو زفت رومی مقل ازرق اهل سرسیم ماهی و در فتیله ریحی چند بید مشک
فرفیون در روغن بهمین حلکرده در حلیل چکانند و در قبله الماء آب گندنا خورند و ضماد ازین ادویه
کنند حلبه سرگین گاو بشکل گوسفند سرگین کبوتر فلفل و اگر آب بسیار بود مذل باید کرد بمنبع و در سه
چهار روز آب آنرا بیرون آورند تا غشی حادث نگردد و قوت بحال ماند پس موضع مذل را داغ کنند

نقصان باه یا بسبب ضعف شهوت میباشد یا بسبب آستر خاد آلت و ضعف شهوت از ضعف بدن میباشد
و علامتش لاغری بدن و زردی رنگ و قلت خون ست و علاجش تدبیر بدن ست بتدبیر ناقهان چون
غذاهای موافق و خواب و خوشدلی و ترک جماع مدتی و یا از قلت منی میباشد و علامتش قلت منی بوقت
بیرون آمدن ست و سبب قلت منی خشکی آلات منی میباشد و علامت غلظت منی انتفاع بجماع مرطب
و دخول در آب فاتر و چیزهای تری افزاینده ست و علاجش ترتیب بدن ست با غذیه و اشربه و
فواکه ست و یا از برودت آلات منی میباشد دشواری بیرون آمدن منی و باقی علامات برودت ست
و علاجش تسخین بچیزهای گرم و معاجین حاره ست مثل مادة الحیوة و معجون شفا صفت آن زنجبیل
یک جزو دارچینی ده جزو جوز مائل سه جزو کوفته بخیته بعسل معجون کنند شربتی یک نخود و معجون حافظ الباه
صفت آن فلفل سیاه دارچینی یا دیان جوزبوا مشک مصطگی کندر جوز مائل اجزای مساوی کوفته بخیته به
عسل معجون کنند شربتی مقدار یک نخود و یا از حرارت میباشد و علامتش غلظت منی و بسهولت
بیرون آمدن و احساس بحرارت و سوزش در انوقت و انتفاع بمبردات ست و علاجش بمبردات مثل
شیره تخم خرفه و شیر دوغ گاو ست و یا از رطوبت میباشد و علامتش رقت منی و ضرر یافتن از تری ست
و علاجش بمعاجین دافع رطوبت ست و یا از ترک مجامعت و یا از مجامعت و فراموشی نفس ست و قلت
اهتمام بتولید منی علاجش استعمال ادویه و اشربه و اغذیه باهیه ست و نظر کردن به نساء و حیوانات و استماع
حکایات و احادیث در ینباب و یا از فکری و تصوری میباشد مثل زهد و تعشق یا تنفری ازان امر

بوجهی یا توهم آنکه بناشد که در انوقت ضعفی طاری شود و یا آنکه او را کسی سحر کرده و بسته باشد علاجش
رفع و دفع این افکار ست و تصورات و یا از ضعف دل و دماغ و معده و جگر گرده ست بدلیل علامات
ضعف آن اعضا و بتقویت آن اعضا علاج نمایند و یا از استرخاء آلت و ضعف بدن ست و علامت
و علاجش ذکر شد و انچه از ترک مجامعت ست در عضو ضمور پیدا میشود و علاجش پیوسته مالیدن و در سیر
و آب گرم نهادن ست و یا از قلت نضج در اسافل بدن میباشد و علاجش تناول چیزهای منضج مثل
باقلا و انجیر و نخود آب و یا از سردی اعصاب قضیب ست علامتش بسیاری رقت منی ست و سهولت
خروج آن بی انتشار و ضعف حس و حرکت و ضمور و لاغری وی یعنی آلت و علاجش اگر مزمن باشد معالجه
فالج کند و تقویت دل و شادی و بوهای خوش را در تقویت باه مطلقاً اثری تمام ست اغذیه باهیه
قلیه پیاز مغز کله بره قلیه کبخشک و شیر و گوشت بز غاله مرغ فربه و هر لسیه شیر برنج و بیضه نیمبرشت و ماهی بریان
فواکه محرور بن خیار و شقاقل و کدو و فواکه سرد و دین انگور خرما مغز پسته مغز گردگان انجیر ادویه
باهیه سقنقور خصیة الثعلب پنیر مایه شتر قضیب گاو خشک کرده بسوهان سوده شقاقل خولنجان همنبین
تودرین زرنباد سورنجان دارچینی لسباسه حبة الخضرا کنجد بزرکتان و از ترشیها جناب نمایند

سرعت انزال از حدت یمباشد علامتش احساس حرارت و سوزش وقت انزال ست و زیادتی آن بچیزهای
گرم علاجش استعمال اغذیه و اشربه باردهٔ است و یا از ضعف قوت ماسکه ست بسبب برودت و
رطوبت و علامتش عدم علامات حرارت و رقت منی و زیادتی بخوردن چیزهای سرد و ترست و
علاجش استفراغ بدن از رطوبت باسهال و قی و مالیدن روغن قسط بر عانه و خصیه ست و یا از ضعف
اعضاء رئیسه ست و معده و گرده و این بانقصان باه و قلت رغبت میباشد و علاجش تقویت
آن اعضاست و یا از صغر اوعیه منی و سعت مجاری آن میباشد و فی الجمله بچیزهای قابض کمتر شود

باب یازدهم در امراض ثندی اورام ثندی

در پستان ورم حادث می شود چنانچه
در سائر اعضا چنانچه درین مبحث ذکر می شود اما ورمی که از زرنخین لبن و بستن شیر دران حادث
شود مخصوص بآنست علامتش انتفاخ و صلابت و درد و سرخی بول ست علاجش آنست که
خرفه تر را کوفته بسر که حدت آنرا با آب شکسته باشند سرشته ضماد نمایند ضماد دی نافع آرد جو
آرد باقلا با آب کشنیز تازه برگ خرفه تازه ضماد نمایند و بعد از تسکین حرارت محللات مثل خطمی و بابونه

سرعت انزال

باب یازدهم در امراض ثندی اورام ثندی

درصبیان درست شدن فتق و شق ممکن ست اما در غیر ایشان غرض محافظت بود تا زیاده نشود از
حرکات قوی و رفع صوت و مجامعت خاصه بر امتلاء و از طعامها غلیظه و میوه و خسر و هر گاه چیزی
بکیس فرود آید در آب گرم نشانند و چون از آب بیرون آید روغن گلسرخ و روغن بابونه گرم کرده
بمالند تا بجای خود رود و پیوسته آنرا بسته دارند و ضماد ازین ادویه کنند برگ مورد گلنار فارسی مازو
صبر سقوطری مر یکی کندر جوز السرو زفت رومی مقل ازرق اهل سرسیم ماهی و در فتیله ریحی چند بید مشک
فرفیون در روغن بهمین حلکرده در حلیل چکانند و در قبله الماء آب گندم خورند و ضماد ازین ادویه
کنند حلبه سرگین گاو بشکل گوسفند سرگین کبوتر فلفل و اگر آب بسیار بود مذل باید کرد بمنبع و در سه
چهار روز آب آنرا بیرون آورند تا غشی حادث نگردد و قوت بحال ماند پس موضع مذل را داغ کنند

نقصان باه یا بسبب ضعف شهوت میباشد یا بسبب استرخاء آلت و ضعف شهوت از ضعف بدن میباشد
و علامتش لاغری بدن و زردی رنگ و قلت خون ست و علاجش تدبیر بدن ست بتدبیر ناهمان چون
غذاهای موافق و خواب و خوشدلی و ترک جماع مدتی و یا از قلت منی میباشد و علامتش قلت منی بوقت
بیرون آمدن ست و سبب قلت منی خشکی آلات منی میباشد و علامت غلظت منی انتفاع بحمام مرطب
و دخول در آب فاتر و چیزهای تری افزاینده شهوت ست و علاجش ترتیب بدن ست با غذیه و اشربه و
فواکه ست و یا از برودت آلات منی میباشد و شواری بیرون آمدن منی و باقی علامات برودت ست
و علاجش تسخین بچیزهای گرم و معاجین حاره ست مثل مادة الحیوة و معجون شفا صفت آن ز بجمیل
یک جزو دارچینی ده جزو جوز مائل سه جزو کوفته بخیته بعسل معجون کنند شهوتی یک نخود و معجون حافظ الباه
صفت آن فلفل سیاه دارچینی یا دیان جوز بوا مشک مصطگی کندر جوز مائل اجزای مساوی کوفته بخیته به
عسل معجون کنند شهوتی مقدار یک نخود و یا از حرارت میباشد و علامتش غلظت منی و بسهولت
بیرون آمدن و احساس بحرارت و سوزش در انوقت و انتفاع ببرودات ست و علاجش ببرودات مثل
شیره تخم خرفه و شیر و دوغ گاو ست و یا از رطوبت میباشد و علامتش رقت منی و ضرر یافتن از تری ست
و علاجش بمعاجین دافع رطوبت ست و یا از ترک مجامعت و یا از مجامعت و فراموشی نفس ست و قلت
اهتمام بتولید منی علاجش استعمال ادویه و اشربه و اغذیه بلبلیست و نظر کردن به تناسل حیوانات و استماع
حکایات و احادیث در بناب و یا از فکری و تصوری میباشد مثل زهد و تعشق یا تنفری از ان امر

دران نان پخته باشد نهند و شش ساعت بگذارند و پس بیرون آورند شربتی بکدانگ و خون تیس با کرفس یا آب ترب دادن فعلی عجیب دارد و این را تیس مدابد گویند خاصه تیس چهار ساله که در اول رنگ آوردن انگور ذبح کنند و خون اول و آخر را بریزند و میانه را بگیرند و نگاهدارند و در آفتاب خشک کنند و از گرد و غبار محفوظ دارند و یکمثقال آنرا بدهند و حب القلت در تفتیت حصات تاثیری عجب ست و همچنین نمک و ترب و اگر سنگ مثانه ریخته نشود و در سنگافتن و برون آوردن خطرست و در سن صبی خطرش کمتر بود اما سنگ گرده را ندیده و نشنیده که بسنگافتن برون آورده باشند **اورام خصیه و قضیب** یا از خون و صفرا بود و علامتش سرخی رنگ و حرارت و درد قوی باشد و علاجش فصد باسلیق و فصد سافن و استفراغ صفرا و ترک گوشت ست طلا نافع درین قسم صفت آن آرد جوعنب الثعلب کشنیز ترکاسنی تازه کوفته بسبر که انگوری و گلاب و روغن گلسرخ سرشته طلا سازند طلای دیگر مستعمل بعد از طلا قبل صفت آن آرد با قلا آرد عدس با آب عنب الثعلب سرشته طلا سازند طلای مستعمل در انتها صفت آن آرد با قلا گل خطمی تخم کتان با بونه اکلیل الملک کوفته با آب عنب الثعلب بروغن گلسرخ بزرده تخم مرغ سرشته طلا نمایند و یا از بلغم بود علامتش سفیدی و نرمی و در اندک ست و علاجش قی با آب ترب و شبت و عسل و ضماد اکلیل الملک و با بونه و حلبه و بزرکتان ست و یا از سودا بود علامتش صلابت و کمودت ست و علاجش تنقیه سودا ست و اگر با آن غلبهٔ خون بود فصد اسیلم بکنند و مطبوخ افتیمون دهند و ضماد با بونه و اکلیل الملک و بزرکتان و حلبه و مقل ارزق و مغز ساق گاو کنند **فتق و قیله** هرگاه که غشاء صفاق یعنی پوست اندرونی شکم از آن دو مجری که در ارتبین ست یکی کشاده شود بسبب طوبتی مرخی یا حمل بار گران یا رفع صوت یا از جای جستن یا باد غلیظ یا ضربه و ازین کشادگی اگر ترب یا حجاب یا روده بآن فرود آید و بکیس انثیین برسد اگر امعاء فرود آمده آنرا قیلة الامعاء گویند و اگر ریح فرود آمده آنرا قیلة الریح گویند و اگر آب فرود آمده آنرا قیلة الماء گویند و قیله را دقرونیز گویند و بسا باشد که رطوبت غلیظ فرود آید و درینجا غلیظ تر شود آنرا فرولجی گویند و علاج این قسم علاج ورم صلب باشد و اگر کشادگی چنین نبود که بکیس انثیین تواند رسید پس در گوشهٔ آن بمالند آنرا فتق الانثیین گویند و اگر غشاء مذکور سوراخ شود در برابر ناف یا زیر تر یا بالای تر و چیزی ازان بیرون آید آنرا فتق مراق البطن گویند و فتق ارتبین زنان را نیز عارض میشود و علاج

اورام خصیه و قضیب

فتق و قیله

درد پدید آید و صفای بول از کدورت و رسوب رنگی که سرخی و زردی زند منذر بسنگ گرده بود و
گاه بود که در خصیه که در جانب چپ آن گرده بود درد پیدا شود و در مالی که از آن جانب بود دردی و حذری
حادث شود و گاه باشد که درد سنگ گرده بدرد قولنج مشابه بود و فرق آن بود که درد قولنج منبسط گردد
و بسوی بالا و زیر و راست و چپ میل کند و درد گرده بر یکی لازم بود و بجانب پشت اندکی مائل باشد
و صاحب قولنج بر خلا خفت یابد و صاحب حصات شدت و علامت سنگ مثانه درد در زهار است و
نواحی آن و گرانی و خاریدن قضیب و انتشار و استرخای سببی ظاهر و رسوب برنگ خاکستری با سفید
و پیوسته مریض بآن مائل بود که دست بر قضیب مالد و هر گاه بول کند در حال خواهد که دیگر بار بول کند و
و باید دانست که سنگ مثانه بزرگ و درشت میباشد و سنگ گرده خرد و غیر درشت و سنگ مثانه درد
نکند مگر آنوقت که در رهگذار بول افتد و بول را باز دارد و زنان را تولد سنگ خاصه در مثانه اندک بود و
سنگ مثانه کودکان را بیشتر عارض شود و سنگ کلیه کهول و سنگ مثانه لاغران را بیشتر بود و سنگ گرده
فربهان را و علاجش آنست که بدن را از ماده آن پاک گردانند بقی و اسهال و ادرار در بعض اوقات تا
ماده آن مجتمع نشود و از طعامهای غلیظ اجتناب نمایند و تجوید هضم و تلطیف تدبیر و در وقت
هیجان درد اگر خون غالب بود فصد کنند و اگر طبع خنک بود حقنه نمایند و در آبزن که در آن بابونه
و خسک و شبت و خطمی و کرنب و حلبه جوشانیده نشانند و اگر حرارت غالب بود آبزن از بنفشه و
پرسیاوشان و خسک سازند و در آبزن ادویه گرم مدره دهند چون تخم کرفس و قوه و بادیان و انیسون
و صعتر و شونیز و ادویه مدره بارده مثل تخم خیارین و خسک و تخم خربزه و عنب الثعلب و کاکنج و ادویه مدره
معتدله چون پرسیاوشان و غیره بحسب حرارت مزاج و برودت و اعتدال مزاج علیل و چون از آبزن
بیرون آید روغن شبت با روغن بنفشه در مجاری و مواضع بمالند و گویند که از بلندی بزیر آید پس اگر
حصات بیرون آید فبها و الا اگر در مجاری بماند بلعابها حقنه نمایند و محجمه بر موضعی که زیر آن باشد نهند
تا بآنجا کشند و فلوس خیار شنبر با آب رازیانه و روغن بادام شیرین دهند و اگر در مجاری قضیب گیرد
و در آب گرم نهند و لعابها و روغنها در و چکانند و دست بران مالند تا برون آید مثل حجر الیهود باشد
که سنگ مثانه بریزاند و برون آرد و روغن عقرب چکانند و خاکستر عقرب دادن عجب اثری دارد و بگیرند عقربی
که بران سفیدی غالب بود و در ظرف آهنین نهند و سر آنرا محکم کنند و بر روی خشت و زنبور تافته که

میباشد پس برنگاهداشتن تا جمع گردد قادر نباشد تا ضعف واقع پس دفع نتواند کرد الا اندک اندک
علامتش خروج بول بود بی سوزش و سفیدی و تقدم تدابیر مبرده و علاجش خوردن اطریفل کشنیز و جوارش
کندر مقوی بجب آلاس ست و تنقل بهنیر و از اسباب عسر تقطیر نیز میباشد و علامتش عسر با تقطیر ست
و علاجش علاج عسر ست بقانونی که گذشت **سلسل البول** یا از سردی مثانه و استرخاء عضله آن
میباشد علامت و علاجش آنچه در تقطیر گذشت و روغن فستق مالیدن یا زیت یا روغن گوسفند که دران خرمیان
و مشک حل کرده باشند و یا از حرارت مثانه میباشد که آب بسیار جذب میکند و مجاری مزاج
میگردد و مثانه ضعیف میشود و علامتش حرارت مزاج ست و از گرمیها ضرر یافتن قرص نافع در شقیم
صفت آن طباشیر سفید گل ارمنی تخم خرفه مقشر تخم کاهو مقشر تخم خشخاش کوفته با آب سرشته اقراص
سازند و اگر ربع یک جزو زعفران اضافه نمایند قوی تر ست و در قسمی که از سردی بود بر شعشا بقات
مناسب ست و مفید **بول فراش** بول در فراش از استرخاء عضله بسبب طوبتی میباشد بر علاج
سلسل البول که از سردی بود مداومت نماید در وقت خواب بدن را از امتلاء طعام و شراب و میوه
نگاهدارد و سم موش که آنرا ثعلب گویند و سم خر را اگر بسوزند و بعسل مصفی بسرشند یا آب بنوشند بسیار
مفید ست و دماغ و گرده و تپ را نیز نافع ست **بول الدم** آنچه خون صرف باشد از گشودن رگی بود در
گرده یا مثانه بسیار نباید و از گرده بسیار آید و بگشودن رگ از ضربه و سقطه میباشد و از تمدد و کزاز
قوی میباشد و گاه باشد که بعد ازان بیاید چنانچه از مقعد می آید و قبل از آمدن گرانی و درد در قطن
حادث شود و چون خون بیاید تسکین یابد علاجش فصد با سلیق ست تا آنکه از کزاز بود و قرص کهربا
با شراب حب آلاس در همه اقسام نافع ست و یا از ضعف گرده و ضعف جگر میباشد علامتش آنکه
بول غسالی بود آنکه از ضعف گرده بود سفیدی و غلظت بر و غالب بود و آنچه از ضعف جگر بود سرخی
و رقت ست و یا از ریش میباشد و علامتش وقوع آن بعد از حدوث قرحه و نتن بول ست علاجش
علاج قرحه ست **حصی الکلی و المثانه** سبب فاعلی سنگ حرارت خارج از اعتدال ست و سبب
مادی آن خلط غلیظ لزج ست و هرگاه ماده را غلظت و لزوجیت کمتر بود و اندک اندک منعقد شود و
دافع آنرا دفع کند بمقدار ریگ بود علامت سنگ دگرده درد و گرانی پشت و قطن ست و چنان
نماید که چیزی از آن آویخته است خاصه که بران تکیه کنند و هرگاه امعاء از ثقل نمتلی شود در موضع گرده

رحم خواهد آمد و ثقل و رطوبت و باد که در قولنج ذکر شد و در آب گرم نشانیدن در همه انواع نافع
ست علامت قروح درد قطن یعنی موضع استخوانی که براز برون میشود بغیر گرانی و تمدد و خروج مده و
خون و قشور قرده در بول و گاه باشد که مثل گوشت پارها بیرون آید و قروح مثانه از قروح گرده
بآن ممتاز شود که قشور گرده سرخ بود و قشور مثانه سفید و قروح گرده بآتش بود و قروح مثانه با
عسر بول و بموضع درد نیز توان دانست و علاجش تعدیل اخلاط و اماله از مراریه و بورقیه سفید و سیه است
و اگر غالب بود بفصد و قی و اسهال و شراب کاکنج و شراب خشخاش کنند و شیاف ابیض بروغن بنفشه
یا روغن گل سرخ حل کرده در احلیل چکانند و علاج ببالا رفتن خصیه در آبزن که دران بزر کتان و خطمی جوشانیده باشند
نشانند حرقت بول یعنی سوزش که از تیزی و بورقیه آن بود بسبب حرارت جگر و بسیاری صفرا و علامتش
حرارت مزاج و رنگینی قاروره و تقدم مشروبات و ماکولات حاره علاجش آشامیدن شراب بنفشه به
تمر هندی تر کرده و شراب آلو و شراب انار و لعاب بزر قطونا و امثال آنها قرصی که درین قسم نافع
است صفت مغز تخم خیار شنبر و بادرنگ مغز تخم خیار دراز مغز تخم کدو شیرین تخم خرفه مقشر نشاسته کتیرا
رب السوس مغز تخم خربزه اجزای مساوی کوفته بیخته بلعاب بزر قطونا سرشته اقراص سازند و
هر روز دو مثقال آنرا با یکی از اشربه مذکوره بنوشند و طلاهای خنک بر موضع جگر بمالند و اگر صفرا
غالب بود شیر خشت بآب تمر هندی با نار ترش و شیرین حل کرده و امثال آن استفراغ نمایند و اگر حرقت
بسبب برهنه شدن مجری از رطوبت که بران مخلوق ست باشد سببش یا بسیاری مجامعت ست
یا تناول مدرات یا طعام تیز و شور و علامتش تقدم این احوال است و علاجش ترک آن اسباب و
چکانیدن سفیده تخم مرغ در احلیل ست و غذا پارچه بره و بزغاله و مرغ فربه و حلیم گندم و اسفناخ
و زرده تخم مرغ نیمبرشت و از ریش مجاری و مثانه و جرب آن میباشد و علامتش نتن بول و خروج
مده و چیزها مثل سبوس از قرحه و قشور و لاغری بدن در جرب علاجش چیزهای تر ست که در قرحه ذکر
شد تقطیر البول یا بسبب حدت بول میباشد که در مجری سوزش کند پس دفعش مولم بود و اجتماع
و ثقلش نیز علامتش سوزش و زردی بول و علامات غلبه صفرا و تقدم چیزهای گرم علاجش شراب آلو
ست بشیره خشخاش و شیره تخم خرفه مقشر و شیره تخم خیارین و غرض از تخم خیارین آنست که بدرقه باشد
و ادرار چه ماسکه بول را بارد دادن مناسب ست و یا بسبب سردی مزاج مثانه و ضعف ماسکه آن

تقطیر البول

اسباب هر دو یا آماس مثانه است یا بادی غلیظ در مثانه یا بسته شدن ریم و خون یا سوء مزاج
گرم چنانچه در تبهای محرقه واقع شود یا سوء مزاج سرد و باطل شدن حس مثانه یا حبس بول و باز داشتن
آن بسبب مانعی یا سنگ مثانه یا ضربه بهت که بمثانه رسد تا ورم امعاء مستقیم یا ورم رحم یا تقلی
خشک و رطوبتی لزج یا باد غلیظ و امعاء مستقیم یا ریش و ثبره در مجری که هرگاه بول بآن میرسد
درد میکند پس میل بمثانه میکند هر باعن المودی ببالا رفتن خصیه و علامت آماس مثانه اگر گرم بود
تب محرقه و درد صعب در مثانه و تر حر و انتفاخ مثانه و هذیان و تشنگی و سیاهی زبان ست علاجش
آنست که فصد کنند و در آبزن متخذ از سر بنفشه و خبازی و جو مقشر و گل خطمی در آب جوشانیده نشانند
و ضماد متخذ از آرد جو و گل بنفشه و عنب الثعلب مثانه ضماد نمایند و بعد از تنقیه تقریبا ضماد بابونه و تخم کتان
و آرد باقلا کنند پس اگر تحلیل نیابد و جمع مده شود و درد زیاده گردد و در انضاج کوشند با صمغ و نشانید
در آب گرم چون درد ساکن شود نشان پختگی بود جهت انفجار سرگین کبوتر و آرد گرسنه ضماد نمایند
و دست بمثانه بمالند و چون بگشاید و در بول مده برآید شیره تخم خیارین با شراب بنفشه و با شراب انار
یا قند سفید دهند و چون از مده پاک شود شراب کاکنج و شراب خشخاش و گل ارمنی و دم الاخوین و
نشاسته دهند و اگر آماس سرد بود علامتش دشواری بول و غلیظ گرانی و تحذیر و ضعف در ساقها
ظاهر گردد و احساس ورم و علاجش در آبزنی نشانیدن که دران بابونه و اکلیل الملک
و حلبه و برگ کنان جوشانیده باشند و ضماد از مثل اینها سازند و علامت با بتدد و بی آرامی و تقدم
چیزهای بادناک ست و علاجش بقانون علاج باید کرد دانست که ذکر شد علامتش بسته شدن
ریم و خون سبوق بول مده و خون و لحوق سردی اطراف و صغر نبض و عروق سرد ست و علاجش
در آبزن محلل چنانچه ذکر شد نشانند و سکنجبین عنصلی نوشند و قدری بنیر مایه خرگوش در اجلیل
بکانند و علامت و علاج سوء مزاج از مباحث گذشته معلوم شد و تدبیر حبس بول در سوء مزاجات
در آبزن گرم نشانیدن و برفق دست بزیر ها مالیدن و علامت و علاج سنگ گرده و مثانه خواهد آمد
و اگر بزرگ بود بحرکت کردن بجانب راست و چپ که از مجری دور شود بول بگشاید و اگر خورده باشد
در مجری بند شود و در ضربه و سقطه فصد باید کرد و در آبزن که سر بنفشه و عنب الثعلب و جو مقشر دران
جوشانیده باشد نشانند و روغن گلسرخ و روغن بنفشه بمالند و علامت و علاج ورم امعا گذشت و ورم رحم

ورم و علاجش

واگر جمع شود و تحلیل نیابد بگشادن آن و انتظار نضج ننماید نمود بلکه پیش از نضج او را بیگافند تا
ناصور نشود و شقاق مقعد از حرارت و خشکی میباشد علاجش مرهمی سازند از روغن گل سرخ
واسفیداج و مردارسنگ و مغز ساق گاو و موم سفید و کتیرا و نشاسته بکار میدارند و اگر خون
سیلان میکند شادنج و دم الاخوین و یشب سوده بران جارز بزند حکه مقعد خارش مقعد از
دیدان خورد میباشد و مذکور شد از اخلاط صفراوی و شور میباشد و علامتش غلبهٔ این اخلاط است
و علاجش تنقیهٔ این اخلاط و اجتناب از مولدات آن و مسح مقعد بروغن گل سرخ و سرکه نافع است
خروج مقعد یعنی برون آمدن آن و این مرض کودکان را بسیار حادث می شود و ذروری نافع از برای
خروج مقعد صفت آن برگ مورد مازوی سبز گل سرخ گلنار فارسی کوفته بیخته بعد از انکه موضع را
بروغن گل سرخ چرب نموده باشند در انجا بیاشند و باندرون فرستند باب دهم در امراض
کلیه و مثانه و صفاق و اعضاء تناسل وجع کلیه یعنی درد گرده یا از باد است و علامتش
تمدد بی گرانی و بی علامت حصاة چنانچه بیاید از موضعی بموضعی منتقل بود کمی آن در خلاء معده
و نیکوی هفتم علاجش ماء الاصول ست دران تخم خربزه و خار خسک و روباس و پرسیاوشان
داخل باشد و در آبزن نشانند که در وی بابونه و شبت و اکلیل الملک جوشانیده باشند یا شند
و ضماد از سداب و بابونه و شبت و کماد از سبوس و گل سرخ و نمک سازند و یا از ضعف ست و سبش
یا از سوء مزاج پس اگر گرم بود حرارت موضع و رنگینی قاروره و تشنگی بران دلیل باشد و علاجش
اشربه مدر او اغذیه و اطلیه بارده و تنقیه و استفراغ ماده اگر مادی بود و اگر سرد بود سفیدی
قاروره و ضعف پشت همچون پشت پیران و ضعف باه و مثل آن بود علاجش حقنه کردن بروغن
بادام تلخ و روغن جب القرطم و روغن قسط مالیدن و این روغنها در موضع گرده و بر اغذیه و اشربه
گرم و معجون مادة الحیوة مواظبت نمودن و اگر بادی بود تنقیه آن کردن ست اما لاغری کرده
علامتش سفیدی رنگ بول و کثرت بول و درد پشت و لاغری بدن و قلت شهوت باه است
حلوا نافع از برای این قسم صفت آن مغز بادام شیرین مقشر مغز نارجیل مغز فندق مغز پسته قند
سفید بدستور حلوا سازند و نان میده روغنی کله بزو کله گوسفند یکسالهٔ نافع ست و اما سنگ و حصر
بعد ازین خواهد آمد و در جمیع اقسام درد گرده آبزن نافع عسر البول و اسر البول یعنی دشواری و گرفتگی بول

باب دهم در امراض کلیه و مثانه و صفاق و اعضاء تناسل وجع کلیه

و بر نخور سازند آنرا خشک گرداند دوای که همین عمل کند صفت آن سورنجان ریوند چینی نرم کرده بران
موضع ریزند همین عمل کند ضمادی که درد بواسیر را تسکین دهد بابونه اکلیل الملک گل خطمی تخم کتان
از هر یک سه درم افیون زعفران از هر یک یکدرم مقل ازرق دو درم کوفته بزرده تخم مرغ و پیه مرغ و
روغن گلسرخ و مغز ساق گاو و کوهان شتر سرشته ضماد کنند و اگر دامیه بود حالا خون نمی آید و خواهند که
بیاید زهره گاو و پیاز طلا کنند و اگر دامیه باشد منع آمدن خون نکنند مگر آنکه بافراط رسد و موجب ضعف
گردد پس منع کنند بقرص کهربا و شراب انجبار و شراب حب الآس و بشیاف کچلی صفت آن کندر گلنار فارسی
مازو سبز سرمه اصفهانی شب یمانی اقاقیا صمغ عربی اجزا برابر کوفته بیخته بگلاب سرشته شیافها سازند
هر یک برابر خسته خرما عمل نمایند و دستکاران ماهر بطریق بریدن علاج میکنند لیکن اگر متعدد باشد
تمام را باید برید و اگرچه این علاج کامل است لیکن خالی از خطر نیست و اما باد بواسیر بادی بود
غلیظ و عسر التحلیل و دردی مثل درد قولنج احداث کند و گاهی بجانب گرده برآید و گاهی بجانب
خصیه و قضیب فرو رود و گاهی قبض بود و گاهی تلیین بی سببی از اسباب اسهال که ذکر شد
و سبب ریح بواسیر تحلیل اخلاط سوداویه و استحاله آن بریاح غلیظه و علاجش تنقیه سودا است
و مداومت بادواء کاسرات ریاح مثل جوارشات و امثال آن اما تلیین طبیعت و اسهال در بواسیر
سبب ریاح ست که از بواسیر حادث میگردد انتفاخ عروق بواسیر چنانکه انتفاخ عروق امعا که
ذکر شد بسبب اسهال میگردد و علامتش علامات بواسیر و مشتبه میشود و بمرور بطن و زلق امعا و حرق
آنست که در آنها علامت بواسیر نیست سفوفی نافع از برای اسهال بواسیر صفت آن نزوع خطائی
کهربای شمعی گل مختوم از هر یک دو دانگ کوفته بیخته با ماست چکله بخورند معجون خبث الحدید از
برای اسهال بواسیر نافع است و خوردن حضض هندی و ورق القنب نیز اسهال بواسیر را
نافع ست و همچنین هلیله سیاه و روغن گاو بریان کرده نواصیر و آن قرحه بود یا حادث در میان
مقعد و خصیه و از ان صدید و زرد آب میرود و نافذ میباشد و علاجش آنست که هر روز بفشارند
و شیاف غرب که در امراض چشم مذکور شد به گلاب سوده سه چهار قطره در ان چکانند اورام مقعد
یا از خون و صفرا باشد و علاجش فصد باسلیق و بروغن گلسرخ و سفیده تخم مرغ ضماد کردن بعد از ان
ضماد کردن بروغن گل و موم و زرده تخم مرغ و بعد از ان ضماد کردن بخطمی و سر بنفشه و خبازی و بابونه

نواصیر

اورام مقعد

جمع گردد حیات ست واگر زیر ناف ست حب القرع ست علاجش چهار روز هر روز قدری شیر
دهند و در نماز پیشین نخود آب چرب و بعد ازان روز پنجم در صبح قدری چیزی گران از جای بجای
نقل کنند چنانکه نفس ثباتی شود بعد ازان از سفوفی که ذکر خواهد شد در شیر با شیر بنی مخلوط کرده
بیکبار در کشند و تا نماز پیشین هیچ نخورند بعد ازان نخود آب بخورند اگر پیش از انکه سفوف را بیاشامند
اندک کباب یا اندک شیر بنی در دهان اندازند چنانکه آب آن بحلق فرو رود و متعاقب آن بیکبار
دوا را در کشند بهتر ست سفوف دیدان صفت آن سرجبن در منه ترکی قنبیل های برنگ کابلی مقشر
از هر یک یک درم ترمس شامی ترمد بسفید مجوف تراشیده قسط حب النیل از هر یک سه درم کوفته
بیخته این مجموع یک خوراک ست و انچه شبیه بکرمی که در سرکه متولد شود و در امعاء مستقیم بود علاش
بخاریدن مقعد و خروج آن با برازست و علاجش حقنه کردن با آب برگ شفتالو یا شونیز و ترمس
و شحم حنظل ست و قنبیل بروغن رشته شفتالو و روغن رشته زرد آلو چرب کرده صبر سقوطری بسرکه
انگوری حل کرده بآن آلوده نموده بردارد و از شحم حنظل و شونیز شیافی ساخته بردارد و چون
تولد اینها از بلغم ست و رطوبات از چیزها متولد بلغم و رطوبات اجتناب نماید و بعد از تنقیه و دفع
آن بر صبح ناشتا قدری مری تجرع نمایند تا منع تولد آنها نماید بواسیر جمع باسور ست و استعمال
لفظ جمع بیشتر از مفرد باشد و این مرض در بنی میباشد و در رحم و در مقعد اما انچه در بنی بصورت
ثولول باشد و سبب آن فضله بود که از دماغ باین موضع آید و بحرارت نفس لطیف آن تحلیل یابد
و غلیظ آن متحجر گردد و گاه بود که متقن گردد و علاجش تنقیه دماغ ست و استعمال مرهم روغن و استنشاق
با آب گرم و اگر تحلیل نیابد بنشگافند یا ببرند و بمراهم علاج نمایند و انچه در رحم بود در امراض رحم خواهد آمد
و اما انچه در مقعد ست زیادتی بود که بر افواه عروق که در مقعد بود از خون سودا وی پیدا گردد و سه نوع
بود ثولولیه که صلب ست مشابه ثولول و عنبیه که شبیه دانه انگور بود و توتیه که بشکل توت شامی بود و
هر یک بیرونی و اندرونی میباشد و دامیه میباشد و عنبیا علاجش فصد با سلیق ست و قابض و
حجامت ساقین و تنقیه سودا و اصلاح سپرز و جگر و غذا صالح تری فزا و طبیعت را از قبض نگاه
باید داشت بخوری نافع از برای بواسیر صفت آن برگ مورد و نبالهٔ بادنجان پوست پنج گیر مرکی
صافی شحم حنظل پوست مارا جزا را بر ابر مقل ارزق نصف مجموعه کوفته بیخته بر آتش گذارند و در

دبر بخور سازند آنرا خشک گردانند دوای که همین عمل کند صفت آن سورنجان ریوند چینی نرم کرده بران
موضع ریزند همین عمل کند ضمادی که درد بواسیر را تسکین دهد بابونه اکلیل الملک گل خطمی تخم کتان
از هر یک سه درم افیون زعفران از هر یک یکدرم مقل ارزق دو درم کوفته بزرده تخم مرغ و پیه مرغ و
روغن گلسرخ و مغز ساق گاؤ دکوهان شتر سرشته ضماد کنند و اگر دامیه بود حالا خون نمی آید و خواهند که
بیاید زهره گاؤ و پیاز طلا کنند و اگر دامیه باشد منع آمدن خون نکنند مگر آنکه بافراط رسد و موجب ضعف
گردد پس منع کنند بقرص کهربا و شراب انجبار و شراب عنب الآس و بشیاف کچلی صفت آن کندر گلنار فارسی
مازو سبز سرمه اصفهانی شب یمانی اقاقیا صمغ عربی اجزا برابر کوفته بنخته نگلاب سرشته شیافها سازند
هر یک برابر خسته خرما عمل نمایند و دستکاران ماهر بطریق بریدن علاج میکنند لیکن اگر متعدد باشد
تمام را باید برید و اگرچه این علاج کامل است لیکن خالی از خطر نیست و اما بادبواسیر بادی بود
غلیظ و عسر التحلیل و دردی مثل درد قولنج احداث کند و گاهی بجانب گرده برآید و گاهی بجانب
خصیه و قضیب فرورود و گاهی قبض بود و گاهی تلیین بی سببی از اسباب اسهال که ذکر شد
و سبب رنج بواسیر تحلیل اخلاط سوداویه و استحاله آن بریاح غلیظه و علاجش تنقیه سوداست
و مداومت بادوا، کاسرات ریاح مثل جوارشات و امثال آن اما تلیین طبیعت و اسهال در بواسیر
سبب ریاح ست که از بواسیر حادث میگردد انتفاخ عروق بواسیر چنانکه انتفاخ عروق امعاء که
ذکر شد سبب اسهال میگردد و علامتش علامات بواسیر و مشتبه میشود و بمرور بطن و زلق امعاء حرق
آنست که در آنها علامت بواسیر نیست سفوفی نافع از برای اسهال بواسیر صفت آن تنزروع خطائی
کهربای شمعی گل مختوم از هر یک دو دانگ کوفته بنخته با ماست چکله بخورند معجون خبث الحدید از
برای اسهال بواسیر نافع ست و خوردن حضض هندی و ورق القنب نیز اسهال بواسیر را
نافع ست و همچنین هلیله سیاه در روغن گاؤ بریان کرده نواصیر و آن قرحه بود یا حادث در میان
مقعد و خصیه و ازان صدید و زرداب میرود و نافذ میباشد و علاجش آنست که هر روز بفشارند
و شیاف غرب که در امراض چشم مذکور شد به گلاب سوده سه چهار قطره دران چکانند و رأس مقعد
یا از خون و صفرا باشد و علاجش فصد باسلیق و بروغن گلسرخ و سفیدهٔ تخم مرغ ضماد کردن بعد ازان
ضماد کردن بروغن گل و موم و زردهٔ تخم مرغ و بعد ازان ضماد کردن بخطمی و سرشفته و خبازی و بابونه

جمع گردد حیات ست واگر زیر ناف ست حب القرع ست علاجش چهار روز هر روز قدری شیر
دهند و در نماز پیشین نخود آب چرب و بعد ازان روز پنجم در صبح قدری چیزی گران از جای بجای
نقل کنند چنانکه نفس ثباتی شود بعد ازان از سفوفی که ذکر خواهد شد در شیر با شیرینی مخلوط کرده
بیکبار در کشند و تا نماز پیشین هیچ نخورند بعد ازان نخود آب بخورند اگر پیش ازانکه سفوف را بیاشامند
اندک کباب یا اندک شیرینی در دهان اندازند چنانکه آب آن بحلق فرو رود و متعاقب آن بیکبار
دوا را در کشد بهتر ست سفوف دیدان صفت آن سرجس درمنه ترکی قنبیل بابی برنگ کابلی مقشر
از هر یک یک درم ترمس شامی تربد سفید مجوف تراشیده قسط حب النیل از هر یک نیم درم کوفته
بیخته این مجموع یک خوراک ست و انچه شبیه بکرمی که در سرکه متولد شود و در امعاء مستقیم بود علامتش
خاریدن مقعد و خروج آن با براز ست و علاجش حقنه کردن بآب برگ شفتالو یا شونیز و ترمس
و شحم حنظل ست و قنبیل بروغن رشته شفتالو و روغن رشته زرد آلو چرب کرده صبر سقوطری بسرکه
انگوری حل کرده بآن آلوده نموده بردارد و از شحم حنظل و شونیز شیافی ساخته بردارد و چون
تولد اینها از بلغم ست و رطوبات از چیزها متولد بلغم و رطوبات اجتناب نماید و بعد از تنقیه و دفع
آن بر صبح ناشتا قدری مری تجرع نمایند تا منع تولد آنها نماید بواسیر جمع باسور ست و استعمال
لفظ جمع بیشتر از مفرد باشد و این مرض در بینی میباشد و در رحم و در مقعد اما انچه در بینی بصورت
ثولول باشد و سبب آن فضله بود که از دماغ باین موضع آید و بحرارت نفس لطیف آن تحلیل یابد
و غلیظ آن متحجر گردد و گاه بود که منتن گردد و علاجش تنقیه دماغ ست و استعمال موم روغن و استنشاق
بآب گرم و اگر تحلیل نیابد بشگافند یا ببرند و بمراهم علاج نمایند و انچه در رحم بود در امراض رحم خواهد آمد
و اما انچه در مقعد ست زیادتی بود که بر افواه عروق که در مقعد بود از خون سوداوی پیدا گردد و سه نوع
بود ثولولیه که صلب ست مشابه ثولول و عنبیه که شبیه دانه انگور بود و توتیه که بشکل توت شامی بود و
هر یک بیرونی و اندرونی میباشد و دامیه میباشد و عمیا علاجش فصد باسلیق ست و قابض و
حجامت ساقین و تنقیه سودا و اصلاح سپرز و جگر و غذاء صالح تری افزا و طبیعت را از قبض نگاه
باید داشت بخوری نافع از برای بواسیر صفت آن برگ مورد و بناله بادنجان پوست بیخ کنیر مرمکی
صافی شحم حنظل پوست مار اجزا را برابر مقل ازرق نصف مجموعه کوفته بیخته بر آتش گذارند و در

وتشنگی وملهب وسوزش علاج شراب تمرهندی واسپغول وتخم لسان الحمل ست ویا از سوء مزاج گرم امعاست وعلامتش علامت سوء مزاج گرم ست وعلاجش آب انار ترش وشیرین بیدستر یا اسپغول بگلاب وروغن گلسرخ برهمزده ویا از بلغم غلیظ است وعلامتش گرانی وخروج بلغم غلیظ وتقدم استعمال مولدات بلغم ست وعلاجش تنقیه است بقی وحقنه وخوردن جوارشات یا از دیدان است وذکر آن خواهد آمد سیج یعنی ریش رودها واین چنین بود که بر سیج رودها رطوبتی مثل زبد برروده باشد باحدت ومضرت صفرا وفضول که بران گذرد وبازدارد پس هرگاه اخلاط حاده بران بسیار گذرد وسطح رودها ازان رطوبت برهنه گردد وحدت اخلاط دران تاثیر کند ریش گرداند وعلامتش اسهال بادرودهاست پس اگر درد در ناف وبالای ان بود سیج در رودهای بالاست که امعاء دقاق و امعاء علیا نیز گویند وچون بابراز مختلط بود ورم باشد بسبب نزدیکی باعضاء رئیسه وآن دل ودماغ وجگرست واگر درد زیر ناف بود درد در رودهای زیرین ست که امعاء غلاظ وامعاء سفلی نیز گویند اول خون آید وبعد ازان براز واین سلیم تر بود وعلاجش آنکه شیر را آهن تاب نمایند که ماهیت آن برود وقدری صمغ عربی ونشاسته وطباشیر رابریان کرده اضافه نموده بیاشامند وبوست خشخاش نرم سوده یکدرم یا ده درم شراب حب الآس یا شراب انجبار یا شراب سیب تعلق کنند وقرص طباشیر وقرص کهربا با اشربه مذکوره بدهند واگر تشنگی غالب باشد شیرهٔ تخم خرفه بریان کرده با اشربه بدهند تخم زوق بریان کرده واسپغول بریان ساخته بروغن گلسرخ چرب کرده در رودها ساکن گرداند وغذا برنج با شیرهٔ تخم خشخاش بریان کرده وصمغ عربی بریان نموده بدست مالیده برو ریخته بخورد وزرده تخم مرغ نیمبرشت بخورد واگر ضعف غالب بود کبک وتیهوج با چوزه مرغ بریان کرده دهند ودیدان یعنی کرمها انچه دراز ست آنرا حیات گویند وتولد آن در امعاء دقاق میباشد وعلامتش درد شکم واحساس حرکت آن در وقت گرسنگی ست وغثیان ودر صورت دندان بر هم زدن وازدهن آب رفتن ودر روز دهن ومالیا خشکی کردن وبدخوی روز سخت خشم گرفتن وگاه بود که غشی وخفقان وحالتی شبیه بصرع عارض گردد وانچه بحب القرع یعنی کدو دانه مشهور ست تولدش در امعاء غلاظ ست وعلامتش انچه هاست که گذشت وبرون آمدن آن واگر در حمام رود صبر کند تا اعضا گرم شود وتشنگی غلبه کند بعد ازان چیزی خنک بر شکم نهند اگر بالای ناف

تخمها بر آید غالب آنست که صادق باشد و علامتی دیگر باید جست تا اعتماد توان کرد زیرا که با وجود قبض
و حبس ثقل در امعاء ممکن ست که از جانبی دیگر تخمها بیرون آید پس تفحص نمایند که پیش از وقوع این
مرض طبیعت قبض بود یا تلیین و چون مقرر گردد که صادق ست اگر از باد باشد علامتش بیرون آمدن
آن بود با براز و سوزش و حرارت در معده و علاجش آشامیدن آب سفرجل با بارتنگ بریان
کرده است و غذا ماء الشعیر جو بریان و برنج و کاورس بریان کرده با شیرهٔ تخم خشخاش بریان
و آب سماق چنانکه بسیار ترش نباشد چاشنی دار بود ضمادی نافع درین قسم صفت آن پوست
خشخاش گل سرخ بزر البنج سفید گل خطمی سفید پوست انار کوفته بگلاب سرشته روغن گلسرخ داخل
کرده بر شکم نهند و اگر چنانچه ذکر شد تسکین نیابد قرص طباشیر دهند و اگر از بلغم بود علامتش
بیرون آمدن بلغم باشد با براز و سائر علامات بلغم و علاجش آشامیدن شراب حب الآس ست
با تخم ریحان و تخم مرو بریان کرده و غذا برنج با پیه گرده پخته زیره بریان کرده دران انداخته بخورد
و کاورس و نمک گرم کرده بر شکم نهند و اگر ساکن نگردد سفوف مقلیاثا دهند و بر شعشا شیافی
نافع درین قسم صفت آن حضض مکی زعفران کندر صمغ عربی از هر یک یک جزو افیون دو جزو کوفته
بیخته بآب سرشته شیافها سازند هر یک بقدر چهار انگشت یا زیاده و استعمال نمایند در اکثر اوقات
و این شیاف اکثر اسام زحیر را نافع باشد و اگر از سرما بود علامتش زیاده شدن زحیر است
از رسیدن سرما بمقعد و علاجش علاج بلغم ست و چیزهای گرم بر مقعد نهادن و بر زمین گرم
حمام یا بر خشت گرم مقعد را نهادن و گاه از نشستن زمین صلب این مرض حادث شود زرده
تخم مرغ بروغن گلسرخ سرشته نیمگرم بر مقعد نهند و بیشتر انواع زحیر را چیزهای گرم نهادن مفید ست
و چیزهای سرد مضر ست و از ورم گرده و امعاء مستقیم میباشد و علامت آن ثقل و ضربان دران
موضع ست علاجش آبزنی نافع درین قسم صفت آن گل خطمی و خبازی و سر بنفشه در آب انار جوشانیده
در آبزنی کرده دران نشینند شیافی نافع صفت آن گل خطمی و خبازی کوفته بیخته بآب سرشته
شیاف ساخته استعمال نمایند مغص درد روده ها را گویند و این مرض یا از باد ست و علامتش قراقر
و انتفاخ و تمدد و بی آرامی و سکون درد به بیرون آمدن باد ست و علاجش آشامیدن ماء الاصول
است و کماد سبوس و نمک و در آب گرم نشستن و یا از صفراوی میباشد و علامت خروج صفرا ست

و پنج سیر آب جوشانیده تا پانزده سیر آید بپالایند و دو درم نمک و ده درم فلوس خیارشنبر دران
حل کرده صاف نموده ده درم روغن بادام اضافه نموده بدو مرتبه نیم گرم حقنه نمایند و حقنه که
در حرارت استعمال نمایند عناب آلو سیاه از هر یک پنجاه عدد سر بنفشه گل نیلوفر از هر یک پنج درم
برگ چقندر یک دسته رازیانه شش درم گل خطمی سفید یک کف در یک من و پنج سیر آب بجوشانند
تا پانزده سیر باز ماند بپالایند و ده درم فلوس خیارشنبر دران حل کرده صافی نموده ده درم روغن کنجد
اضافه نموده بدو مرتبه نیمگرم حقنه کنند و بجای روغن کنجد بعضی ترنجبین چهار سیر کرده اند و در بلغمی
ماء الاصول و در صفراوی و حرارت شراب بنفشه و شراب نیلوفر بآب تمر هندی ترش کرده بعرق
بادیان دهند تا کشاد نیاید غذا ندهند و اگر ضرورت باشد به غذا دادن ماء اللحم و شوربای مرغ
دهند و بعد از کشادن اگر غلبه خلطی باشد تنقیه کنند و یا از ورم کبد و طحال و کلیه میباشد بعد از آوردن
طبیعت بعلاج چنانچه در موضعش مذکور شد و میشود استعمال نمایند و یا از ورم گرم امعا میباشد و
علامتش احساس ورم و تب گرم و غلبه تشنگی و قی صفراوی و درد و پری رگها و گرانی و ضربان ست و
اگر دموی باشد علاجش حقنه بارده تلیین ست بشراب بنفشه و آلو و شیرخشت و فلوس خیارشنبر
پس فصد باسلیق و سائر تدابیر از ضمده و ادویه و اشربه چنانچه در اورام معده گذشت و یا از التوای
رودها می باشد و سبب التوای پاره شدن رباطات رودها ست بواسطه حرکت عنیف یا فتق
یعنی فرود آمدن امعا بکیسه حقنه و علامتش حدوث آن بعد از حرکتی عنیف یا سقطه یا ضربه میباشد
و احساس نزول آن بکیس خصیه و خود باز آمدن و علاجش دست بر شکم مالیدن بر فتق و هموار نیست
و بحرکات مختلف تا بجای خود باز آید و یا از دیدان یعنی کرمهای باشد و بعد از تلیین طبیعت بدفع آن
سعی نماید بانچه در باب دیدان ذکر کرده خواهد شد زحیر بدانکه زحیر حرکت روده مستقیم بود بدفع براز
بطریق اضطرار و بیرون نیامدن مگر اندک رطوبتی که با خون بود و گاه باشد که خون نباشد و صادق
میباشد و کاذب و علاج هر یک ضد علاج دیگر ست پس بتحقیق و تشخیص آن اجتهاد مبذول باید داشت
در صبح ناشتا شیرینی دهند از قند و بزرقطونا با تخم ریحان یا بارتنگ اگر آخر روز تخمها نیاید کاذب ست
علاج آن تلیین طبیعت بمثل شراب بنفشه و طبیخ پوست بیخ خطمی و گاه باشد که بشیرخشت و فلوس
خیارشنبر حاجت افتد و غذا ماش و عدس مقشر باستفلاح و شیره مغز بادام شیرین دهند و اگر

و از انفتاح عروق در امعاء اسهال دموی حادث شود و این را **ذوسنطاریا مقوی** میگویند
و در رودهای غلاظ و رودهای دقاق میباشد و رودها شش ست اول متصل به معده است و آن را
اثناء عشری گویند پس صائم پس دقیق و این هر سه را امعاء دقاق گویند پس اعور پس قولون پس مستقیم
و این هر سه را امعاء اغلاظ گویند اگر از انفتاح عروق رودهای غلاظ بود علامتش فرود آمدن براز
بود اول با خون و آخر بیخون بی آنکه علامت بواسیر باشد و اگر در امعاء دقاق بود علامتش اول
نزول غالباً بود پس نزول خون رقیق و کف ناک با قراقر و باد و علامت اسهال کبدی نبود علاجش
فصد باسلیق است اگر غلبهٔ خون باشد و رب و غوره و ریباس و سیب و حب الآس با شراب اینها با
گل ارمنی و دم الاخوین و صمغ عربی داخل کرده با زردهٔ تخم مرغ بریان دهند و غذا برنج شسته
بریان کرده با شیرهٔ تخم خشخاش بریان کرده و صمغ عربی داخل نموده با زردهٔ تخم مرغ نیم برشت و
یا پخته و صمغ عربی بریان نموده بدهند و حقنه قابض از مثل برنج و حب الآس و گل ارمنی و دم الاخوین
حل کرده هرگاه در امعاء غلاظ بود به نهایت مفید باشد **قولنج** چون اکثر وقوع این در روده
و قولون میباشد تا آنرا از آن اشتقاق کرده اند یا از باد غلیظ باشد در میان هر دو طبقه
رودهای بماند و چنان محسوس گردد که گویا بحوالی دو سوراخ میکند و این با وجود نرمی
طبیعت نیز میباشد و علامتش قراقر و انتقال درد از موضعی بموضعی و تقدم تناول میوها و
غذاهای سرد بادناک و علاجش شافها و حقنها که طبیعت را فرود آورد و بادها را بشکند و البته
باید که در لوله محقنه که دو سوراخ داشته باشد بکنند و این نوع قولنج را قولنج ریحی گویند و یا از
ثقل ست که در امعاء محتبس گردد و این قولنج را قولنج ثقلی نامند و سبب احتباس این اخلاط بلغم
لزج بود و یا از سودا یا از صفرا مجی با خشکی ثقل بنادق شدن آن از خشکی طعامها یا از اندکی
آن یا از حرارت رودها یا ذهاب یا یبوست آن یا بسیاری آمدن بول یا کثرت تحلل بدن از
کثرت ریح و حرارت هوا علاج همه تسکینی در دست بکمادها و در آب گرم نشانیدن و بعد
از آن استعمال حقنه نمایند که شکم بیاورد حقنه بجهت ریحی و ثقلی و بلغمی و سوداوی صفت
آن بسفائج فستقی تخم کرفس زیرهٔ کرمانی بادیان از هر یک پنج درم سنا مکی مغز حب القرطم از
هر یک ده درم گل بنفشه حلبه بزر کتان از هر یک سه درم بابونه گل خطمی از هر یک کف در یک من

ذوسنطاریا مقوی

قولنج

که معروف ست بجدا ول و علامتش ثقل در جانب است ولاغری و فساد لون ست و علاجش بفتیح
سده است بسکنجبین زوری و شراب دیناری و یا از طحال باشد از امتلاء سوداوی و بسیاری آمدن آن
بمعده و علامتش غلبه اشتهاء و سوزش فم معده و ترشی دهن و سوداویت برازست و علاجش اگر قوت
بود فصد باسلیق و اسلیم باید کرد و بمطبوخ افتیمون استفراغ کرده فم معده را قوت دهند و سیر ز
را تکمید نمایند و مجمه با آتش چسپانند و یا از مراره بود هرگاه صفرا از زهره بر روده فتاده ازان آید
که جهت دفع ثقل و لزوجیت آن بکار آید اسهال حادث شود علامتش وقوع آن در تهای غب
و محرقه یا در عقب نوشیدن شراب کهنه ست و علاجش اگر از صفرا بسیار بود به تنقیع هلیله زرد و تمرهندی
و آب آنار ترش و شیرین مکرر تنقیه نمایند بعد ازان قرص وطباشیر و سفوف حب الرمان با شراب
سفرجل و شراب زرشک ساده دهند و غذا دوغ سنگتاب و آهن تاب و ماء الشعیر بریان و شوربا
برنج با آب سماق یا انار دانه دهند و اگر ضعف بود تیهوج یا چوزهٔ مرغ بریان کرده اندازند و اگر
بریان کنند در وقت بریان گردن در گردانیدن آن آب سماق بران بریزند و چون بریان شود
سماق بران پاشند شاید و یا از روده بود و این را اسهال مقوی گویند یا از اکثر اسباب که در معدہ
گذشت تواند بود و از بثور سطح داخل بود و علامتش برون آمدن صدید یا غذای غیر کامل الانهضام
و اختلاج معده و حساس و در وقت مرور غذا بر روده باشد و علاجش فصد ست اگر مانعی نبود و
ماء الشعیر جو بریان کرده و برنج بار و غن گلسرخ و شراب سفرجل با شیرهٔ تخم خرفه مقشر و گل ارمنی و صمغ عربی
دهند و آب بار تنگ حقنه نمایند و ترک ترشیهای صرف کنند و از بثور سطح خارج امعاء میباشد و
درین قسم صدید نبود و درد بالا و زیر و راست و چپ میل میکند و علاجش فصد و تسکین حرارت و
برگ خرفه و عنب الثعلب تازه ضماد نمایند و از هوای گرم اجتناب سازند و از رطوبات فاسده که
در روده جمع میشود میباشد علامتش خروج آن رطوبات با طعام قلیل الانهضام ست با حس حال
معده و علاجش تنقیه ست بقی و اسهال مس استعمال سفوف قابضه و از تربل و سورنجان سرد و تر
میباشد که قوت ماسکه را ضعیف گرداند و علامتش آنچیز هاست که در رطوبی گذشت غیر خروج رطوبات و
علاجش استعمال جوارشات قابضه ست که در معده مذکور شد و از ضعف امعاء میباشد چنانچه عصاب
بان آمده استرخاء عارض نبود و علامتش علامت استرخاء ست و همچنین علاجش و تقسیم اسهال قلیل الوقوع است

وغذا آش جو بریان کرده دهند اگر از حرارت بود والا شوربای گوشت کبک و برنج دهند و گفته اند که
حسوے کہ از شیرهٔ تازه و نان میده خشک کرده رساند اثبات حمل معده میکند و یا از جگر باشد و این را
اسهال کبدی گویند و فرق میان اسهال کبدی و معدی آنست که در کبدی کیلوسیت و فعل معده
تمام بود و در معده ضرری نبود و اسهال کبدی با قیح و ریم میباشد و سببش انفجار دبیله کبد است و
علامتش تقدم ورم و ناقص و قشعریره است و علاجش آنچه مذکور شد و تقویت جگر با اشربه و ضمادات
یا غسالی است یعنی مثل غساله گوشت تازه بود و سببش ضعف جگر باشد یا بسبب سده سوء مزاج
یا ورم و سوء مزاج را بعلامات آن معلوم کنند و دفع کنند و ورم و سده مذکور شد و گفته اند که غسالی
صعب تر بمویز منقی زائل شود و شک نیست که هر گاه از برودت و رطوبت باشد مناسب خواهد بود و یا
دم صرف است و این را ذوسنطاریا کبدی گویند و سببش یا تفرق اتصال جگر باشد و علاجش آنست
که قرص طباشیر و گل ارمنی و دم الاخوین دهند و غذا زرده تخم مرغ نیمبرشت و یا امتلاء بدن بود
و علامتش امتلاء بدنست و عدم علامات نضج و رودها و خروج بتدارک پی در پی و علاجش فصد اکحل
است مادام مریض ضعیف نشده باشد و قوابض ندهند و چون ضعف پیدا شود محاجم بر مواضع کثیره
از بدن نهند و قوابض استعمال کنند و یا صفراوی میباشد بسبب امتلاء جگر از صفرا و صدیدی میباشد و
این انفجار دبیله است از انفتاح سده و یا از احتراق شدید و علامات و علاج انفجار مذکور شد و علامت انفتاح
و احتراقی و صدیدی و صفراوی آنست که بآن علامات نضج نبود و مختلط بود و بعد از دو مریض را از خروج آن
راحت حاصل آید و در وقت خلا معده بشیر بود و چون غذا خورده شود ساکن گردد و علاجش قوابض ندهند
که خوف هلاک عاجل بود بلکه تعدیل مزاج نمایند و تعدیل اخلاط بسماء الشعیر و اشربه باردهٔ مطفیه که
دران قبض بسیار نبود چون شراب زرشک و غوره و انار و ریباس و درین نوع اسهال خوف نضج است
پس بار تنگ و اسپغول بریان کرده با اشربه مذکوره دهند و گاه باشد که در کبدی پارهٔ جگر بیرون
آید و علامتش آن بود که بر آتش نهند گداخته نشود و کیلوسی میباشد و سببش ضعف جاذبه جگر بود و
علامتش اسهال سفید و گاه بود که اندکی بسبزی زند بواسطه وقوف در مسار یقا و قلت خون در بدن
و لاغری و زردی رنگ یا سفیدی آمیخته و بعلامات و سوء مزاجات مضعف معلوم شود و اکثر
آن از برودت و رطوبت ست و تعدیل و تقویت جگر نمایند و غلطی میباشد از سده که عارض بود در عروقی

یا غسالی

ذوسنطاریا

ویا از معده باشد واین را اسهال معدی گویند واین بسبب سوء مزاج معده است یا بسبب باز ماندن
ماسکه است از کار خویش بسبب ملامت سطح معده است از رطوبتی و علامتش بیرون آمدن طعام
است بی تغیری واحساس ثقل و علاجش قی کردنست و جوارش عود و جوارش خرنوب و جوارش
کندر خوردن ویا از ضعف قوت هاضمه میباشد از سوء مزاج و بیشتر سرد و تر بود ویا از بسیاری ریاح
در معده است ویا از رطوبتی لزج که میان طعام و معده حجاب گردد و هاضمه از کار خود بماند و علامتش
ضعف هاضمه و ثقل طعام بر معده و غیر متغیر و منهضم برون آمدن این بوقت خود نه بسرعت چنانکه در
ضعف ماسکه مذکور شد و علاجش آنکه سوء مزاج را بعلامات آنها معلوم کرده به تبدیل و تعدیل
کوشند و باد را بترک چیزهای نفاخ و کاسرات ریاح تحلیل دهند و رطوبتی را که علامتش غثیان
و بسیاری آب دهان و شیرینی دهان و برون آمدن رطوبت ست به براز و علاجش قی آوردنست
بآب ترب و شبت و عسل و مداومت بجوارشات مذکوره نمایند ویا از ضعف قوت واقع میباشد و این
نهایت قلیل الوقوع ست پس اندک اندک دفع کند چه از ضعف بیکبار دفع نتواند کرد و آنچه
دفع کند منهضم بود و علامت ضعف دافعه معده آنست که زیاده از دوازده ساعت در معده نماند
و سبب آن یبوست بود و علاجش بچیزهای مرطب باید کرد ویا از کثرت صفرا بود و معده علامت
و علاجش و اسهال مراری نباید ویا از بلغم شور در معده بود و علامتش شوری دهان ست و علاجش
قی کردنست و خوردن گلقند مقوی بمصطگی و آشامیدن شراب سفرجل و شراب لیمون ست
ویا از بثور و جوشش و قرحه است و ریشی در معده و علامتش جوشش دهان و خشکی و حرارت ست
که از بعد تناول غذا در معده احساس شورش و درد میشود و چون طعام بگذرد تسکین یابد و در براز
صدید و زرد آب رقیق برآید و علاجش اگر مانعی نبود فصد باسلیق کنند و غذا آش جو بریان کرده
و عدس و برنج شسته با شیره خشخاش دهند و هر روز دو درم بزر قطونا بریان کرده و یک درم
صمغ عربی سوده بروغن گلسرخ دو درم چرب کرده با شراب صندل بدهند و اگر بعد از یک هفته
دفع نشود قرص طباشیر و سفوف حب الرمان دهند با شراب سفرجل و یا از باطل شدن خمل معده باشد
و سببش خلط اکال یا تیزاب سموم حاره یا ورم گرم که حادث شود در معده مثل فلغمونی و حمره و علامتش
برون آمدن طعام غیر منهضم ست بی سببی از اسباب مذکوره و علاجش آنست که معده را بقابضات قویه ضماد نمایند

بریاضت و حرکت و دلک و حمام معرق و یا از غلبهٔ صفرا بتمام بدنست و علامت و علاجش در اسهال
مراری خواهد آمد و یا بر سبیل بحران میباشد و یا بسبب ذوبان و گداختن اعضا میباشد و این در عقب حمیات
وقیه اکثر عارض میگردد و علامتش التهاب و حرارت نتن براز و اختلاف لون و عدم وجود آفتی ست
در عضوی که موجب اسهال گردد و اگر ذوبان **ذوبان** لحم و شحم بود صدید غلیظ و چرب بود و در آخر
مثل شحم متساوی القوام گردد و ذوبان لحم نیز اول صدیدی بود اما چرب نبود و در آخر متشابه القوام
گردد و یا از عضوی غیر معین و این **اسهال مدی** بود سببش انفجار دبیله میباشد در عضوی از اعضای صدر
وریه و علامتش تقدم ورم ست دران عضو و وقوع لرزه و ناقص قشعریره و علاجش آنست که شیرهٔ تخم
خیارین با گلاب و قند دهند و یا با سکنجبین با شراب زرشک بحسب احوال و غذا ماء الشعیر باشد یا جوزهٔ
مرغ دوائی که بعد از پاک شدن فتح دهند گل ارمنی طباشیر سفید دم الاخوین گلسرخ از هر یک یکدانگ
تخم کاسنی دو دانگ کوفته بیخته با یک مثقال شراب رب دهند و موضع را بمقویات ضماد نمایند و در
آش جو قدری برنج داخل نمایند و اگر تب نبود بجو حاجت نباشد و یا غیر مدی میباشد چنانچه فضله جمع
گردد و علامتش آنست که دران عضو دردی ظاهر شود قبل اسهال و بعد اسهال خفتی و راحتی دران عضو
پیدا شود و معرفت نوع خلط ببول و براز و باد و از درد عضو و اسهال حاصل توان کرد اگر غب بود
صفراوی ست و اگر ربع بود سوداویست و اگر مواظبه بود رطوبی باشد و این نوع را اسهال
دوری گویند و اگر دوری نباشد بلکه دائمی باشد و در بعضی اوقات قوی تر شود از فساد خون ست
و علاجش تنقیه بدنست از خلط غالب و تعدیل مزاج یا آنچه موافق باشد و تقویت آن عضو که دران مجتمع
میشود بضمادات و آنچه از عضو معین باشد یا از دماغ بود و این را اسهال دماغی گویند و سببش
فرود آمدن نزله بمعده ست و فساد غذا و علامتش آنست که در اول روز که از خواب برخاسته باشد
چند مرتبه متواتر اسهال شود پس ساکن گردد با علامات نزله و فساد مزاج دماغ و علاجش آنست که
بقفا تکیه کند و بالین پشت کند و پیش از آنکه عادت از خواب برخاستن و مجالس نشستن بود بیدار گردانند و قی فرمایند
و آنچه بقی بر نیاید و در معده بماند با برودة فرود آمده باشد بچیزی مزلق دفع باید کرد مثل تخم ریحان
و بارتنگ با تخم مرو یا بزر قطونا یا شربت انار شیرین یا قند یا شراب صندل یا شراب خشخاش و ادویه
قابضه که اسهال باز دارد نشاید دادن و تدبیر باز داشتن نزله باید کرد چنانچه در باب نزله گذشت

ذوبان

اسهال مدی

ویا از معده باشد واین را اسهال معدی گویند واین بسبب سوء مزاج معده است یا لسبب بازماندن
ماسکه است از کار خویش بسبب ملامت سطح معده است از رطوبتی و علامتش بیرون آمدن طعام
است بی تغیری و احساس ثقل و علاجش قی کردنست و جوارش عود و جوارش خرنوب و جوارش
کندر خوردن ویا از ضعف قوت هاضمه میباشد از سوء مزاج و بیشتر سرد و تر بود ویا از بسیاری ریاح
در معده است ویا از رطوبتی لزج که میان طعام و معده حجاب گردد و هاضمه از کار خود بماند و علاش
ضعف هاضمه و ثقل طعام بر معده و غیر متغیر و منهضم بیرون آمدن این بوقت خود نه بسرعت چنانکه در
ضعف ماسکه مذکور شد و علاجش آنکه سوء مزاج را بعلامات آنها معلوم کرده به تبدیل و تعدیل
کوشند و بادرا بترک چیزهای نفاخ و کاسرات ریاح تحلیل دهند و رطوبتی را که علامتش غثیان
و بسیاری آب دهان و شیرینی دهان و بیرون آمدن رطوبت ست به برازد و علاجش قی آوردن
بآب ترب و شبت و عسل و مداومت بجوارشات مذکوره نمایند ویا از ضعف قوت واقع میباشد و این
نهایت قلیل الوقوع ست پس اندک اندک دفع کند چه از ضعف بیکبار دفع نتواند کرد و آنچه
دفع کند منهضم بود و علامت ضعف دافعه معده آنست که زیاده از دو از ده ساعت در معده نماند
و سبب آن یبوست بود و علاجش بچیزهای مرطب باید کرد ویا از کثرت صفرا بود و معده علامت
و علاجش و اسهال مراری نباید ویا از بلغم شور در معده بود و علامتش شوری دهان ست و علاجش
قی کردنست و خوردن گلقند مقوی بمصطگی و آشامیدن شراب سفرجل و شراب لیمون ست
ویا از ثبور و جوشش و قرحه ست در بیشی در معده و علامتش جوشش دهان و خشکی و حرارت ست
که از بعد تناول غذا در معده احساس شورش و درد میشود و چون طعام بگذرد تسکین یابد و در براز
صدید و زرد آب رقیق برآید و علاجش اگر مانعی نبود فصد باسلیق کنند و غذا آش جو بریان کرده
و عدس و برنج شسته با شیره خشخاش دهند و هر روز دو درم زبر قطونا بریان کرده و یک درم
صمغ عربی سوده بروغن گلسرخ دو درم چرب کرده با شراب صندل بدهند و اگر بعد از یک هفته
دفع نشود قرص طباشیر و سفوف جلاب الرمان دهند با شراب سفرجل ویا از باطل شدن حمل معده باشد
و سببش خلط اکال با تیزاب سموم حاره یا ورم گرم که حادث شود در معده مثل فلغمونی و حمره و علامتش
بیرون آمدن طعام غیر منهضم ست بی سببی از اسباب مذکوره و علاجش نست که معده را بقابضات قویه ضماد نمایند

بریاضت و حرکت و دلک و حمام معرق و یا از غلبهٔ صفرا بتمام بدنست و علامت و علاجش در اسهال
مراری خواهد آمد و یا بر سبیل بحران میباشد و یا بسبب ذوبان و گداختن اعضا میباشد و این در عقب حمیات
وقیه اکثر عارض میگردد و علامتش التهاب و حرارت نتن براز و اختلاف لون و عدم وجود آفتی ست
در عضوی که موجب اسهال گردد و اگر ذوبان ذوبان لحم و شحم بود صدید غلیظ و چرب بود و در آخر
مثل شحم متساوی القوام گردد و ذوبان لحم نیز اول صدیدی بود اما چرب نبود و در آخر متشابه القوام
گردد و یا از عضوی غیر معین و این اسهال مدی بود سببش انفجار دبیله میباشد در عضوی از اعضای صدر
وریه و علامتش تقدم ورم ست دران عضو و وقوع لرزه و ناقص قشعریره و علاجش آنست که شیرهٔ تخم
خیارین با گلاب و قند دهند و یا با سکنجبین با شراب زرشک بحسب احوال و غذا ماء الشعیر باشد یا جوزهٔ
مرغ دوائی که بعد از پاک شدن فتح دهند گل ارمنی طباشیر سفید دم الاخوین گلسرخ از هر یک یکدانگ
تخم کاسنی دو دانگ کوفته بیخته با یک مثقال شراب رب دهند و موضع را بمقویات ضماد نمایند و در
آش جو قدری برنج داخل نمایند و اگر تب نبود بجو حاجت نباشد و یا غیر مدی میباشد چنانچه فضله جمع
گردد و علامتش آنست که دران عضو دردی ظاهر شود قبل اسهال و بعد اسهال خفتی و راحتی دران عضو
پیدا شود و معرفت نوع خلط ببول و براز و باد و از درد عضو و اسهال حاصل توان کرد اگر غب بود
صفراوی ست و اگر ربع بود سوداویست و اگر مواظبه بود رطوبی باشد و این نوع را اسهال
دوری گویند و اگر دوری نباشد بلکه دائمی باشد و در بعضی اوقات قوی تر شود از فساد خون ست
و علاجش تنقیه بدنست از خلط غالب و تعدیل مزاج یا آنچه موافق باشد و تقویت آن عضو که دران مجتمع
میشود بضمادات و آنچه از عضو معین باشد یا از دماغ بود و این را اسهال دماغی گویند و سببش
فرود آمدن نزله بمعده ست و فساد غذا و علامتش آنست که در اول روز که از خواب برخاسته باشد
چند مرتبه متواتر اسهال شود پس ساکن گردد با علامات نزله و فساد مزاج دماغ و علاجش آنست که
بقفا تکیه کند و بالین پشت کند و پیش از آنکه عادت از خواب برخاستن و مجالس نشستن بود بیدار گردانند و قی فرمایند
و آنچه بقی بر نیاید و در معده بماند با برودة فرود آمده باشد بچیزی مزلق دفع باید کرد مثل تخم ریحان
و بارتنگ با تخم مرو یا بزر قطونا یا شربت انار شیرین یا قند یا شراب صندل یا شراب خشخاش و ادویه
قابضه که اسهال باز دارد نشاید دادن و تدبیر باز داشتن نزله باید کرد چنانچه در باب نزله گذشت

ذوبان

اسهال مدی

تنقیه بلغم صفت آن تخم اسفند که آنرا بزرحریل گویند کوفته بخاکستر چوب انگور بسرکه ورروغن گلسرخ
سرشته ضماد نمایند اما سودای و علامتش صلابت سپرز و بیرون آمدن از موضع خود و نفخ در شکم و نفس
منقطع و سرعت نبض و شریان که بر پهلو و جانب حلقوم ست چنانچه مصر دریافته شود و لاغری بدن و
علاجش اگر غلبه خون بود فصد باسلیق و اسیلم دست چپ ست پس ازان سنگبنین بزور دهند و اسهال مطبوخ
افتیمون ضمادی نافع درین قسم صفت آن اشق بسرکه خیسانیده فودنج و سداب و بنج سوسن اسمانجونی
کوفته بخیته بآب سرشته ضماد نمایند و قرص کبیر و ایریسا به سنگبنین متخذ از سرکه کبیر نافع ست اگر اشق را بر سر
طلا نمایند و رم سپرز را تحلیل دهد و اگر یکدرم قند سفید با سرکه بخورند و رم سپرز بگدازد اگر سلوس
گندم بسرکه سرشته ضماد نمایند صلابت آنرا دفع کند **ریاح طحال** یا از سردی مزاج سپرز و غلبه
سودا دران میباشد و علامتش تمدد در زیر پهلوی چپ و رم عنبر صلب چنانکه اگر دست بران فرو برند
در فرو نشیند و قرار کند و چیز نه برآید علاجش باید الاصول ست که دران تخم فنجنگشت داخل کرده باشند
و صفوف صرف دادن و صبر بر تشنگی بغایت مفید ست و نهادن محجمه آتش و ضمادهای محلل بکار برند

باب نهم در امراض امعاء و مقعد و اسهال هر اسهالیکه بود یا از ماکول بود یا از اعضاء
یا از هوا نیز میباشد که در جنوب و بلاد جنوبیه بیست اسهال بیشتر و انچه از اعضا بود یا از جمیع بدن ست و
یا از عضوی غیر معین یا از عضوی معین مثل دماغ و معده و جگر و سپرز و مراره و روده اما انچه از ماکول بود
یا از ادویه مسهله میباشد که قوت او در معده یا در روده بماند و علاجش خوردن بزرقطونا بریان کرده
بروغن گلسرخ چرب کرده یا رب سیب شیرین بدهند و یا از بسیار خوردنست که موجب تخمه و هیضه
شود و یا چیزی مزلق مثل آلو یا عدس غذای که خوش طعم نبود یا بغیر شهوت خورده شود یا نفاخ بود
و تولد ریاح کند و آن بالغ استعمال معده شود بر غذا پس غیر منضهم بماند و موجب اسهال گردد علاج
این مجموع آنست که یکشبانه روز غذا ندهند و بعد ازان غذای لطیف سریع الانهضام خفیف دهند
و معده را بسبب خصوصیت که هر مزاجی تقویت کنند و انچه از اعضا بود یا از جمیع بدن ست و این را
اسهال عربی گویند و بیش اجتماع فضلات و ترک ریاضت و قلت تحلیل و بسیار دعت و سکون و
امتلاء بدنست یا از حبس استفراغ که عادت بوده مثل حبس خون بواسیر و حبس طمث و امثال آنست
و علامتش تقدم اسباب مذکوره است و علاجش تنقیه بفصد و اسهال ست و اگر بدن قوی باشد

حل کرده باشند بارو غن بادام حقنه کردن بغایت مفید ست و اگر عنب الثعلب و تخم کرفس داخل کرده باشند قوی تر باشد و یا از قولنج میباشد و علاجش علاج قولنج ست **یرقان اسود یا** از سده میان جگر و طحال یا از سده میان طحال و فم معده میباشد و علامت این هر دو آنکه یرقان اندک اندک حادث شود و فرق میان هر دو اینکه در ثانی در شهوت دفعةً ساقط شود و گرانی و تمدد از جانب چپ بود علاجش سکنجبین بزوری و اسهال سوداست و یا از بسیاری حرارت جگر و سپرز ست که از خون آن بسوزد و فرق میان کبدی و طحال آنست که کبدی را سیاهی کمتر بود و علامات سوء مزاج کبدی و طحال نیک سیاه بود با سیاهی بول و براز و شکایت مریض از جانب چپ و غم و اندوه بی سبب و خبث نفس و علاجش فصد ست و اخراج خون فاسد پس اصلاح و تعدیل جگر یا سپرز و یا از ضعف جاذبه و ماسکه طحال ست و علامتش کدورت سفیدی چشم و سقوط شهوت و خروج سودا بقی و با سهال ست و علاجش تقویت سپرز و نهادن محجمه بر تیغ زدنست و ضمادهای مقوی مالیدن و دلک و ریاضت اگر از سکون و بطالت و دفعةً باشد و یا از بحران محرقه و امراض سوداوی میباشد و علامتش آنکه دران امراض حادث میگردد و از حدوث آن خفی حاصل میشود و علاجش مدد کردن بر خروج ست و یا از ورم سپرز میباشد و وای او ذکر شد

یرقان اسود یا از سده

ورم طحال یعنی آماس سپرز بیشتر سوداوی بود و بعد ازان دموی و آن بزودی بسوداوی مستحیل میگردد و بلغمی و صفراوی اندک و نادر می باشد و بیشتر اورام از زیر سپرز عارض شود و فرق میان باد و ورم آنست که از دست مالیدن در ورم درد زیاده میگردد و در باد تسکین می باشد و بود که آواز قراقر مسموع شود و اما دموی علامتش درد در جانب سپرز و حرارت و تشنگی و تب گرم و انتداد ربعی و سیاهی قاروره و گاه بود که در موضع سپرز سرخی پیدا شود و علاجش فصد با سلیق اسهال بخیار شنبر و آب عنب الثعلب و آب کاسنی تازه و ضمادها بآب خنک و غذا ماء الشعیر و اشربه که در او رام کبد ذکر شد و اما صفراوی علامتش سوزش مفرط در سپرز و تب حاد و اشتداد قی و زردی چشم و زبان اندکی با سیاهی آمیخته و علاجش اسهال بطریق ورم صفراوی جگر ست و اما بلغمی علامتش زیادتی حجم سپرز و اندک زردی بآن و سفیدی روی و زبان و بهیج چشم و حوالی آن و سفیدی بول و سیاهی براز بود و ضماد نافع ازبرای ورم بلغمی سپرز مستعمل بعد از

ورم طحال

خاصه آب جوش مضرست و شیر شتر که قیصوم و امثال آن چرا کند عوض آب غذا دهند مفیدست
و همچنین بول شتر و بز که قیصوم و درمنه خورده باشند و آورده اند که زنی را استسقا عارض شد با
حرارت و چندان انار خورد که از ذکر آن شرم می آید و خلاصی یافت یرقان اصفر یا بسبب طبع طبیعت
می باشد صفرا را بظاهر بدن بطریق بحران چنانچه در تپ صفراوی در روزهای بحران و
اگر پیش از هضم باشد نیک نبود پس اگر طبیعت دران وقت نرم باشد بدی و فسادش کمتر باشد و
درین قسم مدد طبیعت باید کرد و از آبزن گرم خوردن سکنجبین و یا از گرمی مزاج کبد باشد و علامتش
گرمی مزاج کبد و بسیاری زردی قاروره و کف زرد ست و علاجش مسهل صفراست و شیرابهای
که جگر را خنک گرداند و غذا و ضماد ها ازین قسم و یا از گرمی مراره باشد و فرق میان آن هر دو بنست
که انچه از گرمی جگر باشد رنگ تمام بدن زرد شود و الا روی به تیرگی نزند و بدن لاغری پذیرد و طبیعت
قبض شود و علاجش علاج گرمی جگرست و یا از سدهٔ جگر میباشد و علامت سدهٔ جگر گرانی
دران موضع بود بی درد و تب اگر سده در جانب محدب کبد باشد بول رقیق و اندک باشد و اگر
در جانب مقعر باشد برازنرم و آبناک و سفید آید علاجش اگر سده در محدب بود منضج مدر بهند مثل
سکنجبین با آب رازیانه و تخم کرفس و تخم کاسنی و تخم خیارین و اندکی لک مغسول و اگر در جانب
مقعر بود و استعمال ادویه منضجه مسهله کنند مثل سکنجبین ریوندی و آب رازیانه و کرفس و کاسنی
و عنب الثعلب و یا از گرمی هوا میباشد و این قسم کودکان و زنان را بسیار حادث میشود و علاجش
جاهای خنک ست و اشربه و اغذیه و میوه های خنک و یا از ورم مراره می باشد و علامت آن
تب ست و گرانی موضع جگر و درشتی زبان و تهوع و علاجش مثل علاج ورم کبد ست و یا از
ضعف مراره میباشد و علاجش مثل علاج ضعف جگرست و یا سده مابین جگر و مراره ست و علاجش
قی صفراوی یا اندک ثفلی در موضع جگرست و براز اندک اندک سفید گردد و علاجش استفراغ صفرا
است و استعمال مفتحات مثل آب کاسنی تازه و بیخ کاسنی و عنب الثعلب سیده و تخم کرفس و رازیانه
و ریوند چینی و سکنجبین زبوری و بسبب گرمی و سردی مزاج در مرکب و مفرد تصرف نمایند و یا از سده
مابین مراره امعاست و علامتش آنکه براز دفعتهً سفید گردد و بعسر بیرون آید و ممکن که قولنج تولد
کند و علاجش انچه گذشت و در کشادن سده این مجری آب مطبوخ کرنب و چقندر که دران فلوس خیارشنبر

وگاه باشد که بهمه بدن برسد واز لوازم این مرض ست بسیاری نفخ و قراقر در شکم واختلاف
اجابت طبیعت گاهی نرم باشد وگاهی قبض وگاهی زود وگاهی دیر وعلاجش خفیف از علاج
استسقا **استسقا** بدانکه استسقا در لغت بسیار آب طلب ست ودر اصطلاح اطبا مرض مادی
بود به سبب آمدن ماده باغریه بتمامی اعضاء ظاهری بآن موضع بر سر غذا و اخلاط واین بر سه
نوع ست اول ذقی واین بدتر این انواع است پس لحمی پس طبلی وعلامت ذقی گرانی شکم و
بزرگی آن ودرشتی پوست شکم ست وچون دست بر شکم مالند چون ذقی یعنی مشکے پر آب نماید
وآواز آب مسموع گردد ودر وقت دست زدن از پهلو به پهلو گردد علاجش علاج ورم جگر است
اگر علامات ورم جگر باشد واگر از سوء مزاج باشد گرم را به سکنجبین وآب کاسنی وسرد را سکنجبین
بزوری علاج کنند وغذا مناسب هریک دهند واستفراغ ماء اصفر بمثل کلکلانج بارد یا حار
بحسب حرارت وبرودت مزاج علیل بعد ازان بمدرات ومقویات کبد گرم یا سرد مواظبت
نمایند ومدارات تخم کرفس وانیسون روباس پرسیاوشان بادیان تخم خربزه تخم خیارین
تخم کاسنی مقویات قرص انبر باریس بارد وحار وقرص گل وشراب دینار وسکنجبین بزوری
بهترین ادویه این مرض ست وعلامات لحمی ترهل وآماس جمیع بدن ست وچون انگشت
بر موضع فرو برند مدتی در کوی بماند وسفیدی بول ونرمی طبیعت وگاه باشد که بول
سرخ بود بسبب عدم امتیاز میان خون وماهیت ونزد بعضی این نوع اسلم انواع استسقا
است وعلاجش تقویت وبه سکنجبین ست بانچه در سوء مزاج بارد معده ذکر شد ودر ریگ گرم
ونرم از کردن بدیر نهان شدن وعلامت طبلی عدم گرانی ست چنانچه در ذقی بود وچون
دست بر شکم زنند آواز طبلے مسموع شود ونافش برون آید علاجش اسهال برفق ست
پیچیزیکه احداث گرمی نماید وتعدیل جگر ومعده چه این نوع از گرمی جگر باشد وسردی معده حادث
شود پس بادها به سکنجبین بزوری وحقنها وشیافات واضمده کنند ادویه موضعیه سرگین بزو
سرگین گاو وکبریت وسرکه ترکیب کرده لحمی را از جمیع بدن وذقی را بر شکم وطبلی را بر اطراف کماد
نافع ازبرای طبلی جاورس سبوس گندم ونمک گرم کرده کماد نمایند واغتسال بچشمه ها گرم
واستعمال حمام مغرق واستسقا را نافع ست وحمامی که تری افزاید یعنی حمامی که آب بسیار ریزند

در جانب محدب باشد سرفه و تنگی نفس و گرفتن دل و فرو کشیدگی چنبر گردن نیز باشد و میان ذات الجنب
و ورم جگر وقتی که در محدب باشد در وجه تحقیق آن مریض را گویند که نفس باز پس کشد چندانکه تواند
نگاهدارد بعد ازان از وی سوال کنند اگر دران وقت دردی در زیر و اندامهای پهلو مییابد ورم
جگرست والا ذات الجنب و علاجش فصد باسلیق ست و آشامیدن این اشربه شراب انار شیرین
و آب انار ترش و آب کاسنی تازه و آب عنب الثعلب و سکنجبین قندی و غذا ماء الشعیر ضماد
نافع در ابتدا صفت آن گل بنفشه برگ خرفه تر برگ لسان الحمل گل سرخ صندل سوده در هم
سرشته ضماد نمایند ضمادی نافع که بعد سه روز استعمال نمایند آرد جو گل بنفشه گل خطمی گل سرخ
ضماد نمایند ضماد دیگر که بعد از هفت روز که حرارت باشد استعمال می شود باید که بر ضماد ماقبل بابونه
اضافه نمایند و بعد ازین برین ضماد اختصار نمایند صفت آن گل بنفشه گل خطمی سفید بابونه گل سرخ
کوفته بآب عنب الثعلب تازه سرشته ضماد نمایند **یا ورم کبد از صفرا ست** علامتش
زردی روی و زردی زبان یا جوشش آنست و شدت تب و حرارت و قی صفراوی مطبوخ مسهل
صفرا مستعمل درین قسم صفت آن تمر هندی تخم کاسنی پوست بیخ کاسنی عنب الثعلب
جوشانیده صاف نموده شیرخشت خراسانی ترنجبین دران حل کرده صاف نموده بنوشند و اگر ورم
در محدب کبد باشد چیزی که ادرار بول بیشتر کند بدهند و اگر در مقعر باشد چیزی که اسهال کند
و در هر صورت طبیعت را نرم باید داشت **و یا ورم کبد از بلغم ست** و علامتش سفیدی
روی و زبان و قلت و تشنگی و احساس نرمی ورم و عدم درد و ملائم بودن تپ ست ضماد نافع درین قسم
مستعمل بعد از نوشیدن ماء الاصول با شیرهٔ تخم خربزه و استعمال حقنه نیز صفت آن گل بابونه
اکلیل الملک گل سرخ تخم کتان کوفته بگلاب سرشته ضماد بندند **و یا از سودا ست** و علامتش
ادراک صلابت در موضع جگرست و فساد رنگ و لاغری و قلت شهوت طعام و کمی تب و درد و گاه
می باشد با حرارت مزاج و علاجش اسهال سودا است بعد از انکه نضج ماده به سکنجبین بزوری
یا عنصلی و اقراص مقل داده باشند و اضمده و اغذیه و اشربه بحسب سردی و گرمی مزاج از انچه
ذکر شد ترتیب دهند **سوء القنیه** بدانکه ضعف و سوء مزاج کبد را سوء القنیه گویند و این مقدمه
استسقاست علامتش زردی روی آمیخته با سفیدیست و تهبج روی و پلکها و دست و پاست

یا ورم کبد از صفرا ست

و یا ورم کبد از بلغم ست

و یا از سودا ست

سوء القنیه

در معده و درد و ظهور ورم و در تشنی زبان و شدت تشنگی و سقوط اشتهاست و علاجش فصد باسلیق ست
و نوشیدن آب انار ترش و شیرین و نوشیدن ماء الشعیر و شراب لیمون و شراب آلو و تمر هندی و شراب
بنفشه و شراب بنیلوفر با آب عنب الثعلب تازه و آب کاسنی تازه ضماد نافع از برای این قسم در ابتدا آرد جو برگ
خرفه لسان الحمل آب سفرجل آب شبت درهم سرشته بر معده ضماد نمایند ضماد نافع درین قسم بعد از تسکین
حرارت صفت آن اکلیل الملک گل خطمی کوفته با آب سرشته ضماد نمایند و یا از اشربه مذکوره آب بادیان و
آب کرفس افزایند و اگر ورم معده از بلغم بود علامتش تب ملائم و بسیار آب آمدن از دهان است
و سقوط شهوت طعام و سفیدی روی و زبان و تهیج علاجش دادن ماء الاصول و غذا نخود آب گوشت
تیهوج که مهر انیخته باشند و گوشت تیهوج را بخورند و بران اکتفا نمایند طلای نافع در ابتدا صفت آن
روغن گل سرخ و سرکه بهم آمیخته بر معده طلا نمایند ضمادی که بعد از چند روز استعمال کرده میشود صفت
آن خاکشیر و برگ انگور سعد کوفی سنبل الطیب کوفته بنخیته بگلاب و سرکه سرشته ضماد نمایند و اگر تحلیل نباید
استفراغ بر رفق نمایند صفت مسهلی که بر رفق اسهال نماید بادیان سه درم تخم کرفس دو درم جوشانیده
صاف نموده فلوس خیارشنبر پنج درم گلقند آفتابی ده درم دران حل کرده صاف نموده
بنوشند و چند صبح باین مداومت نمایند و اگر از سودا بود علامتش صلابت ورم و افکار رویه
و فاسده و بد خلقی و خشکی روی ست علاجش دادن ماء الاصول و چون علامت نضج ظاهر شود
فلوس خیارشنبر با آب رازیانه و آب کرفس حل کرده صاف نموده روغن بادام شیرین داخل کرده
بنوشند و چند روز مداومت نمایند ضمادی محلل صفت آن حلبه بزرکتان با بونه گل سرخ کوفته
بنخیته با آب سرشته ضماد نمایند و اگر تحلیل نیابد اسهال با یارج فیقرا مقوی با فتیمون و غاریقون
نمایند ضماد محلل قوی که بعد ازین مسهل استعمال کرده می شود صفت آن اشق مغاث تخم
کنجد سنبل الطیب سعد کوفی اشق را بسرکه و گلاب حلکرده باقی آدویه را کوفته بنخیته با آب سرشته
ضماد نمایند **باب هشتم در امراض کبد و مرارة و طحال و ورم الکبد** اگر از خون باشد
علامتش تب و گرانی و تشنگی و درد و سوزش در موضع جگر ست و سقوط شهوت طعام و ظهور ورم
و سرخی زبان و روی و سرفه خشک و فواق و اگر ورم عظیم بود معده را از عظم آن زحمت رسد اگر
در جانب مقعر باشد بآن علامات قی و قبض شکم و فواق و ذهاب و شهوت طعام بیشتر بود و اگر

حالتی بود که معده را بآن حرکت اقتضای تحریک باشد بسوی قی و سبب این حالات یا صفرا
است و علامتش حرارت و تشنگی و دفع صفراست بقی و علاجش تنقیه معده بست بقی و حقنه
و تعدیل باشربه و اغذیه و باید که اغذیه ملائم طبع و خوشبو باشد و یا از بلغم سوداست علامت
هریک معلوم شد و علاجش بعد از تنقیه بقی و حقنه آشامیدن شراب و انار و بهی منقوع است
قی الدم یعنی برآمدن خون از معده بقی و این مرض یا از کشودن رگیست از معده و علاجش
فصد باسلیق بست و تجرع بآب سفرجل با شراب حب آلاس با صمغ عربی و گل ارمنی و دم الاخوین و
خوردن بلوط و خرنوب و سماق نیز موافق بست و یا از آمدن خون از جگر یا از سپرز بست بمعده و علامتش
علامات آفات اعضو اصلی ست و علاجش امالهٔ بجانب دیگر فواق حرکت فم معده بست از
برای دفع موذی از خود و این یا از حرارت ست چنانچه در تپ های محرقه و یا از خوردن چیزهای بسیار گرم
ست و علاجش استعمال اشربه و اغذیه و اضمده بارده بست و یا از برودت حادث در فم معده بست و این
اکثر پیران و مسافران را در سرما عارض گردد و علاجش آنست که معده را از بیرون و اندرون گرم کنند
و درین نوع دو نوع ریحی و رطوبی که بعد ازین خواهد آمد حرکات عنفیه و نعره زدن و نفس و
نگاهداشتن و صبر نمودن بر تشنگی و عطسه آوردن و جمیع اعراض نفسانی بنهایت مفید و موثرست
و یا حدوث فواق از چیزهای گزنده و سوزنده فم معده میباشد چنانچه در قی زنجاری و خوردن چیزهای
تیز حادث میگردد و علاجش قی بسکنجبین و آب گرم ست و استعمال اشربه بارده مثل شراب لیمون و
شراب زرشک با لعاب بزرقطونا و یا از گرانی طعام بسیار و غلیظ یا بلغم لزج غلیظ میباشد و علاجش
قی کردن ست بآب گرم و در بلغمی بآب ترب و سکنجبین عسلی ست و یا از مادهای غلیظ میباشد و علاجش
مار الاصول و گلقند مقوی بمصطگی و انیسون ست طلای نافع درین قسم صفت آن پودینه و شبت
و بابونه کوفته روغن مصطگی داخل کرده بر فم معده طلا نمایند و یا از ورم جگری باشد و علاجش
بیاید و یا از خشکی میباشد و علامتش آنست که در معده خلطی یا ثقلی یا بادی یا حرارتی نبود و بعد
استفراغات و تپهای گرم عارض میگردد و علاجش روغن بادام خوردن ست و بر معده
مالیدن و غذا آش جو با مغز فربه و کدوی تر و اسفاناخ پخته بخورد و قند یا نبات سفید با آب مهدوانه
و لعاب بزرقطونا بنوشند و ورم معده این آماس یا از صفرا و خون میباشد و علامتش تب و حرارت

فواق
ورم معده

واندکی گلاب بران چکانند و سر دیگ را بپوشند و بر آتش نهند تا آب گوشت جدا شود و گوشت
هنوز خام بود و گوشت را بیفشارند و آبی که برون آید و آنچه بی فشردن برآمده باشد یک جوش
دهند که پخته شود و اندکی نمک دران اندازند و بخورند و یا از خلط یعنی مثل بلغم زجاجی میباشد که بفم معده
و قوت شهوت را بمیراند و این بو بخلاف بلغمی بود که شهوت کلبی احداث میکند زیرا که آن ترش بود
و فم معده را گیرد و شهوت بحرکت در آرد و اینک سبب غشی گردد بی طعم و لزج و غلیظ و علامتش
علامات سوء مزاج بلغمی بود و علاجش تنقیه معده و تسخین آن بود و علاج آن قسم خالی از اشکال
نیست زیرا که باستفراغ حاجت بود و گرسنگی اعضا و غشی مانع استفراغ ست یا حدوث جوع بقری
از ضعف قوی در فم معده و حرارت مفرط در جمیع بدن ست و علامتش علامات سوء مزاج گرم و
تشنگی و خشکی طبیعت و سقوط قوت و وقوع غشی در وقت گرسنگی ست و علاجش در حال غشی معلوم
شد و بعد از ان غذاهای سرد بالفعل و بقوه مقوی فم معده مثل نان در آب انار شیرین و آب
سیب و آب سفرجل و شراب زرشک و شراب لیمون و نارنج و ریباس و غوره که بیخ خنک کرده باشند
تر کرده بدهند عطش مفرط یا از حرارت دل و سینه و شش میباشد و علامتش آنست که از هوای
خنک پیش از آب خنک تسکین یابد و علاجش بوئیدن بوهای خنک ست مثل خیار و صندل
و گلاب و برگ بید و اغذیه و اطلیه و ضمادات تازه بکار برند و یا از حرارت و علامتش علامات
حرارت معده ست و تسکین یافتن بآب سرد زیاده از هوای سرد و علاجش نوشیدن شیره
تخم خرفه مقشر ست با سکنجبین با شراب زرشک و از میوه ها خیار و هندوانه و سیب و امثال آنها و یا از
غلظیت و لزوجیت و شوربای خلط با غذای میباشد که در معده باشد و ماهی شور جامع این
هر سه صفت میباشد و علامتش آنست که هر چند آب خورد تشنگی زیاده شود و چون صبر کند
از آب بتخصیص در اول و چیزهای گرم خورد مثل عسل و نبات تسکین یابد و این عطش را
کاذب گویند و علاجش آنست که تنقیه بقی و اسهال و اگر بسبب غذا بود ترک اغذیه موصوفه
نمایند و گفته اند که اگر دو عدد لیمون گرفته آب آن را با نمک سنگ بخورند یا فرصت میدهد یا
رفع میشود قی و تهوع و غثیان قی حرکت معده باشد بدفع چیزی از طریق دهان که
مقترن باشد یا آن حرکت اندفاع و تهوع حرکت واقع ست یعنی معده بحرکت مندفع و غثیان

عطش مفرط

قی و تهوع و غثیان

واجتناب لازم دانند وگاه بود که این بغایت ضعیف شود ونبض ساقط باشد ورنگ مریض مثل رنگ اموات گردد باشد که تشنج پیدا آید در دست ویا ودر این وقت طبیب را باید که نترسد ودست از معالجه باز ندارد وچهارم در اسباب هیضه سوء مزاج معده ست که تغیر وبد غذا را بفساد وصفرا وبنه اگر سوء مزاج حار باشد علامتش برآمدن صفرا بود بقی واسهال علاجش قی ست باب گرم وتنقیه معده ست پس شراب انار منقوع وشراب لیمون منقوع وگلاب در رب سفرجل خالص بنوشند یا مغبر گردانند غذا را سردی وفساد بلغمیه علامتش اخراج بلغم بود بقی واسهال وعلاجش آب مطبوخ انیسون وزیره ومصطگی بنوشند وبگذارند تا شکم چند مجلس بیاید وجوارش سفرجل وجوارش عود شیرین وهند جوع کلبی یعنی زیادتی آرزوی طعام وحرص بر ماکولات چنانکه در طبع گلاب بیاشد واین یا از زیادتی سردی معده میباشد وعلامت وعلاجش بگذشت یا از بسیاری رختین سودا بفم معده میباشد وعلامتش آنکه شهوت آب اندک ست وترشی حشا وسوزش ودغدغه فم معده بسیار وبی صبری بزبان خوردن وکثرت بران علاجش اسهال سودا ست بمطبوخ افتیمون بعد از فصد با سلیق وغذاهای جرب دادن که این مرض بسبب اشتیاق تمام بدن باشد بغذا چنانچه حال ناقهان ست وعلاجش غذاهای کثیر التغذیه دادن ست بکرات واندک اندک واز ادخال آنگ محترز باشد وبدن را از تحلیل وطبیعت را از نرمی نگاهدارد وگاهی از دیدان میباشد وذکر در علاج دیدان خواهد آمد جوع بقری یعنی گرسنگی اعضا وسیری معده پس اعضا بنهایت بغذا محتاج باشند وطالب معده ازان متنفر وغیر راغب وانیمرض یا از سوء مزاج بارد فم معده ست که قوت جرب را بمیراند یا نقصان غذا وشدت شهوت را اعضا بغذا علامتش ضعف قوت ولاغری بدن وبطلان شهوت ست وچون دست بر فم معده نهند سردی محسوس شود وربعضی اوقات غشی عارض شود وبسیار بود مسافران را که سرمای قوی خورند خاصه اگر پیش ازان گرسنه بوده باشند وبه قلیل غذا کرده این حال عارض گردد وعلاجش در حال غشی تدابیر ست که در غشی ذکر شده ومعده را بضمادات مقویه معده مثل ضماد متخذ از سعد وسنبل الطیب وگلسرخ ضماد کنند وچون از غشی بیرون آیند نان را در آب گوشت تر کرده بدهند واگر آب گوشت نباشد باین طریق کنند بهتر ست بگیرند گوشت گوسفند یکساله چربی آنرا جدا کرده سرخی آنرا کباب کنند ودر دیگ سنگی نهند

جوع کلبی

جوع بقری

واسهال بلغم و مداومت با نوشدارو و جوارشات و گلنگبین و علامت انچه از سردی و خشکی یا ماده
سوداوی بود بسیاری آرزوی طعام ست و ضعف هضم و بسیاری نفخ و سوزش معده و تری
دهان پیش از طعام خوردن و برون آمدن سودا بقی و بزرگی سپرز و علاجش تنقیهٔ معده است
از سودا به مطبوخ افتیمون و معجون نجاح پس مداومت بمنقوبات معده و انچه از سردی و خشکی
بی ماده باشد دیر علاج پذیرد و استعمال اطلیهٔ گرم و تر بر معده است و علامت انچه از تری بود
بی ماده قلت تشنگی و تنفر از اشربه و اغذیهٔ تر و ضرر یافتن از آنها و بسیاری آب دهان و سرعت
نزول غذا از معده علاجش اطریفل صغیر و قرص گل و علامت انچه از سردی معده بی ماده بود
ضعف هضم و بطوء نزول غذا از معده و تغیر آن به ترشی و نرمی طبیعت و بادناکی شکم و بسیاری
شهوت طعام علاجش استعمال جوارشات حاره است و علامت انچه از سردی و تری ماده بود
مرکب از علامات سردی و تری مفرد ست علاجش چیزهای گرم و خشک ست **وجع الفواد**
یعنی درد فم معده یا از سوء مزاج ساده است علاجش تبدیل غذا و یا از اجتماع اخلاط ردیه است
علاجش تنقیه است و یا از ورم معده بود علاجش علاج ورم معده است چنانکه بیاید و یا از ریاح
ست علاجش تکمید سبوس گندم و نمک و جاورس ست و خوردن جوارش کمونی و یا از ضعف معده
است و علاجش تقویت معده است **وجم** که فساد شهوت است و آن آرزوی خوردن گل و امثال
آن و سببش اجتماع اخلاط تفه است در معده پس طبیعت مائل میباشد بچیزیکه ضد آن باشد و گاه باشد که
آرزوی او برای دفع و طلب ضد نباشد بلکه طلب آن حفظ باشد بمشابه و مشاکل خود و فرق
درمیان هر دو آنست که آنجا طلب مشاکل ست صحت بآن محفوظ نیست و آنجا که طلب ضد ست
برای دفع موذی آن صحت محفوظ ست علاجش تنقیه معده است بقی و اسهال و تسکین این آرزو
بمرغ بریان و شور و تمصیص استخوان طیور و نقلهای مرغوب **هیضه** و آن حرکت مواد فاسده
غیر منهضم باشد که از بدن باز گردد بعنف و شدت و بقی و اسهال دفع شود و گاه باشد که قی
نشود لیکن خالی از تهوع و غثیان نبود بدانکه هیضه چهار نوع میباشد یکی از خوردن طعام بسیار
که از احتمال معده زیاده بود دوم خوردن چیزهای لطیف و سریع الهضم سوم تباهی جوهر ماکول و
در معده تباه شدن و ترش گردیدن پس لازم ست هر شخص را که پیوسته ازین اسباب اعراض و

وجع الفواد

وجم

هیضه

گلسرخ طباشیر سفید کشنیز خشک سیب نیلوفر کافور ادویهٔ قلبیهٔ معتدل گاو زبان فیروزه یاقوت مرکبات مفرحات یاقوتی بارد معتدل و گرم و الکسک غشی معطل شدن حس و حرکت ست بسبب ضعف دل و سبب آن چیزی بود موذی که بدل رسد چنانکه در نوبتهای بعضی تبها و ازگزیدن هوام زهرناک و ازخوردن زهرهای و از فضول بخارات رویه بدنیه چنانکه در احتناق رحم یا خارجیه چنانچه نتن جیف و امثال آن میباشد و از سوء مزاج ساذج یا مادی یا قلت روح و رقت آن علاجش در آنوقت رنجتین آب سرد بود بر روی و بوی موافق و خوش بوئیدن و بوئیدن گاهگل بگلاب ترکرده و دست و پای مالیدن و حرکت دادن و در وقت تسکین و بهوش آمدن سبب معلوم باید کرد و در دفع آن باید کوشید **باب هفتم در امراض معده** سوء مزاج معده علامت سوء مزاج گرم ساذج تشنگی و جسادخانی و فاسد شدن غذاهای لطیف و اندک گرمی و خشکی دهان و قلت شهوت طعام ست و علاجش استعمال اشربه باردهٔ ست مثل شراب رشک و شراب غوره و شراب انار و شراب ریباس و شراب صندل و شراب لیمو و نارنج و اغذیه باردهٔ مثل زرشکیه و سماقیه و حضرمیه و تفاحیه و آب بسیار سرد نوشیدن و علامت سوء مزاج بارده صفرا انچه گذشت تلخی دهان و غثیان علاجش برون آوردن صفرا بقی و اسهال ست اولا بعد از ان تدبیرات مذکوره و علامت سوء مزاج حار رطب اعتدال از روی طعام و بسیاری آب دهان خاصه وقت گرسنگی و بقی برآمدن صفرا و بلغم یعنی صفرامی علاجش قی کردن ست و اسهال بجب غاریقون و شراب لیمون ده درم در گلقند آفتابی پنجدرم سرشته بخورد و نوشدارو و نیمدرم در آب سفرجل یک سیر با شراب نارنج یکاوقیه هر صبح بناشتا بخورد و علامت انچه از گرمی و خشکی بود و علامت حرارت ست یا زیادتی خشکی زبان و دهان و خشکی طبیعت و لاغری بدن و علاجش خوردن آش جوست با مرغ فربه و گوشت بزغاله و بره و از میوه ها انار شیرین و سیب شیرین و هندوانه و از اشربه شراب انار شیرین با عرق کاسنی و علامت انچه از سردی ساده بود ضعف هضم و دیر گذشتن طعام از معده و تغیر آن تیزی و تری و بسیاری نفخ و آرزوی طعام و علاجش خوردنیات گرم ست و علامت انچه از سردی و تری باده باشد کمی آرزوی طعام و میل به غذاهای تیز و غثیان و تشنگی کاذب و آروغ ترش و نفخ در شکم ست و علاجش تنقیهٔ معده بقی باب ثبت و غسل ست

باب هفتم در امراض معده

وعلاجش در اول امر که خون برآید فصد باسلیق کنند و خون اندک برآرند وانچه از خون برآرند
بچند کرت برآرند پس قرص کهربا شراب حب آلاس دهند وتدابیر دق نمایند وبدانکه در سل ودق حیله
باید کرد که شکم روان نشود که اگر شکم کشاید هلاک شود قرص مسلول را وقتیکه شکم کشاید باید داد
صفت آن گلسرخ شش درم طباشیر گل ارمنی از هر یک چهار درم کوفته بیخته بلعاب بزرقطونا سرشته
قرصها سازند شربتی یکدرم با شراب سفرجل یا بادوغ دهند وغذا عدس وماش با شیرهٔ تخم خشخاش
وشیرهٔ مغز بادام بدهند **ذات الجنب و شوصه و برسام** بعضے افاضل میان هر یک فرقے
کرده اند بیان آنرا در معالجه زیاده مدخلی نیست و این هر سه ورم گرم ست در حجاب داخل یا حجاب حاجز
یا حجاب خارج یا عضلات داخل یا عضلات خارج و ورم قسم آخر چون در خارج ست محسوس گردد
وعلامتش تب سر لازم و وجع ناخس در پهلو و نبض منشاری یعنی سریع متواتر مختلف الاجزا و در بلندی
و پستی و صلابه متشابه منشار و تنگی نفس و سرفه خشک در ابتدا او آخر چیزی برآید علاجش فصد باسلیق
ست از جانب وجع بعد از دوم یا سوم باز فصد کنند بشرطیکه احتمال مریض و غذا آش جو یا
اسفاناخ دهند و از اشربه شراب عناب و شراب نیلوفر و شراب بنفشه با لعاب بهدانه دهند و
طبیعت را نرم دارند ضماد نافع در ابتداء گل بنفشه آرد جو بلعاب گل خطمی سرشته ضماد نمایند **ذات الصدر**
ورم حجابی ست که سینه را ذو الحس میکند اگر در جانب سر سینه بود ذات الصدر گویند و اگر در جانب مهره های
پشت بود ذات العرض خوانند علامت ذات الصدر درد بود در داروی سینه از ثقبه بحر تا فم معده و عدم
قدرت علیل نظر کردن بر زمین آسمان و از تکیه کردن بر پهلوها و پشت راحت یافتن و علامت ذات العرض
احساس درد میان هر دو شانه بر پشت تکیه زده بجانب راست و چپ نگاه نتوانکردن و در وقت
سرفه زحمت بسیار رسد و علاج هر دو علاج ذات الجنب ست الا آنکه در اول ضماد بر سینه و در دوم
در میان هر دو شانه باید نهاد **خفقان** طپیدن دل برون از اعتدال باشد و سبب آن سوء مزاج
ساده میباشد یا بادی و علامت سوء مزاجات بتکرار مذکور شد و سافج را به تبدیل و مادی را
به تنقیه و تعدیل تدبیر نمایند و در مبدلات و مسهلات مقوی دل مثل گاوزبان و بادرنجبویه و زعفران
لازم دارند و از دندان میباشد علامت و علاج دران خواهد آمد ادویه قلبیه گرم مشک عنبر عود و
بهمنین ابریشم زعفران قرنفل شاه هسفرم دارچینی سعد کوفی ادویه قلبیه بارده مروارید بسد صندل

ذات الجنب و شوصه و برسام

ذات الصدر

خفقان

ذات الریه

تب باشد ماء الشعیر و سپند و از میوه ها امرود و انار شیرین و سپند ذات الریه درم گرم بود در
شش از صفرا باشد با خون یا بلغم شور متعفن علامتش تب دائمی و سرفه و گرانی سینه و تنگی
نفس و درد از سینه بجانب پشت و انتفاخ و سرخی روی و چشم و سطبری پلک چشم و تشنگی و خشکی
زبان و نبض موجی و سبات و در بلغمی سرخی روی و چشم و حرارت کمتر بود لیکن گرانی و سبات بیشتر
باشد علاجش فصد با سلیق ست و تلیین بطبیعت بمثل شیر خشت و تر بنجبین و خمیره بنفشه و غذا آش جو
از اشربه شراب عناب و نیلوفر و شراب بنفشه و شراب انارین با عرق گاوزبان و قت غلبه
حرارت شیره تخم خیارین و شیره تخم کاهو سپند و در بلغمی پرسیاوشان و تخم خطمی و اصل السوس
از هر یک سه درم جوشانیده صاف نموده یکی از اشربه مذکوره داخل کرده مدبهند ضماد نافع
در ابتدا، ذات الریه صفت آن آرد جو گل بنفشه کوفته گل خطمی سفید سرشته بنیم گرم بر سر سینه ضماد نمایند
و قیر و طیکه از موم سفید و روغن بنفشه سازند بر سینه بمالند و در آخر نیز ضماد مذکور تخم کتان زیاده کرده
ضماد نمایند حب سعال که دائم در دهن گیرند مغز تخم کدو شیرین مغز تخم خیارین خشخاش سفید
مغز بادام شیرین مقشر از هر یک سه درم گل بنفشه دو درم رب السوس یکدرم تر بنجبین پاک
کرده بوزن مجموع ادویه کوفته بخیته بلعاب بهدانه سرشته حبها سازند هر یک دو دانگ و سرانگشت
بران نهند تا بین شود بکار برند سل مرض ریش شش بود لازم آنست حمی اوقیه و بعضی کسان
باشند که اگرچه بشش ایشان منفرح نباشد لیکن حال ایشان مثل حال مسلولان و ایشان کسانی
باشند که مده در سینهٔ ایشان جمع شده باشد و مجاری نفس را تنگ و ممتلی گردانیده و مجاری دم
زدن را تنگ گردانیده و سرفه صعب و ضعف و لاغری و کاهش بدن پدید آید و این مرض اگرچه
فی الحقیقت سل نیست اما چون در عوارض شریک ست به سل سل خوانند اما حقیقهٔ که فرحه
شش باشد علامتش لزوم تب و قیه و سرفه و برآمدن مده بسرفه هست و فرق میان مده و
بلغم آنست که مده با خون و خشک ریشه بیرون آید و بدبوی بود خاصه اگر بر آتش نهند و اگر در
آب اندازند بعد از زمانی در ته نشیند و بدانکه مرض سل اگر در ابتدا بود هنوز بحد استحکام
نرسیده باشد چنین گفته اند که اگر بحد استحکام رسیده باشد و شیخ الرئیس گفته که علاج پذیر نیست و
طبیعت که متوجه علاج او میشود از برای تسکین عوارض آنست که مدت حیات بصعوبت نگذرد

ضماد

حب سعال

سل

وسرعت نبض وتسکین یافتن در هوا خنک از خسخانه وامثال آن علاجش خوردن کشک شعیر ست
یا مرغ وکدو واسفاناخ وسرمق آشامیدن شراب بنفشه وشراب نیلوفر با لعاب بهدانه ولعاب
بزرقطونا وعرق کاسنی وعرق گاوزبان از میوها انار شیرین طلای نافع درین قسم صفت آن صندل سفید
سوده برگ خرفه تر کشنیز تر وتراشه کدو بگلاب سرشته پیوسته بر سینه بمالند واز سوء مزاج سرد شش
نیز میباشد علامتش ضد آن چیزهاست که در سوء مزاج حار ذکر شد علاجش خوردن گلنگبین ست وعسل
از میوها انجیر ومویز منقی ومغز پسته بادام وغذاها منخذ از نخود وباقلا ولوبیا مطیب بزعفران
ودارچینی وسینه را بروغنهای گرم چیزی نمودن ویا از جوشش قصبه ریه ست واین اثر انواع سعال
است علامتش آنست که از چیزی خوردن وغبار ودود الم یابد ونیز از هوای گرم وخوردن شربتها
علاجش فصد باسلیق وخوردن مسهل صفرا ست وتدبیر سوء مزاج حار ریه نمودن ویا از خشونت قصبه
ریه ست ودود وغبار بسیار گرفتن علاجش اول لعابها وشوربه های چرب وفالوده جات ست
وسرفه رطب آنست که بآن چیزی برآید واین سرفه یا از امتلای خون وصفرا میباشد علامتش عظم
نبض وحرارت بدن وتشنگی وسرخی روی واز هوا وآب سرد راحت یافتن وبیشتر با این سرفه
چیزی برنیاید اما چون گاهی چیزی از وی برمی آید از قسم برآورده باشند علاجش فصد باسلیق است
وانچه در سرفه گرم گفته شده از اشربه واغذیه وضماد عمل باید نمود ویا از اخلاط غلیظ میباشد علامتش
خرخر در سینه وبرآمدن چیزهای غلیظ علاجش مثل علاج ضیق النفس بلغمی است وباید دانست که در
سرفه اگر ترشی دهند سرفه را زیاده کند واگر شیرینی دهند بصفرا مستحیل گردد ودهن تلخ شود پس
شراب نیلوفر که دران خاصیت هست که بصفرا مستحیل نمیگردد باید داد بدانکه در بعضی اشخاص مشاهده
شد که ترشی ازاله سرفه آنها کرده پس اگر امتحان کنند بدادن ترشی در بعضی سرفها که از صفرا بود
از ثواب دور نیست **نفث الدم** یعنی خون برآمدن بسرفه اگر اندک بود وبسرفه اندک آید از حنجره و
قصبه ریه باشد علاجش غرغره بقابضات ست پیوسته گل ارمنی وصمغ عربی در دهان نگاهداشتن
واز گرمی ونعره زدن پرهیز نمایند واگر سرفه بسیار آید وبرنگ سرخ بود از سینه واگر نیم رنگ بود
از شش ست ودر جمیع اقسام فصد کنند از باسلیق یا اسیلم وشراب حب الآس وقرص کهربا دهند
وغذا برنج وباقلا یا شیره تخم خشخاش دهند واگر ضعف غالب نباشد وتب نباشد یا مرغ دهند واگر

نفث الدم

خواشیده از هر یک دو درم نبات سفید یکصد و پنجاه درم بدستور شراب سازند شربتی هر روز یک اوقیه و بعد از نضج بقی و اسهال تقیه کنند و اگر تنگی نفس از سوداباشد دواء المسک حلو نافع است و دواء المسک ملخ نیز نافع ست و اگر از حرارت دل باشد بواسطه کثرت بخارات علامتش عظم نبض و تشنگی و سوزش دل ست دوای نافع درین قسم که مسکن حرارت قلب ست باید که استعمال کرده شود و بعد از فصد با سلیق صفت آن شراب صندل با شراب نیلوفر بعرق کاسنی و عرق گاوزبان و شیره تخم خرفه مقشر داخل کرده بنوشند **طلای** که بر سینه بمالند نافع بود صندل سفید با آب کشنیز تر و آب کاسنی تر سوده بر سر بمالند و اگر از استرخاء عضلات سینه و ضعف حرارت غریزی باشد علامتش لینته نبض ست و نفس بر مثال کسی زند که گرسنه باشد و نا راست بنشیند و گردن راست ندارد و نفس بر نیاید و اول بر نفس بکاود دم را نفس انتصاب نامند علاجش علاج فالج ست و روغن قسط بر سینه مالیدن و اگر از خشکی ریه باشد علامتش باریکی آواز و سرفه خشک و کم شدن آن از خوردن تر بها و علاجش خوردن کشک بگوشت بزغاله و بره و مغز کله که شیر تر تازه داخل کرده باشد و قند سفید با عرق بید مشک و عرق گاوزبان و از میوها هندوانه و انار شیرین و شفتالو میتواند خورد **سعال** یعنی سرفه انچه در ذات الجنب و ذات الصدر و ذات الریه و سل و ورم جگر باشد علامات آن مذکور خواهد شد بدانکه سرفه گاهی خشک میباشد و گاهی تر و سرفه خشک نیست که بآن چیزی بر نیاید و این سرفه از نزله رقیق و نزلات حاده میباشد که یبوست از سرفه فرود آید علامتش آنست که دست و قت خواب زیاده میشود و نیز قصبه و حلق خاریدن گیرد و سرفه آید اگر زود بعلاج آن پرداز ند بهتر والا خوف سل باشد علاجش منع نزله ست بخوردن شراب خشخاش غرغره نافع درین قسم صفت آن عدس پوست خشخاش گلسرخ بزر البنج عنب الثعلب گلنار فارسی جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند **حب سعال** که ماده را غلیظ گرداند و منع سیلان کند صفت آن خشخاش سفید بزر البنج تخم کاهو مقشر مغز تخم کدو مغز تخم خیار نشاسته کتیرا صمغ عربی افیون زعفران کوفته بلعاب بهدانه سرشته حبها سازند و پیوسته در دهان گیرند و چیزی درشت و خشن بر سر مالیدن درین قسم نافع ست و نیز سرفه از سوء مزاج گرم و خشک در شش میباشد علامتش زیادتی سرفه در وقت حرکت و گرسنگی و بستگی و حرارت هواست بالا غرغره بدن و

در نیموضع ست پس باید که منع نزله کند بخوردن شراب خشخاش غرغره که منع نزله کند صفت آن پوست خشخاش بزر البنج عدس گلنار فارسی گلسرخ در آب جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند واگر این ادویه را کوفته بخیته خشک بیاشند نیز نافع ست ویا از سوء مزاج حنجره میباشد واین اکثر در تپها میباشد واز تناول چیزهای گرم وخشک وتشنگی با فراط در هوای گرم علاجش نوشیدن ماء الشعیر وماء حنا وآب هندوانه وآب انار شیرین وشراب بنفشه با لعاب بهدانه ولعاب بزر قطونا ولعاب خبازی وآب عناب ست ویا از سوء مزاج بارد حنجره می باشد وبیشتر حدوثش آن از خوردن یخ وبرف با فراط ومتنفس در سرما وهوا که خنک بود حب نافع درین قسم چون پیوسته در دهان گیرند صفت آن فلفل خرد دل زعفران سنبل الطیب قرنفل بسباسه دارچینی از هریک جزوی صمغ عربی ربع مجموع قند سفید بوزن ادویه حب سازند ویا از سوء مزاج رطب حنجره میباشد علامتش عدم احساس بخشونت ودرشتی تقدم مرطبات ست غرغره نافع درین قسم صفت آن انیسون بادیان صعتر اریسا پودینه با آب جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند ونافع ست این قسم را زنجبیل مربا وعسل وسیاه دانه خوردن وانجیر وپسته بریان کرده شیر ومویز ویا از سوء مزاج خشک میباشد علامتش آنکه با گرفتگی آواز حدت وصفا اندک مے باشد ودرشتی ودرد بیشتر وحدوثش این حال از گرد وغبار ودود میباشد علاجش روغن بنفشه تازه یا روغن بادام یا روغن کدو اندک اندک تجرع کردن ولعاب بزر قطونا با لعاب بهدانه وقند سفید ونبات خوردن وشوربای مرغ فربه وماء الشعیر وگوشت بز غاله وبز واسفاناخ خوردن واز سخن گفتن احتراز کند ویا از ورم حنجره وقصبه ریه ست علاجش حمام معتدل الهوا ومعتدل الحار باشد ودر تحتین آب بر سر وگردن وخوردن زرده تخم مرغ نیم برشت گرم وشوربای حلیم گندم ویا قلاو اسفاناخ ومغز بادام شیرین با شراب بنفشه وقند نبات سفید یا تخم ریحان وبزر قطونا وپالوده قند ویا تر بنجبین یا روغن بادام شیرین خوردن نافع ست ضیق النفس تنگی نفس اگر از بلغم باشد علامتش خرخر در سینه وبسر فه برآمدن بلغم وتنگی نفس در وقت حرکت واگر از سرفه بلغم بر بیاید خوف استسقا ست شراب منضج مستعمل درین قسم صفت آن زوفای خشک سه درم انجیر زرد مویز منقے از هریک ده عدد صعتر بادیان تخم خطمی از هریک پنجدرم اریسا اصل السوس

حب

غرغره

ضیق النفس

باسلیق وحقنه متوسط میان حاد ولین سبب خناق ورم عضلات بیرون حلق ست یا بدر رفتن مهرهای
گردن از موضع خود بسبب ضربه وسقطه یا بواسطه مواد یا ریاح غلیظه که در میان مهرها در آید یا
تشنجی که در عضلات حادث گردد این را **خناق کلبی** گویند وازین خناق مطلق مراد نباشد
علامتش آنست که مریض قادر بر حرکت سر نباشد بجهتی از جهات وبر کشادن دهان البته
قادر نبود وقتیکه از برون رفتن مهرهای گردن باشد از جای خود واگر از ورم عضلات خارج
بود گاه باشد که توان دهان کشاد پس اگر ورم از عضلات باشد تنقیه نمایند بفصد وحقنه متوسط ضماد
نافع از برای خناق حادث از برون رفتن عضلات از موضع چون استعمال کرده شود بعد از فصد وحقنه
متوسط درد فقرات بمواضع خود ها صفت آن مغاث بغدادی گز هندی مرمکی صافی اقاقیا صبر سقوطری
سریش گاهی کوفته بآب برگ مورد وروغن گل سرخ سرشته ضماد نمایند **ذبحه** ورمی باشد در عضلات
از هر دو جانب حلقوم که فرو بردن آب وطعام از آن عضلات میباشد ودر عضله که بر دهن مری و
حلقوم واندرون مری نهاده باشد علامتش آنست که قادر نبود بر فرو بردن آب وطعام واگر
جهد کند از بینی بیرون آید وسخن نتواند گفت وچشمها میل به بیرون کرده بلند شده باشد وآب
از دهان سیلان کند وگاه باشد که سرخی ورمی هلالی از گوش تا گوش در پیش حلقوم بکردار طوقی
پدید آید وآن مرض را باین سبب ذبحه گویند غرغره نافع چون استعمال کرده شود بعد از فصد
قیفال واخراج خون اندک تا قوت باقی ماند بعده حقنه نرم کنند صفت آن رب شاه توت
بآب عنب الثعلب حل کرده غرغره نمایند واگر قوت بود بار دیگر فصد کنند واگر مریض احتمال کند تا
سه بار اعاده فصد میتوان کرد **دخول العلق فی الحلق** اگر دیده شود بگیرند بآهستگی در فوق وبرون
آورند **دوای** بجهت اسقاط واخراج علق متشبث به حلق چون دور باشد وبنظر در نیاید صفت آن
خردل ونمک سوده سرکه داخل نموده غرغره نمایند وجرعه جرعه بنوشند تا نیفتد تدبیری بجهت اخراج
علق زمانی طویل صبر بر عطش کند وبحمام رفته در پیش دهان قدری تلخ ناموس نهند تا بآن میل کند
وببوی آن بیرون آید **باب ششم در امراض حنجره وقصبه ریه وریه وصدر وحجابات**
صدر وجنب وعضلات وجنب وقلب بحته الصوت آنرا بفارسی گرفتن آواز گویند
واین مرض از فرود آمدن نزله بقصبه شش میباشد علامتش احساس بدرشتی وسوزش ووغدغه

ذبحه

دخول العلق فی الحلق

ششم در امراض حنجره وقصبه ریه وریه وصدر وحجابات صدر وجنب وعضلات وجنب وقلب بحته الصوت

غرغره دیگر

غرغره دیگر فلوس خیار شنبر بآب عنب الثعلب حل کرده صاف نموده غرغره نمایند و اگر از بلغم باشد
علامتش نرمی آماس و سفیدی رنگ آن و درد بنهایت اندک ست غرغره نافع درین قسم صفت
آن خردل کوفته بآبکامه و گلاب و سکنجبین داخل کرده غرغره نمایند و اگر از سودا باشد علامتش
محکمی و صلابت ورم و سیاهی رنگ ست غرغره نافع درین قسم چون استعمال کرده شود بعد
از اسهال سودا بمطبوخ افتیمون صفت آن صعتر حلبه بزرکتان انجیر زرد تخم خطمی در آب
جوشانیده صاف نموده بآبکامه و گلاب داخل کرده غرغره نمایند استرخاء لهاة یعنی

استرخاء لهاة

فرود آمدن ملاذه اگر از سردی و تری باشد بانچه در درد لهاة بلغمی مذکور شد علاج نمایند و
بمازو و نمک و شب یمانی و برگ مورد سوده ملاذه را بردارند و گاهی سریش و سبوس گندم را
بسرکه سرشته بر یافوخ طلا نمایند و بعضی علاج این قسم را بریدن گفته اند اما بریدن خالی از خطر
نیست خناق عسر النفس شش و دل و عسر بلع ست و خناق یا بسبب ورم لوزتین و عضلات

خناق

اطراف لوزتین و عضلات بیرونست و این قسم را خناق مطلق گویند پس این آماس اگر از خون باشد
علامتش سرخی روی و مری رگهای زبان و علامات غلبهٔ خون بر تمام بدن باشد غرغره نافع درین قسم
چون استعمال کرده شود بعد از فصد قیفال و حجامت ساقین و تلیین طبیعت بحقنهٔ نرم صفت آن
رب شاه توت و آب کشنیز تازه و گلاب و سرکه حل کرده غرغره نمایند و چون ورم متغیر شود و
زرده نرم گردد انگشت یا آلتی بران بمالند تا بکشاید و اگر صفرا باشد بهمین غرغره نمایند بعد از فصد
و تلیین طبیعت بآب نقوع عناب و زرد آلو و تمر هندی و سر بنفشه و دران شیرخشت خراسانی
حل کرده صاف نموده بنوشند و اگر از بلغم باشد علامتش تهبج روی و چشم و سفیدی رنگ و
بسیار رفتن لعاب دهن و درد اندک و شدت و تنگی حلق و شوری طعم دهان ست غرغره نافع درین قسم
بعد از حقنهٔ حاد که دران تربد و شحم حنظل باشد صفت آن عسل مصفی بآب کامه حل کرده غرغره
نمایند دیگر صفت آن رب الخور بآب طبخ انجیر زرد حل کرده غرغره نمایند غرغرهٔ دیگر سکنجبین عسلی
یا سکنجبین عنصلی بآب ترب حل کرده خردل سوده داخل نموده غرغره نمایند و اگر از سودا باشد علامتش
محکمی و تمدد و موضع ورم و تیرگی و سیاهی رنگ علیل مائل برنگ بیمار و خشکی و ترشی دهانست
و غرغره ها که در بلغمی ذکر شد درین قسم نیز نافع ست چون استعمال کرده شود بعد از فصد

باسلیق وحقنه متوسط میان حادولین سبب خناق ورم عضلات بیرون حلق ست یا بدر رفتن مهرهای گردن از موضع خود بسبب ضربه وسقطه یا بواسطه مواد یا ریاح غلیظه که درمیان مهرها در آید یا تشنجی که در عضلات حادث گردد واین را **خناق کلبی** گویند وازین خناق مطلق مراد نباشد علامتش آنست که مریض قادر بر حرکت سر نباشد بجهتی از جهات وبر کشادن دهان البته قادر نبود وقتیکه از بیرون رفتن مهرهای گردن باشد از جای خود واگر از ورم عضلات خارج بود گاه باشد که توان دهان کشادیس اگر ورم از عضلات باشد تنقیه نمایند بفصد وحقنه متوسط ضماد نافع از برای خناق حادث از بیرون رفتن عضلات از موضع چون استعمال کرده شود بعد از فصد وحقنه متوسط در فقرات بمواضع خود ها صفت آن مغاث بغدادی گزینبدی مرکی صافی اقاقیا صبر سقوطری سرپیش گاهی کوفته با آب برگ مورد ورغن گل سرخ سرشته ضماد نمایند **ذبحه** درمی باشد در عضلات ازهر دو جانب حلقوم که فرو بردن آب وطعام ازان عضلات میباشد ودر عضله که بر دهن مری و حلقوم واندرون مری نهاده باشد علامتش نیست که قادر نبود بر فرو بردن آب وطعام واگر جهد کند از بینی بیرون آید وسخن نتواند گفت وچشمها میل به بیرون کرده بلند شده باشد وآب از دهان سیلان کند وگاه باشد که سرخی ورمی هلالی از گوش تا گوش در پیش حلقوم بکرد ارطوی پدید آید وآن مرض را باین سبب ذبحه گویند **غرغره** نافع چون استعمال کرده شود بعد از فصد قیفال واخراج خون اندک تا قوت باقی ماند بعده حقنهٔ نرم کنند صفت آن رب شاه توت آب عنب الثعلب حلکرده غرغره نمایند واگر قوت بود بار دیگر فصد کنند واگر مریض احتمال کند تا سه بار اعاده فصد میتوانکرد **دخول العلق فی الحلق** اگر دیده شود بگیرند با هستگی در فوهٔ بیرون آورند **دوای** بجهت اسقاط واخراج علق مشبث به حلق چون دور باشد ونبظر در نیاید صفت آن خردل ونمک سوده سرکه داخل نموده غرغره نمایند وجرعه جرعه بنوشند تا نفیند تدبیری بجهت اخراج علق زمانی طویل صبر برعطش کند وبجام رفته در پیش دهان قدری تلخ ناموس نهند تا بآن میل کند وبموی آن بیرون آید **باب ششم در امراض حنجره وقصبه ریه وصدر وحجابات صدر وجنب وعضلات وجنب وقلب بجمله** صوت آنرا بفارسی گرفتن آواز گویند واین مرض از فرود آمدن نزله بقصبه ششش میباشد علامتش احساس بدرشتی وسوزش ودغدغه

ذبحه

دخول العلق فی الحلق

باب ششم در امراض حنجره وقصبه ریه وصدر وحجابات صدر وجنب وعضلات وجنب وقلب بجمله

غرغره دیگر

غرغره دیگر فلوس خیارشنبر باب عنب الثعلب جلکرده صاف نموده غرغره نمایند و اگر از بلغم باشد علامتش نرمی آماس وسفیدی رنگ آن و در دبنهایت اندک ست غرغره نافع درین قسم صفت آن خردل کوفته با بکامه وگلاب وسکنجبین داخل کرده غرغره نمایند و اگر از سودا باشد علامتش محکمی وصلابت ورم وسیاهی رنگ ست غرغره نافع درین قسم چون استعمال کرده شود بعد ازاسهال سودا بمطبوخ افتیمون صفت آن صعتر حلبه برزکتان انجیر زرد تخم خطمی در آب جوشانیده صاف نموده با بکامه وگلاب داخل کرده غرغره نمایند استرخاء لهاة یعنی فرود آمدن ملاذه اگر از سردی وتری باشد با پنجه در رد لهاة بلغمی مذکور شد علاج نمایند و بمازو ونمک وشب یمانی وبرگ مورد سوده ملاذه را ببرد وارند وگاهی سریش وسبوس گندم را بسرکه سرشته بر یافوخ طلا نمایند و بعضی علاج این قسم را بر بدین گفته اند اما بر بدن خالی از خطر نیست

استرخاء لهاة

خناق عسر النفس شبیه دل وعسر بلع ست وخناق یا بسبب ورم لوزتین وعضلات اطراف لوزتین وعضلات بیرونست و این قسم را خناق مطلق گویند پس این آماس اگر از خون باشد علامتش سرخی روی ومری رگهای زبان وعلامات غلبه خون بر تمام بدن باشد غرغره نافع درینقسم چون استعمال کرده شود بعد از فصد قیفال وحجامت ساقین وتلیین طبیعت بحقنه نرم صفت آن رب شاه توت وآب کشنیز تازه وگلاب وسرکه حل کرده غرغره نمایند و چون ورم متغیر شود و زرده نرم گردد آگشت بالآلتی بران بمالند تا بکشاید و اگر صفرا باشد بهمین غرغره نمایند بعد از فصد وتلیین طبیعت با آب نقوع عناب وزرد آلو وتمرهندی وسرنفشه ودوران شیر خشت خراسانی حل کرده صاف نموده بنوشند و اگر از بلغم باشد علامتش تهیج روی وچشم وسفیدی رنگ و بسیار رفتن لعاب دهن ودواندک وشدت وتنگی حلق وشوری طعم دهان ست غرغره نافع درینقسم بعد از خفنه حادکه دران تربد وشحم حنظل باشد صفت آن عسل مصفی با آب بکامه حل کرده غرغره نمایند دیگر صفت آن رب الخور با آب طبخ انجیر زرد حل کرده غرغره نمایند غرغره دیگر سکنجبین عسلی یا سکنجبین عنصلی با آب ترب جلکرده خردل سوده داخل نموده غرغره نمایند و اگر از سودا باشد علامتش محکمی وتمدد وموضع ورم وتیرگی وسیاهی رنگ علیل مائل برنگ بیمار وخشکی وترشی دهانست وغرغره ها که در بلغمی ذکر شد درین قسم نیز نافع ست چون استعمال کرده شود بعد از فصد

انشقاق لسان

مضمضه اورام لسان

اوجاع لهاة

غرغره

وانچه از استرخاء لثه باشد علاجش گذشت سنون نافع ازبرای حرکت دندانها بسبب نقصان لثه صفت آن کندر گرسنه زرآوند مدحرج دم الاخوین ایرسا کوفته بیخته برین دندانها بپاشند و اگر از ضربه وسقطه بود علاجش استعمال سنون بارد قابض ست **انشقاق لسان** یعنی شگافتن زبان این مرض از حرارت وخشکی دماغ میباشد علاجش بزر قطونا و بهدانه و برگ خرفه در دهان گیرد و با درنگ را بپزند و در هم مالند و کف که از انجا برون آید بر زبان مالند و اگر از از اخلاط معده باشد معده را پاک گردانند و از غذاهای گرم وخشک اعراض نمایند و تعدیل معده کنند **اورام لسان** اگر از خون باشد علامتش سرخی زبان و درد با تمدد و باقی علامات غلبه خون ست **مضمضه** نافع درین قسم چون استعمال کرده شود بعد از فصد و اخراج خون و تلیین طبیعت صفت آن آب عنب الثعلب آب کاسنی تازه آب خرفه تر آب کاهو تر آب شاه توت مضمضه نمایند و اگر صفرا باشد علامتش زردی زبان و سوزش و شدت در دست و سبا باشد که زبان با وجود دم جوشش کند مضمضه که در موی مذکور شد بعد از اسهال صفرا بمطبوخ هلیله نافع ست و اگر از بلغم باشد علامتش سفیدی ورم و کثرت لعاب دهان ست مضمضه نافع درین قسم بعد از خقنه نمودن بحقنه که دران تربد و شحم حنظل باشد صفت آن صعتر سوده بماء العسل سرشته مضمضه نمایند و اگر از سودا باشد علامتش سیاهی وخشکی و درشتی زبان ست مضمضه نافع درین قسم چون استعمال کرده شود بعد از اسهال سودا بمطبوخ افتیمون صفت آن آب انجیر تر لعاب گل خطمی بر روغن بنفشه مضمضه نمایند **اوجاع لهاة** یعنی دردهای ملاذه بفارسی گرگ نامند اگر از خون باشد علامتش سرخی و آماس و درد گلو و باقی علامات خون باشد باندک دردی زیرا که حس ملاذه کم بود مضمضه و غرغره نافع درین قسم بعد از فصد قیفال صفت آن سماق بسر که و گلاب خیسانیده وصاف نموده غرغره نمایند و اگر از صفرا باشد علامتش نحس بود یعنی مثل سوزن دران موضع فرو بردن و بسیاری حرارت وخشکی دهان و درد زیاده **غرغره** نافع درین قسم بعد از تلیین طبیعت با آب آلوی سیاه و تمر هندی که شیر خشت دران حل کرده باشند صفت آن آب کاسنی تازه و آب عنب الثعلب و آب خرفه تر و رب شاه توت دران حل کرده غرغره نمایند و اگر از سودا باشد علامتش محکمی و صلابت ورم و سیاهی رنگ ست غرغره نمایند

خون بود فصد و حجامت کنند و اگر از صفرا بود مطبوخ هلیله دهند مضمضه نافع از برای درد مضمضه

دندان از گرمی صفت آن عنب الثعلب بزر البنج پوست خشخاش باب جوشانیده صاف نموده
سرکه و گلاب و روغن گل سرخ داخل کرده مضمضه نمایند اگر تسکین یابد بهتر و الا قدری افیون
بر موضع درد نهند و قدری موم بالای آن ببندند و اگر از سردی باشد مضمضه که نافع است
آنرا فوتنج صعتر عاقرقرحا بزر البنج در آب جوشانیده صاف نموده مضمضه نمایند و قدری
عاقرقرحا در دهان گیرند اگر تسکین یابد بهتر و الا قدری برشعثا بخورد و بر موضع درد نهند و باید دانست
که هرگاه گوشت بن دندان که آنرا لثه گویند آماس داشته باشد و پیش از آن سست شده باشد
و دائم قبول ماده میگیرد و از آن خون می آید برکندن دندان درین صورت مضرست و اگر لثه
قوی و آماس نداشته باشد و درد در درازی دندان بود و سوراخ و ریختگی در آن پیدا شده باشد
برکندن آن مفیدست و اگر درد عمور بود گاهی بکندن دندان تسکین یابد بجهت تحلیل ماده و
گاهی نیابد و گاه باشد که سبب درد دندان دود بود یعنی کرم که در بیخ دندان تولد کند بخوری
نافع از برای درد دندان تخم گندنا تخم پیاز بزر البنج کوفته با پنبه بر یک جا بر آتش نهند و دهان
را به بخار آن بدارند و اگر خواهند که دندان را بکنند بی آنکه آهن بدندان رساند قدری عاقرقرحا
را یک ماه در سرکه یک ساله اندازند که تا مثل خمیر شود و بر دندانها نهند و دندانهای صحیح را محافظت
نماید که بدندان نرسد ضرس یعنی کندی دندان برگ زرد آلو خرفه و برگ صرفه بخاید که ضرس
زائل میگردد و موم با مغز بادام نیز همین عمل نماید و صعتر با دروج و نمک و روغن مالیدن
هم مفید بود و مضمضه بشیر تازه گرم نیز مفید بود و گاه بود که از خوردن چیزهای سرد دندانها
را حالتی پیدا آید که هرگاه چیزی سرد بآن برسد درد کند زرده تخم مرغ گرم و نان گرفته دندان
نهند چند کرت و چنان گرم که اثر گرمی آن آب از چشم بیرون آید **صریر الاسنان** صریر الاسنان
فی النوم یعنی دندانها بر هم زدن در خواب روغن قسط بر فکین مالند و بابونه و قیصوم طلا کنند
تحرک الاسنان یعنی جنبیدن دندانها آنچه از پیری بود قابل علاج نیست و آنچه از تحرک الاسنان
طول مرض باشد یا از کثرت رنج و ریاضت بی آنکه گوشت لثه را آفت و نقصانی رسد باشد
علاجش غذاهای مرطب و سمن است چون گوشت بزغاله و بره و مرغ فربه و سنون قابض بکار داشتن

وصاف نموده مضمضه نمایند و ترک شیرینی کنند و اگر بخر از فساد دندان کرم خورده و سیاه
شده باشد و به شستن و پاک داشتن و سنون و خوشبو در دهان گرفتن دور نشود دندانها را
بکنند اورام شفتین یعنی ورم لبها علامت هر خلطیکه باشد استفراغ آن کنند ضماد نافع از
برای اورام شفته از خون و صفرا صفت آن آرد عدس کشنیز تر کوفته بلعاب اسپغول سرشته
ضماد نمایند ضماد ضماد نافع از برای ورم بلغمی و سوداوی صفت آن بابونه اکلیل الملک
گل خطمی سفید بزرکتان تخم مرو ضماد نمایند اورام لثه و عمور یعنی آماس گوشت دندانها و
عمور جمع عمر ست یعنی گوشت میان دندانها اگر از حرارت باشد علامت آن بشناسد اگر
دموی بود فصد قیفال کنند و اگر صفراوی باشد مطبوخ هلیله زرد و هند مضمضه که در هر قسم
مفید ست آب عنب الثعلب آب برگ خرفه آب برگ سداب آب برگ کاسنی مخلوط کرده مضمضه
نمایند و هرگاه از برودت و رطوبت باشد علامتش سفیدی لون و ورم و سردی ست که بر زبان
محسوس شود مضمضه نافع درین قسم صفت آن عسل مصفی بلعاب حلبه حل کرده روغن گوسفند
و روغن مصطگی داخل کرده مضمضه نمایند لثه دائمیه یعنی آمدن خون از بن دندان اگر از غلبه خون
باشد فصد کنند و اگر از حدت خون باشد به مغلظات مثل شراب عناب مضمضه نمایند نافع
بود بعد از فصد و اسهال آب عنب الثعلب آب کاسنی تازه آب کشنیز تر و آب سماق و آب
شاه توت و اندکی سرکه انگوری مضمضه نمایند و ذروری نافع تخم خرفه سر بنفشه سماق
گل سرخ آرد جو عدس مقشر اجزا برابر کوفته بیخته در دهان بپاشند و مثل شراب عناب و
شراب زرشک و آب غوره بنوشند و عدس پخته غذا کنند سنون نافع از برای این قسم
صفت آن کزمازج گلنار فارسی طباشیر سفید سماق گل سرخ پوست انار ترش شاخ گوزن
سوخته کوفته بیخته سنون نمایند که بعون الله تعالی نافع است استرخاء لثه سبب رطوبت
علامتش آب از دهان رفتن و احساس سردی لثه و لرزیدن فکین در وقت سخن گفتن ست سنونی
نافع چون استعمال کرده شود بعد از ترک سردی و تری صفت آن قرنفل مصطگی سعد کوفی
تمر هندی گل سرخ گلنار فارسی سنبل الطیب جوز السرو اجزاء مساوی کوفته بیخته بر بن دندانها
بپاشند درد دندان اگر از حرارت باشد علامتش آنست که از آب سرد تسکین یابد و اگر از غلبه

اورام لثه ضماد

لثه دائمیه

سنون

استرخاء لثه

درد دندان

باشد بقرص بنفشه تنقیه کنند **متن الالف** غرغره که بعد از تنقیه بجب ایارج وحب صبر نافع ست
صفت آن خردل کوفته بسکنجبین داخل کرده غرغره نمایند وهر صبح بینی به بول شتر بشویند نشوق
نافع مرکبی آب فوتنج وآب بادروج سوده استنشاق نماید عطسه وعطسه بسیار از گرمی دماغ
باشد باید که از گرمی ها پرهیز نمایند واز دود وغبار وطلاها می خشک بر پیشانی وسر مالد وبوهای
خشک مثل کشنیز تر وصندل ببویند **قروح الالف** مرهمی بجهت قروح رطبه بینی
مردارسنگ سفید آب قلعی اقلیمیای نرفضی از هر یک یک درم کوفته بموم سفید یک مثقال
بروغن گل سرخ نیم مثقال گداخته ادویه را بآن ممزوج کرده استعمال نمایند واگر بدن
ممتلی باشد فصد کنند مرهمی بجهت قروح یابسه بینی مغز قلم گاو ببروغن بنفشه گداخته اندک
اندک لعاب بهدانه داخل کرده برهم زنند وچون دیگر تشرب از لعاب بهدانه نکنند بکار برند
باب پنجم در امراض فم وحلق بثور الفم بیشتر از خون وصفرا بود علاجش فصد وسهال
به مطبوخ هلیله ست مضمضه نافع بعد از فصد واسهال آب عنب الثعلب وآب کاسنی تازه
وآب کشنیز تر وآب سماق وآب شاه توت واندکی سرکه انگوری مضمضه نمایند ذرور نافع
تخم خرفه طباشیر بنفشه سماق گل سرخ آرد جوعدس مقشر اجزاء برابر کوفته بخته در دهان
بیاشامند **بحز** یعنی بوی دهن اینچه از حرارت معده بود علامتش کم شدن بوقت تناول غذا
وشستن دهان بود علاجش هر صبح آب آلو وآب زرد آلو وآب زرشک که همه را در آب
خیسانیده صاف نموده باشند بخورند واز چیزهای گرم پرهیز نمایند واگر از بلغم عفن در معده
باشد علامتش آنست که شستن دهان وطعام خوردن زیاده شود وساکن نگردد علاجش
تنقیه معده باسهال وقی ست وزنجبیل پرورده در دهان گرفتن ومداومت باطریفل کشنیزی
نمودن نافع ست واگر از فساد لثه وعمور باشد بسبب فرود آمدن رطوبت فاسد وعفن
از سر مضمضه نافع بعد از تنقیه دماغ بایارج فیقرا برگ مورد بگلاب وسرکه برگ مورد در
جوشانیده باشند حل ساخته مضمضه نمایند وحب مسک وبر دهان نگاهدارند واگر از فساد
لثه وعمور وعفونته آن ودوام ترشح خون از علاجش باشد بفصد قیفال واسهال بقرص
بنفشه نمایند ومضمضه نافع درین قسم برگ مورد گل سرخ سماق بآب وگلاب جوشانیده

متن الالف

قروح الالف

باب پنجم در امراض فم وحلق بثور الفم

مرزنجوش زوفای خشک پوست خشخاش عنب الثعلب اسطوخودوس افسنتین اجزای مساوی
در دیگ کرده آب بر روی آن کنند و سر آنرا محکم بگیرند که در وقت طبخ بخار آن بدر نرود پس بجوشانند
بآتش ملائم و چادری بر سر گرفته دیگ را در زیر چادر برده سر آنرا برگیرند و مرگوش را به بخار آن بدارند
تا عرق آید پس دیگ را برآورده چادر را بر خود پیچیده و صبر کنند که عرق برطرف شود و اگر ماده
این مرض خلطی و سوداوی داشته باشد دو وزن یکی از ادویه داخل نمایند و انچه از افتادن
چیزی در گوش بود علاجش آنکه روغن بادام در گوش چکانند و عطسه زنند و بینی بگیرند تا بیرون
آید و انچه از ثولول و گوشت زائد شود علاجش بریدن ست اگر ممکن باشد **باب چهارم**
در امراض انف رعاف یعنی خون آمدن از بینی اگر در بحران باشد منع جائز نباشد الا
بوقت افراط و انچه از امتلای و غلبه خون باشد نیز منع نباید کرد تا پری رگها و سرخی و گرانی
بدن زائل نشود و انچه از حدت و تیزی خون باشد علامتش آنست که اندک اندک آید و خون
رقیق و با حرارت بود علاجش بعد از فصد قیفال تسکین و تغلیظ خون بشراب عناب یا آب
زرشک و از چیزهای گرم پرهیز کردن و آب سرد بر پیشانی ریزند **طلای** نافع برگ امرود
برگ بید برگ سفرجل کوفته بسرکه سرشته بر پیشانی بمالند یا گچ بسرکه سرشته بر سر طلا نمایند
ذروری که چون در بینی دمند خون باز دارد صفت آن گلنار فارسی مازوی سبز افیون
گرد آسیا کافور قیصوری دم الاخوین کهربا کوفته بیخته روی بینی را بگلاب بشویند و قدری
ازان در سر قلمی کرده در بینی دمند و اگر نسج عنکبوت بآب مادروج تر کرده یا بسیاهی
دوات تر نموده ذرور مذکور بر آن پاشند و در بینی نهند خون آمدن بند کند و چون سرگین
تازهٔ خر بفشارند و آبی که بیرون آید در بینی چکانند بازوها را محکم به بندند و محجمه بر جگر نهند اگر
اگر رعاف از جانب راست باشد و بر سپرز نهند اگر از جانب چپ بود و کشیدن انثیین و بستن
بیخ آن منع رعاف کند **خشکی بینی** یا از حرارت و یبوست مفرط باشد یا از خلط لزج که در ان
حرارت اثر کرده باشد و خشک و بسته شده باشد و انچه از گرمی و خشکی بود از خوردن چیزهای
گرم و قلت طعام و بیخوابی و ریاضت و مجامعت اجتناب نماید و روغن بنفشه و روغن کدو
و روغن بادام چرب کند و خیار هندوانه خورد و بوی کردن کشنیز تر نافع بود اگر از خلط لزج

باب چهارم در امراض انف رعاف

طلای

ذروری

ماشوره

خشکی بینی

باشد مرہم ابیض بر روغن گل رقیق کردہ بچکانند و اگر کہنہ بودہ باشد مرہم رسل یا با سلیقون اندازند
و بر شقاقیت مستکین در دنیم مثقال بچورند و اگر کرم در گوش پیدا شدہ باشد علاجش خاریدن
گوش بود و احساس حرکت آن و احیاناً بیرون آمدن علاجش قتل و اخراج آن کرم بود قطور
نافع آب برگ شفتالو و آب برگ آلو بچکانند قطور دیگر صبر سقوطری با آب سداب تر نمودہ در
گوش بچکانند فتیلہ مفید صفت آن صبر سقوطری بسرکہ سودہ و فتیلہ بآن آلودہ در گوش نہند
این ہمہ تدبیر کشتن کرم بود بعد ازان عطسہ آرند تا بیرون افتد یا بگوشت گاؤ بیرون آورد
دوای طنین یعنی آواز گوش[۱] انکبابی نافع از تنقیۂ دماغ یا انچہ مناسب خلط بود با بونہ
کلیل الملک قیصوم شبت جوشانیدہ سر بہ بخار آن بدارند و روغن بادام تلخ و روغن با بونہ
و روغن شبت در گوش بچکانند و اگر از بخار معدہ[۲] بود تنقیہ معدہ بقی و اسہال کنند و مداومت
بہ اطریفل کشنیز نمایند و اگر خشکی و خلاء دماغ[۳] بود استعمال مرطبات دماغ از اغذیہ و اشربہ
نمایند[۴] در روغن کدو در روغن بنفشہ و بادام در گوش بچکانند و از مجامعت و ریاضت اعراض نمایند
دخول جانور و آب در گوش انچہ در باب کرم مذکور شد در ینجا بکار آید و جہت دخول آب
در گوش بر یک پای کہ جانب آن گوش بود بایستند و گوش را بر کف دست نہادہ چند بار بجہند
تا آب بیرون آید یا ماشورہ بر گوش نہند و بمکد یا چوب بادیان کہ خشک باشد بگیرد و یک طرف
آن را در گوش نہند و طرف دیگر را چوب کردہ مستعمل سازد تا نشف آب از گوش کند **طرش**
یعنے کری آنکہ مولدی بود یا عارض بود از پیری یا از فسخ عصب مفردش بواسطہ ضربہ یا سقط
قابل علاج نیست و انچہ در تپ ہا باشد بواسطہ تصاعد ابخرہ صفرا بدماغ علاجش مسہل صفرا
باشد مثل شیر خشت و مطبوخ ہلیلہ و تمر ہندی بنوشند قطور[۵] نافع درین قسم طرش روغن گل
باندکی سرکہ بجوشانند تا سرکہ بسوزد و روغن بماند در گوش بچکانند و روغن مزبور را با روغن کدو
یا روغن بادام شیرین بچکانند و شراب آلو و شراب نیلوفر و شراب بنفشہ و شراب تمر ہندی
بنوشند و انچہ از سخنین اخلاط غلیظہ بآلت سمع باشد علاجش تفتیح مادہ است بشراب اسطوخودس
پس تنقیہ است با یارج فیقرا و حب قوقایا روغن بادام تلخ و زیت در روغن ترب و روغن قسط
در گوش بچکانند دوای مجرب مؤلف از برای اکثر امراض اذن صفت آن با بونہ اکلیل الملک

رطوبتی غریبه باشد که در ثقبه عنبیه میان رطوبت بیضیه و طبقه قرنیه بایستد و دافع دیدن باشد علامتش هرگاه در پیش چشم خیالات مثل پشه و مگس و موی پیدا آید هم نزول آب شود و لیکن این خیالات از بخار معده نیز میباشد پس اگر در هر دو چشم دائم نباشد بوقت امتلاء معده زیاده شود و بوقت گرسنگی کم گردد از بخار معده است ایارج فیقرا و تنقیه بآن در ابتدا مفید ست غرغره کردن بعد از فصد با سلیق و شیاف و مرارات کشیدن و از شوربه ها و میوه ها و حموضات و لبنیات پرهیز نمایند و فلیه و کباب و مطبخه و نان خشکار خورد و بر تشنگی صبر نماید و اگر مستحکم شود منع دیدن تمامه کند قدح باید کرد و آبی که قابل قدح بود سفید رقیق صافی باشد و آنکه علیل و جراح احساس کند و انچه قابل قدح نیست غمامی و زیبقی و جعبی و آسمانجونی و منتشر رقیق که هنوز بکمال نرسیده باشد و همه را بتدبیر قابل قدح گردانیدن ممکن ست و گفته اند که هرگاه شش ماه بگذرد بر خیالات مذکوره خوف از نزول آب نباید داشت **غشا** یعنی شبکوری ایارج و تنقیه بآن و دار فلفل را بر آبی که از جگر بره که کارد بر آن کشیده باشند و بدرون آتش نهاده باشند تا آن آب بیرون آمده باشد بسایند در چشم کشند شبکوری را زائل کند **جهر** یعنی روز کوری آن رقت و قلت روح باصره بود علاجش تغلیظ و ترطیب خون بود مثل شراب عناب و شراب تفاح و هریسه و گوشت گاو **ضعف باصره** دوای هندی نافع افزایش روشنی چشم و تقویت باصره صفت آن رتن جوت توتیای هندی بیخ زعفران سنگ لبصری و همه ها از هر یک جزوی کوفته بجز بر بیخته کحل سازند **باب سوم در امراض اذن و وجع اذن** قطور نافع از برای درد گوش حادث از گرمی لعاب سپغول و لعاب بهدانه نیگرم چکاندن نافع باد ضماد نافع از برای این قسم درد گوش صفت آن عنب الثعلب برگ کاسنی تازه برگ خرفه کوفته از بیرون گوش و حوالی آن ضماد نمایند قطور نافع از برای درد گوش از سردی صفت آن دهن اوزمر یا روغن شبت یا دهن فجل که دران جند بیدستر دمر مکی حل کرده باشند نیگرم در گوش چکانند و گوش را به بخار آب گرم بدارند و گوش را بزیر این گرم حمام نهند ضماد نافع درین قسم درد گوش صفت آن گل بابونه گل خطمی سفیدا کلیل الملک شبت سداب نیکوفته یا بخته ضماد نمایند **قروح اذن** علامت آن تقدم ورم اذن ست و خروج مده اگر نواحدث

ضماد نمایند **طلای** که همین منفعت دارد سفیدهٔ تخم مرغ روغن گلسرخ مخلوط کرده بر پلک چشم
طلا نمایند و اگر سلاق دیرینه و غلیظ باشد فصد و حجامت کنند بعد آن مطبوخ هلیله بدهند و
سر بخار آن بدارند و شیاف احمر لین و شیاف ذیرج در چشم کشند ضمادی نافع درین حال عدس مقشر
تخم انار کوفته بمیبج سرشته ضماد نمایند **قمل** سپش که بر مژه محل رستن مو پیدا می شود غرغره
نافع چون استعمال کرده شود بعد از تنقیه با یارج فیقرا صفت آن عاقرقرحا مویزج سپندان
جوشانیده صاف نموده آبکامه داخل کرده غرغره نمایند و چشم را بآب شور و آب شب یمانی
بشویند **شعر زائد و شعر منقلب** بعد از تنقیه موی را بر کنند و خون خارپشت بران موضع
طلا نمایند و کندن پلک و داغ نمودن و بسوزن گذرانیدن چنانکه کحالان دانند مفید ست
غرب زخمی ست که در گوشهٔ چشم از جانب بینی ناصور شود و هرگاه دست بر پلک زیرین
نهند چرک بیرون آید علاجش فصد قیفال اگر خون غالب بود و اسهال بقرص بنفشه پس
شیاف غرب در ناصور چشم کشند صفت آن صبر سقوطری کندر انزروت سفید
دم الاخوین سرمهٔ اصفهانی شب یمانی گلنار فارسی از هر یک یک درم زنگار ربع درم شیاف
ساخته بآب سوده بر موضع ناصور بچکانند **شیاف غرب دیگر** صفت آن زهره گاو
یک درم روغن بلسان بآن مخلوط کرده خشک نموده شیاف سازند و این شیاف از
برای ابتدای نزول الماء و انتشار و بیاض را نیز نافع ست و این هر دو شیاف را بعد
از انکه غرب را از چرک پاک کرده باشند بچکانند و مداومت نمایند اگر باین کفایت کرده
بهتر و الا بمیل طلا موضع غرب را داغ کنند **قرحهٔ ریش چشم** اگر چرک داشته باشد بماء العسل
یا شیر دختر بشویند و شیاف کنند **بیاض چشم** سفیدی ست که بر قرنیه ظاهر شود اگر بعد از
قرحه داشته باشد تمام زائل نشود و اگر بعد از رمد و صداع و شقیقه عارض شود بعد از زوال
سبب چرم صغیر و چرم کبیر و خرم مغسلی بچشم کنند که بعون الله تعالی نافع ست **دمعه**
یعنی پیوسته پر آب شدن چشم و سیلان اشک دوائیکه بعد از تنقیه اگر بدن ممتلی باشد
بچشم کشند صفت آن سرمهٔ اصفهانی و توتیای کرمانی مساوی کوفته بیخته مدام در چشم
کشند و از میوه و شوربه ها پرهیز کنند و بر شعشا در عناب عاجل النفع ست **نزول آب**

طلای
قمل
شعر زائد و شعر منقلب
شیاف غرب
شیاف غرب دیگر
قرحهٔ ریش چشم
بیاض چشم
دمعه
نزول آب

در پارچه کتان نازکی بسته بر چشم و گرد آن بگردانند و اگر وجع و سرخی زیاده بود اجزای مذکور را
باب سوده بر پنبه چسپانیده بر چشم نهند پوٹلی دیگر از تالیف اطباء هند نافع از برای مدصفت آن
زرد چوب سوده زاج سفید مردار سنگ فلفل سفید توتیا سنبر افیون همه را کوفته بهم آمیخته
در چند پوٹلی بندند مقدار دو ماشه باب تر کرده بر دو چشم بگردانند و صاحب مطلق رمد را باید که
از دود و غبار سرما و گرما و روشنی و سفیدی و بر یک چیز نگاه کردن بسیار بی آنکه نظر ازان نگرداند و از
مجامعت بسیار احتراز نماید و از گرسنگی مفرط و امتلاء خصوص در عشا و از چیزهای سنجار ناک مثل سیر و پیاز و
کرنب و شور بها و ترشیهای بسیار ترش و بیداری و خواب مفرط اجتناب نماید طرفه نقطه
سرخی ست بر سفیدی چشم بسبب کشودن رگی از ملتحمه خون کبوتر یافاخته خاصه آن خون از زیر
پر خون بر کشند و بیرون می آید در ابتدا گل ارمنی بآن ضم کنند و در انتها آب اکلیل الملک با
لعاب حلبه شسته بآن ضم کنند و بر چشم چکانند و اگر انزروت سفید و کشنیز خشک در گلاب خیسانیده
در چشم چکانند نافع ست و اگر بهدانه داخل نمایند بهتر ست **سیل** غشائیست که بر سطح ملتحمه
متولد شود از اجسام غریبه که مشابه رگها باشد در غشاء رقیق درهم یافته گردد علاجش فصد کردن
و مسهل دادن و شیاف احمرلین و شیاف احمر حاد و شیاف دینارگون در چشم کشیدن نافع
و اگر غلیظ باشد باید داشت **جرب عین** مرضی ست که پلک چشم درشت و سرخ شود با خارش
و آب ریختن و جوشش و دانه ها خورد که سرهای او سفید باشد پوست تنک ازان
جدا گردد یا دانها باشد بصورت دانه انجیر شیاف احمرلین و شیاف سماق کشیدن در چشم
بعد از فصد قیفال و اسهال بقرص بنفشه نافع ست و در نوع آخر شیاف احمر حاد و شیاف اخضر
در چشم کشیدن بعد از فصد و تنقیه نافع است **جساء الاجفان** علتی ست که پلک چشم سخت
شود چنانکه هر وقتیکه از خواب بیدار شود چشم نتوان کشاد تا زمانیکه دست بمالد ضماد سماق نافع
از برای این علت صفت آن گل بنفشه و گل خطمی باب پخته ضماد نمایند و گرمابه بخارات گرم و
چشم را باب گرم شستن سود دارد **سلاق** مرضی ست که پلک چشم غلیظ شود و خارش و شته باشد
و مژه بریزد و در ابتدا حدوث این مرض سماق را بگلاب خیسانیده در چشم چکانند ضماد نافع از
برای سلاق و در زمان ابتدا صفت آن برگ خرزه ترکب کاسنی تمر کوفته روغن گل سرخ داخل کرده

طرفه
سیل
جرب عین
جساء الاجفان
سلاق

یا مطبوخ خیارشنبر و اگر دو درم پوست هلیلهٔ زرد و یکدرم کشمش کوفته با آب گرم دهند خوب باشد
ضمادی نافع از برای این قسم صداع رمد لعاب بهدانه لعاب بزرقطونا شیر دختر همه را در هم آمیخته
پارچه را با آن تر کرده بر چشم گذارند و اگر رمد یابس باشد طبیعت را نرم نمایند به شیرخشت
حل کرده در گلاب و کشنیز خشک یکدرم با آب خیسانیده نبات سفیده دو درم داخل کرده وقت
خواب بنوشند و اگر رمد از بلغم باشد علامتش عظم ورم و بسیاری آب ریختن از چشم و درد و سرخی
اندک و گرانی و وسنج بسیار شیاف بر یومارا به لعاب حلبه سرشته و تخم کتان و لعاب گل خطمی سوده
در چشم چکانند ضماد نافع درین قسم صبر سقوطری حضض یکی مرمکی زعفران با آب سوده بر چشم
ضماد نمایند و غذا نخود آب با شیرهٔ حب القرطم بخورد جلاب نافع از برای نضج مادهٔ این قسم
رمد صفت آن با در نجبویه را زیانه از هر یک دو درم صعتر گل بنفشه از هر یک سه درم اصل السوس
یک درم جوشانیده بیالایند و گلقند آفتابی ده درم دران حل کرده صاف نموده بنوشند
و این جمله یک شربت ست و اگر گلقند نباشد در مغلی گل سرخ دو درم بیفزایند بجای گلقند قند
سفیده دو درم داخل نمایند و چون اثر نضج از قاروره ظاهر گردد و اسهال بجب صبر و ایارج فیقرا کنند
و اگر رمد از سودا باشد علامتش گرانی و سرخی و خشکی و تیرگی رنگ و وجع ناخس و اندک
سرخی ملتحمه بود گاه باشد که سرخی در ملتحمه نباشد اما پلک چشم البته باشد جلاب نافع برای این قسم رمد
صفت آن گاو زبان بریسا و شان سرنبفشه با در نجبویه از هر یک سه درم جوشانیده صاف نموده
بنوشند و بآن مداومت کنند تا اثر نضج در قاروره ظاهر شود پس تنقیه نمایند بمطبوخ افتیمون
پس شیاف بر یومانه لعاب گل خطمی که به شیر دختر گرفته باشند سوده در چشم چکانند در ابتداء
و انتهاء شیاف و نیار چون بچشم کشند و غذا ماش و نخود بدنبه بریده و اسفاناخ بروغن گاو پخته
بخورند و مزید از دنبه و شرحه ساخلتن و مسکه گاوی با نان خوردن بهتر و اگر رمد از باد غلیظ باشد
علامتش تمدد آن بی گرانی و سیلان رطوبت باشد و گاه باشد که بسبب تمدد سرخ شود کماد نافع
از برای رمد ریحی صفت آن بابونه و شبت و صعتر و اکلیل الملک و حلبه و فوتنج و سداب در
آب جوشانیده سر بنجار آن بدارند و آب آنرا نطول نمایند و تفلش را کماد نمایند دوای هندی
که آنرا پوٹلی گویند نافع بود برای رمد صفت آن بوره زیره سفید شکر تری اجزا مساوی کوفته

بینی کشد بخوری بجهت کشودن بینی در زکام صفت آن باقلا را به سرکه تر کرده خشک نموده
در آتش اندازند و سر بخار آن بدارند بخور دیگر که همین خاصیت دارد صفت آن سبوس گندم
را به سرکه بجوشانند و سر به بخار آن بدارند بخوری دیگر که چون بینی گرفته باشد و از
دهان باید نفس کشید فی الحال بکشاید صفت آن شکمیه را سیراب سازند در تحلیل و فلفل
اندازند چون پخته شود سر را بالای آن بدارند و ردائی بر سر داشته باشند تا بینی بکشاید ولیکن
میباید که خود را نیکو بپوشند که ناگاه باد نزند و زحمت زیاده نشود غرغره که منع ریختن نزله
بگلو و سینه کند صفت آن گلنار فارسی حب الاس پوست خشخاش سفید عدس کشنیز خشک
کزمازج مجموعه را در دو پیاله آب بجوشانند چون یک پیاله بماند صاف نموده غرغره نمایند

باب دوم در امراض چشم

بدانکه چشم مرکب از هفت پرده و سه رطوبت است
عزیزی بترتیب ابتدا از طبقه که مماس استخوان ست منظوم ساخته نظم کرد آفریدگار تعالی صنیع
خویش ٭ چشمت بهفت پرده و سه آب منقسم ٭ صلب مشیمه شبکه زجاجی و پس جلید پس عنکبوت
و بیض عنب فرق و ملتحم + رطوبات زجاجیه و جلیدیه و بیضیه است و قوت بینائی در رطوبت
جلیدیه است باقی رطوبات و طبقات خوادم و معدات وی اندر رمد و ورم ملتحمه است اگر از
خون باشد علامتش سرخی چشم و عظم ورم و امتلاء عروق چشم و بسیاری وسخ ست علاجش
فصد قیفال از جانب ورم ست و اگر در هر دو چشم باشد از هر دو دست فصد کنند و حجامت و
تلیین طبیعت بشراب منجذ از عناب و آلوی سیاه و گل بنفشه است و شیاف ابیض سفیده تخم مرغ
با شیر دختر سوده در چشم چکانند یا بر پشت چشم طلا نمایند ضمادی نافع صفت آن صندل
سرخ سوده کشنیز تر برگ عنب الثعلب خرفه تر مجموعه را کوفته بیخته بر پیشانی چشم ضماد نمایند و
غذا عدس و ماش بشیره بادام شیرین با روغن گاو یا روغن گوسفند و اسفاناخ چاشنی
داده تمر هندی و شکر یا برگ خرفه و کدوی تر با پالک یا روغن کدوی تازه پخته چاشنی داده تمر هندی
و قند بخورند و زرده تخم مرغ نیمبرشت اگر قبض در طبیعت نباشد بخورد و اگر رمد از صفرا باشد علامتش
آنست که آماس و سرخی و وسخ از دموی کمتر بود و درد و سوزش و ضربان بیشتر علاجش آنست
که اگر مانعی نباشد فصد کنند لیکن کمتر از دموی گیرند خون را پس اسهال نمایند به مطبوخ هلیله

عضوی پردا گر اختلاج از ریح غلیظ بود متولد از بلغم باشد کما و نمایند آن عضو را بسبوس گندم
و نمک یا روغن فرفیون و روغن قسط بعد از انکه آن عضو را بخرقه خشنی مالیده باشند که سرخ
شده باشد طلا نمایند و اگر این تدبیر نافع مرض نبود تنقیه بلغم نمایند با یارج مقوی بغاریقون
و از چیزهای غلیظ و جغرات پرهیز نمایند و اگر اختلاج کسی اول کم شود و بعد ازان دائم شود هم لقوه
و صرع بود تنقیه بلغم نمایند زکام و نزله فرود آمدن فضول مخاطی از دماغ بجانب بینی
آنرا زکام گویند و انچه بجانب گلو فرود و نزله خوانند و بعضی طبیبان فرق نکرده اند و اگر از
گرمی باشد علامتش سوزش و خارش و حرارت بینی و سرخی چشم ست و تقدم مستحاث دماغ
در و مثل آفتاب مقام داشتن و خوردن دواها و غذاهای گرم و مثل آنها و گاه باشد که از حرارت
جمیع بدن بود علاجش اگر با متلای بدن باشد فصد و اسهال نمایند در مادی بعد از تنقیه و در ساذج
در اول شراب عناب و شراب بنفشه و شراب نیلوفر دهند و غذا ماء الشعیر باشد و باماش و اسفاناخ
پخته باشند و اگر از سردی بود علامتش گرانی سر و کدورت حواس و کسالت و راحت یافتن بچیزی که
سر را گرم نمایند و تقدم اسباب خارجی مثل آب و هوای سرد که بسر رسد و اگر غلبه خلطی باشد
بعلامت آن معلوم میگردد پس اگر مادی باشد تنقیه کنند و در سوی مزاج ساذج لطولات و
کمادات و شمومات اکتفا نمایند و گفته اند که حمام در اول زکام بارد مضرست و در آخرش نافع
و در زکام حار در اول و آخر مفید باشد و نزله اگر گرم را بشراب خشخاش و سرداها را بر شعشا منع
کنند مطبوخ نافع برای خداوند نزله صفت آن بنفشه خشک پنجدرم اصل السوس مقشر نیمکوفته
ده درم در یک رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد بیالایند و بست درم گلقند در ان حل کرده
صاف نموده بنوشند جمله یک شربت ست حب لطیف اربرای نزله صفت آن سر بنفشه دو درم
رب السوس یکدرم کوفته بعسل خیارشنبر بقدر کفایت سرشته حب سازند جمله یک شربت ست حب
نافع برای سعال حادث از نزلات بلغمی این حب بلغم غلیظ را برآورد وصفت آن رب السوس را زانه تخم کرفس
پرسیاوشان خاریقون سفید از هریک یکدرم مغز بادام تلخ پنجدرم فانید هفت درم کوفته بنجیته حب
سازند شمومی که چون نزله بسینه ریزد منع رنجیدن آن بسینه کند صفت آن شونیز را بریان کرده یک
شبانه روز در سرکه بخیسانند پس در پارچه کتان بوتلی بسته متصل ببوینند تا مادهٔ ابجانب

زکام و نزله

حب لطیف

صفت آن صندل و فوفل به گلاب سوده بر موضع ورم ضماد نمایند عطوس نافع از برای لقوه و تمدد
و تشنج بلغمی صفت آن جندبیدستر کندش خردل اجزاء مساوی کوفته بیخته در بینی دمند و از چیزی
موذی نیز میباشد مثل گزیدن کژدم بر عصب و رسیدن جراحتی یا خلطی حاد بر عصب و ازین قبیل ست
تشنج کسیکه خلط زنجاری قی کند و تشنج که از دیدان باشد مناسب هر یک معالجه کنند تمدد و کزاز
تمدد تشنج عصب بود از هر دو جانب و کزاز را بعضی اطلاق میکنند بر تشنجی که ابتدا از عضلات چنبر
گردن کند و بجانب پیش کشد یا پس یا بهر دو جانب و بعضی کزاز را بر مطلق تمدد اطلاق کرده اند
و بعضی مخصوص گردانیده بدانکه سبب بروی مجمد بود از داخل یا خارج که در یک جانب باشد یا هر دو
علامات و علاج آن مثل تشنج ست رعشه مرضی ست که حرکات ارادی با ثبات آزادی مختلط باشد
و صعب تر آنکه در جانب چپ بود جلابی نافع از برای رعشه که از سوی مزاج بارد ساذج یا مادی باشد
صفت آن انیسون بادیان از هر یک سه درم جوشانیده گلنگبین عسلی ده درم دران حل کرده صاف نموده
بنوشند غذا نخود آب یا شیرهٔ حب القرطم و گوشت گنجشک و کبوتر یا گوشت آهوی که مطیب بدارچینی و
فلفل و زعفران باشد و اگر مادی باشد تنقیهٔ بلغم نمایند و اگر از خمر باشد علاجش ترک شراب ست
بالکلی طلای نافع از برای این قسم رعشه صفت آن روغن گل سرخ روغن مورد سرکه انگوری
درهم مخلوط کرده بر دست بمالند لقوه این مرضی ست که روی از یک جانب فرو کشیده شود
بجانب دیگر میل کند و سبب این میشاید که تشنج آنجانب باشد که بدو میل کرده باسترخاء آن
جانبی که ازو میل کرده تا هفتم علاج آن از تنقیه و دادن ماء الاصول و دواء المسک جائز نیست در
رطوبی و در یبسی مطلقاً جائز نیست و درین ایام نخود آب و شیرهٔ حب القرطم و ماء العسل اختصار
نمایند و بعد هفتم در مادی اول نضج ماده کنند بماء الاصول پس تنقیه کنند بعده دواء المسک
حلو حار دهند و غرغره و مصوعات را تاثیری ظاهر ست بعد از تنقیهٔ ضمادی نافع از برای
لقوه گوشت ثعلب یا آهو یا کفتار یا گاو کوهی انچه میسر آید کوبیده روغن زیت داخل کرده بر سر
ضماد نمایند دوای نافع از برای لقوه صعتر زوفای خشک پودینه دشتی بسرکهٔ انگوری جوشانیده
بیالایند و زیر ابرو و پیشانی بمالند و متصل آنرا ببویند طلاء نافع خردل سوده بسرکه سرشته
بر سر طلا نمایند اختلاج حرکت موضعی باشد از بدن بخلاف عادت در عرف گویند که فلان

بود بر بارهٔ شدن عصب و اگر بعد از دو سه روز عارض شود دلیل بر ورم عصب و ریختن ماده
بدان باشد تنقیه کننده و ادویهای محلل و مقوی بر موضع ضربه نهند چنانچه در موضع خود بیاید
ضماد نافع از برای فالج و استرخا بسبب ضربه و سقطه صفت آن گل ارمنی سته درم برگ سرو
گل سرخ از هر یک پنج درم صبر سقوطری دو درم ماش بست درم بآب برگ مورد سرشته
ضماد نمایند ضماد نافع از برای فالج و استرخا بسبب ضربه و سقطه وقتی که بسبب ضربه ضرری
پیدا شود صفت آن عدس مقشره ده درم گل ارمنی صندل سفید فوفل از هر یک دو درم سرشته
ضماد نمایند ضماد دیگر بجهت ضربه و سقطه که سبب فالج و استرخا باشد وقتیکه ضربه و سقطه حادث
شده باشد پس بنفشه و عدس مقشر و گلنار پارسی کوفته بیخته بروغن گل و گلاب سرشته ضماد نمایند
وگاه سبب استرخا سوء مزاج بارد رطب ساده باشد علامتش آنکه بتدریج حادث گردد و دیگر علامت
نباشد علاجش تبدیل مزاج وگاه باشد که فالج عارض گردد و از جهت ماده که بعضو عضا سبیل
بحران دفع کند و بیشتر این درد قولنج واقع شود و علاج مناسب این آنکه مالیدن روغنها کنند
که گرم نباشد بسیار و تقویت عضو کند که ماده را از و منع کند مثل روغن بابونه و اگر روغن گل
و روغن فستق برابر با هم جمع کرده بمالند میشاید تشنج انقباض عضوی ست و در هم کشیده شدن
آن چنانچه در انبساط و بکشادن عاجز آید اگر سبب تشنج بلغم باشد علامتش آن که دفعتهً
حادث شود و دیگر علامات بلغم علاجش تنقیهٔ بلغم دهن فرفیون مالیدن بآن بعد از تنقیهٔ بلغم
بشرائط نافع ست از برای این قسم تشنج ضمادی نافع از برای تشنج بلغمی
صفت آن جند بیدستر فرفیون سوده موم زرد روغن سوسن گداخته همه را در هم کرده
ضماد نمایند و بدانکه صاحب تشنج و بلغمی را اگر قوت باشد طعام کم خورانند و ما را العسل
دهند و بعد از سه روز نخود آب با بکامه و خردل و صعتر و روغن گاو دهند و از گوشت کبک
و کنجشک تدرو و مانند اینها ماء اللحم ساخته دهند و اگر تشنج بسبب یبوست باشد علامتش
تقدم اسباب یبوست مثل تبهای قوی و اسهال و گرسنگی و رنج بسیار ست و این تشنج در کودکان
و جوانان نادرست و انواع مرطبات از اغذیه و اشربه و طلاها مفید ست ضمادی نافع برای تشنج
بسبب ورم عصب چون استعمال کرده شود بعد از فصد و حجامت ساقین و تلیین طبیعت به شیر خشت

ضماد
ضماد
تشنج
ضمادی نافع از برای تشنج بلغمی

بطلان حرکت آنرا بولیمه گویند و اگر بطلان حرکت مخصوص یک عضو باشد آن را استرخا نامند

علاج مار العسل تا چهارم باید که بران عوض آب و غذا اقتصار نمایند جلابی که بعد از چهارم تا پانزدهم برای تنقیح ماده هر روز داده میشود صفت آن رازیانه انیسون از هر یکی و درم بادرنجبویه سه درم در پانزده آثار آب بجوشانند تا بنصف رسد بیالایند و ده درم گلنگبین عسلی دران حل کرده صاف نموده بنوشند و غذا نخود آب با شیره حب القرطم و اندکی دارچینی و زعفران بخورند و عوض آب گلاب و عرق بادرنجبویه بخورند تا پانزده روز بدین وجه بگذرانند و بعد از پانزدهم بحقنه که در سکنه ذکر شد دو سه بار حقنه نمایند پس از استعمال حقنه و استفراغ بلغم تلیین بجب نمایند صبر سقوطری پنجدرم بوزیدان تربد سفید غاریقون از هر یک سه درم ملح هندی یکدرم کوفته بخیته حب سازند و شب تنی دو درم و نیم و درین ایام نخود آب کنجشک و کبوتر و کبک و بعد ازان در گوشت دارچینی و زعفران و قرنفل و صعتر و زیره و هیل را انداخته بخورند و گاه باشد که با فالج حرارت مزاج بود بسبب آنکه دل و دماغ با هم مقاومت کنند پس آنوقت که رطوبت از دماغ فرود آید مقاومت نماید حرارت دل و جگر غلبه کند پس درین حال تسکین حرارت کنند بشراب لیمو و عرق گاوزبان و غذا نخود و برنج آب لیمو و شراب سیب همدرین وقت توان داد و باشد که حرارت چندان مستولی شود که آب جو باید داد و چون حرارت تسکین یابد باز بمعالجه فالج پردازند

گلنگبین گلنگبین مستعمل در فالج و سائر امراض بلغمی مثل خدر و تشنج و تمدد بلغمی و استسقاء و سوء القنیه مفید ست صفت آن برگ گلسرخ تر را قیمه کرده بگلنگبین عسل مصفی را بقوام آورده چهار من گل مذکور را بآن بیامیزند و چهل روز در آفتاب نهند و اما استرخا، در عرف حالتی ست مثل فالج در عضوی از اعضای پس استرخا، بطلان حرکت عضو مخصوص باشد و ازین جهت گفته اند که فالج استرخا، نصف بدنست در طول و نسبت میان استرخا، و فالج عموم و خصوص مطلق ست در عرف لغوی عربی و نزدیک بعضی هر دو لفظ مترادف اند و استرخا، یکدست فلج گویند و سبب استرخا، بر بدن عصب در عرض میباشد و این علاج پذیر نیست و در تشنج میباشد علامتش درد و تمدد و تب ست علاجش فصد در ابتدا، صندل و قرنفل و کشنیز تر و برگ خرفه و بید مجموعه یا بعضی و گلاب طلا کنند و در تزائد آرد جو خبازی و در انتها گل خطمی سرخ و بابونه ضماد نمایند و بر فصد جرات ننمایند تا غلبه خون متحقق نشود سقطه و ضربه میباشد اگر حادث شود بعد ازان دفعه قابل علاج نباشد زیرا که دلیل بود

بخارید دماغ متصاعد میشود و عطوس نافع از برای صرع صفت آن اسطوخودوس مغز فندق هندی که آنرا ریطه
گویند دارچینی اجزا مساوی کوفته بیخته به بینی بدمند تا عطسه آورد و از چیزهای که بالخاصیت
مفید ست دماغ را با گوشت آنکه با سرکه بخورند و همچنین ست سُم گورخر که بسوزند و بخورند **کابوس**
علتی ست که چون مردم بخوابند چیزی گران تصور کند که بر سینه افتاده ست و این علت مقدمه
صرع ست و سکته و جنون ست حب نافع که برای جمیع این علل صفت آن ایارج فیقرا غاریقون
افتیمون شحم حنظل نمک هندی پنجدرم با وزانی که رای طبیب مصلحت داند جمله یک شربت ست و غذا
باید که لطیف باشد **سکته** سده ست در بطون دماغ و با آن معطل میگردد حس و حرکات جمیعه و سوی
تنفس ملشوود و بسا باشد که تنفس نیز بمرتبه ضعیف میگردد که احساس کرده نشود و درین حال مشتبه
میگردد و مریض بمرده پس باید که در چشمش نظر کرده شود اگر عکس ناظر در چشم ظاهر گردد زنده ست
والا مرده و این از دم و بلغم حادث میگردد و انچه از دم باشد علاتش سرخی روی و بیهوشی گهای گردن
در گهای سر در دست حقنه نرم در نیم خرص بعد از فصد قیفال و محاجمت ساق مفید ست و انچه از بلغم
باشد علاتش سفیدی رنگ و سائر علامات بلغم و تقدم اسباب مولد بلغم ست مغلی که در حال در گلوی
وی ریزند صفت آن زیره کرمانی بادیان از هریک سه درم در آب جوشانیده صاف نموده عسل یا
نبات داخل کرده دجور نمایند و حقنه کنند آنرا انجقنه که سنا رکی و قنطوریون و فیق و شحم حنظل و نمک
دبوره دران داخل نمایند صفت آن حقنه حاده که سکته بلغمی را نافع ست افتیمون افریطی شحم حنظل از
هریک یک مثقال بسفایج فستقی و مشت پودینه دشتی یکدسته بجوشانند و بیالایند و پنجاه درم آب آنرا
گرفته دو درم روغن بابونه داخل کرده حقنه نمایند و اگر درین حقنه دو درم بوره ارمنی و یک مثقال نمک
هندی و هفت درم آبگامه داخل نمایند و اقوی میگردد و چون تا به را گرم کرده بالای طاقه برنمدی که زیرش
نهند گزارند که اثر گرمی بلکه احراق بسر نرسد درین قسم نافع ست **فالج** و استرخا، فالج در عرف طبا بطلان
حس و حرکت نصف بدن ست سوای راس و اگر تا نصف راس باشد فالج و لقوه ست سبب فالج
فرو رفتن فضله رطوبی بود از بطون دماغ باعصاب جانب پس و منع کند قوت حس و حرکت را از
نفوذ دران یا لقوه کند اما اعضا متاثر نشود بسبب فساد مزاج بسردی و تری گاه باشد که افعال
طبعی نیز بسبب فساد مزاج باطل گردد پس در عضو ضمور ظاهر گردد و اگر تمام بدن سوای راس را فرو گیرد

مستعمل ست عناب خراسانی چهل عدد پوست هلیلهٔ زرد شاهتره سنا مکی از هر یک پنجدرم افتیمون مصری چهار درم گاوزبان گل سرخ از هر یک چهار درم تمرهندی نه مثقال جوشانیده وصاف نموده شیر خشت خراسانی ده مثقال دران حل کرده صاف نموده بیاشامند **طلای** نافع ست روغن کدو شیر خشت درهم کرده بر سر بالند واگر سبش **سوداوی** باشد علامتش حب وحدت وسکوت وکثرت ترس و گریه ست **جلابی** نافع بعد از فصد اگر ضروری باشد ومانعی نباشد صفت آن گاوزبان گل بنفشه تخم خطمی سفید از هر یک سه درم بادرنجبویه گل سرخ از هر یک دو درم پرسیاوشان پنج سوس اصل السوس از هر یک یکدرم جوشانیده صاف نموده قند سفید داخل کرده نیگرم بیاشامند جلبه یک شربت ست **مطبوخ مسهل** که بعد از نضج مادهٔ مستعمل صفت آن عناب سپستان از هر یک چهل دانه هلیلهٔ سیاه پنج درم بسفایج مستقی اسطوخودوس افتیمون افربطی از هر یک سه درم گاوزبان گل سرخ بادرنجبویه از هر یک پنجدرم سنا مکی هفت درم جوشانیده صاف نموده ترنجبین ده مثقال دران حل کرده صاف نموده غاریقون سفید یکدرم سوده سرداز و نموده نیگرم بنوشند وآخر روز بجهت تقویت قند سفید با شراب گاوزبان یا گلاب وتخم بالنگو بدهند واگر سبش **سوداوی** بلغمی باشد علامتش کسالت ولینت نبض وبطوء آن ورطوبت بینی ودهان ست **جلاب** نافع درین قسم گلنگبین یا گلقند دو درم عرق گاوزبان وعرق بادرنجبویه هر کدام که باشد بست و پنج مثقال حل کرده صاف نموده نیگرم بنوشند وبعد از نضج مطبوخ مسهل مذکور در سوداوی بدهند وغذا نخود آب گوشت مرغ مطیب بدارچینی وزعفران بخورند **صرع** مرضی ست ورلغت بمعنی افتادن و نزد اطبا سدهٔ ناقصه ست در بطون دماغ از بلغم یا سودا یا خون ویا از صفرا واین نادرست علاج صرع بلغمی وسوداوی استفراغ مادهٔ ست بحبوب قوقایا ومطبوخ افتیمون حب نافع از برای صرع بلغمی مخصوص آن صرعی که بمشارکت معده باشد صفت آن اسارج فیقرا پوست هلیله کابلی غاریقون سفید از هر یک یکدرم کوفته بخیته بآب حب سازند جلبه یک شربت **ضماد** نافع برای این قسم صرع که بمشارکت معده باشد صفت آن سنبل الطیب قشار کندر مصطگی کوفته بخیته بشراب ریحانی سرشته بر معده ضماد نمایند **کمادی** که از برای صرعی که بمشارکت عضوی بعید باشد چون انگشت ویا اول مرتبه بالاثر ازان موضع را مضبوط ببندند پس سبوس گندم ونمک گرم کماد نمایند آنموضعی را که از انجا

سوداوی طلای جلابی مطبوخ مسهل جلاب صرع ضماد کمادی

مجموعه را کوفته بخیته با دو صد و پنجاه مثقال عسل مصفی و ده مثقال روغن گردگان و چهار مثقال سیل
بلا در سرشته گلولها سازند هر یک یکدرم و شربتی یک گلوله غذای گوشت در خوردن معجون بلا در
هیچ قسم گوشت جائز نیست **جمود** مرضی ست که باطل شود حس و حرکت مریض حقنه نافع برای مرض
که اخراج سودا کند صفت آن سنا مکی پنج مثقال بسفائج فستقی نیکوفته سه مثقال گل بنفشه
بادیان پرسیاوشان گل بابونه گل نیلوفر از هر یک دو مثقال سپستان سی دانه همه را کوفته
در یک من آب بجوشانند تا بنصف رسد صاف نموده شکر سرخ فلوس خیارشنبر از هر یک
ده مثقال دران حل کرده صاف نموده روغن بابونه دو مثقال داخل کرده نیگرم بدو دفعه
حقنه نمایند **مالیخولیا** بمعنی خلط سیاه ست و این بیماری باسم سبب نام نهاده اند پس
اگر سودا موی بود علامتش سرخی رنگ مائل بسیاهی و سرخی چشم خنده و فرح و عظم نبض و
سرخی قاروره **مطبوخ** منضج درین قسم بعد از فصد اکحال تعدیل غذا و مانند شوربا ماش
از گوشت بزغاله و بره صفت آن عناب خراسانی ده دانه گاوزبان تخم کاسنی مادر بنجبویه
از هر یک دو مثقال جوشانیده صاف نموده گلقند آفتابی یک اوقیه داخل کرده صاف نموده
بنوشند **مطبوخ مسهل** که بعد از نضج داده که اثر آن از قاروره ظاهر میگردد و استعمال
کرده میشود صفت آن عناب سپستان از هر یک پنجاه عدد شاهتره سنا مکی از هر یک پنجدرم
هلیله سیاه گاوزبان بسفائج فستقی نیکوفته افتیمون از هر یک سه درم گلسرخ چهار درم
جوشانیده صاف نموده فلوس خیارشنبر ده درم تمرهندی دو سیر قند سفید یک سیر
ترنجبین دو سیر دران حل کرده صاف نموده بیاشامند و اگر ده مثقال شیرخشت خراسانی اضافه
نمایند اقوای گردد و اگر **سببش سودای صفراوی** باشد علامتش کثرت اضطراب
و غضب و زردی روی و بدخوئی و جنگ بیجوابی و حرارت بدن خصوص سر و زردی قاروره
ست از اشربه شراب لیمون و شراب نارنج و شراب غوره و شراب ریشک با عرق گاوزبان بنوشند
شراب منضج و مسهل درین نوع گل بنفشه گل نیلوفر گل گاوزبان از هر یک هفت درم آلوی سیاه
پنجاه عدد تمرهندی سی درم خبازی سه درم جوشانیده صاف نموده قند سفید یکصد پنجاه درم
داخل کرده بقوام آرند و هر روز پانزده درم با آب گرم بنوشند **مطبوخ مسهل** که بعد از نضج

در صباح و یکسر در آخر روز بآب گرم میدهند و بعد از چهار و نیم ملئی دهند نسخهٔ آن سنا مکی
پنجدرم اسطوخودوس دو درم تربد سفید مجوف تراشیده دو درم بادرنجبویه دو درم گاوزبان
سه درم گلسرخ سه درم گلقند ده درم غاریقون ماش سفید نیمدرم غذا در ایام اول تا انتهای مرض
آب جو نخود و ماش انداخته و در انحطاط نخود مرغ انداخته سدر آنست که بوقت برخاستن چشم
باریک شود و دوار آنست که چنان نماید که چیزها می گردد و دوران میکند علاجش اگر در معده غثیانی
بود قی کنند و هر خلط که برآید مناسب آن بقانونی که بود در صداع آن خلط معلوم شده در امراض
معده نیز خواهد آمد عمل نماید و اگر معده در نفس دماغ بود علامتش خلط غالب و علاجش هم بدستور
که در صداع گذشت سبات حوالی بود در کمیت دراز و کیفیت قوی علاجش اگر تب عارض گردد
علاج تب بود زوال آن بزوال تب بود اگر تب نباشد از برودت و رطوبت برد بدستور
صداع تدبیر فرمایند و دست و پا مالیدن و محکم پیچیدن و باز کشادن و باز بستن و نعره زدن
بوجهی آرد جو بیدار کردن در هر دو قسم ست سهر بیخوابی مفرطست از سردی و خشکی ساده یا با ماده
که سودا باشد و از گرمی و خشکی ساده یا با ماده که صفرا باشد علامت و علاج در صداع گذشت
و از رطوبت بورقیه میباشد علامتش مرکب از علامات بلغم و صفرا با شوری دهان علاجش مرکب
از علاج بل هر دو قسم و حمام که عرق نشود و آب بسیار ریختن و بروغن بادام و کدو و بنفشه در
بینی و گوش مالیدن کف دست و پای و خصیتین و حوالی آن و ناف همه اقسام سهر را مفید ست
نسیان فراموشی بود از سردی و خشکی و از گرمی ساده یا در غلبه صفرا بر مقدم دماغ میباشد
علامت و علاج بدستور سابق ست و روغن سوسن را مالیدن بر سر نسیان حادث از
سردی و خشکی را نافع ست ایارج فیقرا استفراغ بآن نافع ست از برای نسیان بلغمی
ضماد برای بلغمی خردل سوده بعسل سرشته ضماد بر سر نمایند شموم نافع از برای این قسم
نسیان اشق را حل کرده جوز بوا کوفته بآب سرشته بشکل شمامه ساخته دائم ببویند حمق و رعونت
از نقصان یا بطلان فکر میباشد و معجون بلادر نافع ست برای این مرض وقتیکه از ماده
سرد و تر و بلغم باشد صفت آن فلفل دراز فلفل قسط تلخ وج ترکی شونیز از یک ده مثقال سداب
جنطیانا زراوند مدحرج حب الغار جندبیدستر شیطرج خردل از هر یک پنج مثقال

نسخهٔ آن
سدر
دوار
سبات
سهر
نسیان
ایارج فیقرا
ضماد و شموم
حمق و رعونت

تمدد سرست و آوازها در سر و گوش و انتقال درد از موضعی بموضعی و ضربان و عدم گرانی سر علاجش
پرهیز از چیزهای نفاخ و نطول از بابونه و شبت و اکلیل الملک و قیصوم و سعوط از جندبیدستر
فرفیون که در روغن بابونه داخل کرده در بینی چکانند و شمومی سازند از زعفران و مشک و صعتر
و سنبل و عنبر و پیوسته بوی میکنند و طبیعت را نرم گرداند و علاج باقی انواع صداع آنچه بشرکت
معده یا عضو دیگر یا ضعف دماغ یا از بسیاری مجامعت و غیر آن بود از علامات مذکور بیرون
نیست **شقیقه** دردی بود در یکی از دو جانب سر راست یا چپ و اقسام و علامات و معالجات
بدستور صداع است **سرسام** لفظی پارسی که معرب کرده اند از سر و از سام که بمعنی آماس است
درینجا عبارت است از آماس حجاب دماغ یا نفس دماغ **و از خون** میباشد و این را بزبان یونان
قرامطیس تفاوقات گویند علامتش تب دائمی و گرانی سر و سرخی چشم و روی و رفتن آب از
چشم و صداع و گفتن هذیان و خندیدن و درستی و سرخی زبان مائل بسیاهی و عظم نبض
علاجش فصد قیفال و بقدر و قوت و احتمال خون برداشتن و نرم داشتن طبیعت بعناب
و آلو و ترنجبین و بنفشه و تمر هندی و روغن گل و اندکی سرکه در سر مالیدن و حقنه نرم بمثل عناب
و بنفشه و تمر هندی و روغن گل و اندکی سرکه در سر مالیدن و حقنه نرم بمثل عناب و بنفشه و نیلوفر
و آلو بخارا و ترنجبین کردن و از صندل و کشنیز تر و گلاب لخلخه ساختن غذا آب جو و عدس و اسفاناخ
و در وقت هذیان پاشویه کنند و پای را مالند و به بندند **و از صفرا** میباشد و این را قرانیطس
خالص گویند علامتش تب تیز و بیخوابی و سبکی سر و خشکی چشم و بینی و دهان و زردی رو و زبان و سرعت
نبض و خنک و بدخوی و هذیان علاجش بدستور صداع صفراوی **و از سودا** میباشد علامتش
ترش روئی و بیخوابی و خشکی دهان و بینی و صداع و تب ضعیف و گریه و برود و ربع تغیرات علاجش
بطریق صداع بسوداوی **و از بلغم** میباشد و این را لیسرغس میگویند علامتش صداع و تب نرم
و بسیاری آب دهان و خواب و گرانی و کسالة تا غایتی که از چشم کشادن و دهان برهم نهادن
کاهلی و کسالة نماید و نسیان از لوازم این مرض است و لهذا این مرض را نسیان گویند علاجش
حقنه در اول و مالیدن و بستن اطراف **شربتی** نافع گاوزبان پنجدرم بادرنجبویه سه درم
پرسیاوشان دو درم بنفشه پنجدرم بیخ سوسن تراشیده یکدرم قند پنجاه درم خوردنی دو سیر

شقیقه سرسام و از خون علاجش و از صفرا و از سودا و از بلغم میباشد شربتی

تقدم سبب باوجود سبب دگرمی سر ضماد بعد از تلیین طبیعت که بجز اسهال بر سد صفت آن
آرد جوکشنیز تر و خبازی کوفته بر سر ضماد کنند اطبا درین صداع ازادویهٔ قابضه چون صندل و
برگ بید و مانیثا ضماد می نمایند و ما مکرده میدارم آنهارا و اگر از حدوث سردی سازج باشد مثل
برودت هوا و غذاها و دواهای سرد علامتش و تقدم وجود سبب و سردی ملمس سر ضماد نافع برای
این قسم صداع بابونه اکلیل الملک اسطوخودوس مرزنجوش کوفته بخته باب پخته روغن خیری داخل کرده
بر سر ضماد نمایند اگر صداع بادهای غلیظ باشد علامتش تمدد سر ست ضماد مستعمل حضرت قبله گاهی صاحب
آرد جوگل بنفشه گل نیلوفر گل خطمی سفید صندل سفید از هر یک یک ستار کوفته بگلاب واندکی روغن گلسرخ و
سرکه سرشته بر سر ضماد نمایند **دوا معمول** قدوة الاطبا والد ماجد در صداع حاره ساده عناب خراسانی
نه دانه در عرق بید مشک بست و پنج مثقال بخیسانند صبح عرق منقوع عناب اگر فته در نخم خرفه خشخاش
از هر یک یک مثقال دران شیره کشیده طباشیر سفید یک دانگ گرفته بران پاشیده بیاشامند و
بسا باشد که عوض کرده شود تخم خرفه تخم خشخاش تخم کاهو تخم خیارین مقشر از هر یک مثقال و اگر عوض
کرده شود منقوع عناب بشراب نیلوفر یا شراب بنفشه یا شراب خشخاش در شدت موجع نیز صواب
باشد و مقدار شربت هر یک ازین اشربه یک اوقیه است **نقوع ملین** طبع منقول از ابن سرافیون
معمول حضرت سیدسند در صداع حاره ساده هرگاه بوده باشد احتیاج ملین طبیعتا فتد آلوی سیاه
آلوی بخارا عناب از هر یک ده دانه تمر هندی یک اوقیه مویز طائفی یانزده دانه بآب گرم بخیسانند
فلوس خیار شنبر تر بنجبین خراسانی از هر یک ده مثقال حل کرده صاف نموده روغن بادام شیرین
یک مثقال داخل کرده بیاشامند و اگر ماده صفراوی باشد بانجارات حارهٔ و مثقال بوست هلیله زرد
دو مثقال آمله منقی در نقوع داخل کرده غذا شوربا ماش و بنج که دران کدو اسفاناخ و کاهو امثال
آن باشد و اگر تب نباشد گوشت بزغاله یا گوشت خروس بیچه داخل کنند **واز سردی ساده**
مثل برودت هوا و خوردن از چیزها سردا گر از صداع شود علامتش تقدیم این اثبات و
سردی ملمس سر علاجش انچه گذشت در بلغمی و سوداوی الاسهل ضماد نافع ازبرای این قسم
بابونه اکلیل الملک اسطوخودوس مرزنجوش بر بخاسف نمام کوفته بآب پخته چیزی روغن داخل کرده
نیم گرم بر سر ضماد کنند **واز بادهای غلیظ** که در سر محتبس شوند اگر صداع حادث شود علامتش

واز بادهای غلیظ ضماد — دوا معمول — نقوع ملین — واز سردی ساده — ضماد

وصاف نموده مقدار بست مثقال یا ده مثقال روغن حب الخروع بیاشامند و چون ماده
نضج یابد ایارج فیقرا دران باید الاصول بار و غن حب الخروع بیاشامند و بعد از سختگی ماده حب صبر
وحب ایارج برای اخراج ماده نیز داده میشود نسخه حب ایارج مستعمل درین قسم ایارج فیقرا یکدرم
تربد سفید یکدرم و نیم شحم حنظل هشت درم سقمونیا انیسون از هریک یک دانگ کوفته بنجته بگلاب
سرشته حب سازند جمله یک شربت بست حب صبر صبر سقوطری چهار درم بوست بلیله کابلی
یکدرم و ثلث درمی مصطگی یکدرم گلسرخ انیسون کتیرا از هریک دو ثلث درمی زعفران نیم درمی
کوفته بنجته بآب حب سازند شربتی دو مثقال روغن قسط که طلا کردن درین صداع مفید است قسط تلخ
چهار مثقال سلیخه فلفل عاقرقرحا فرفیون از هریک سه مثقال جند بیدستر دو مثقال این همه اجزای را
نیکوفته در دو پیاله آب بجوشانند تا نصف رسد بعد ازان صاف نموده هشتاد مثقال نیم بار و غن
کنجد داخل کرده چندان بجوشانند که آب رفته روغن بماند روغن فرفیون که مالیدنش بر سر
درین صداع نافع ست فرفیون پودینه کوهی از هریک دو مثقال جند بیدستر عاقرقرحا از هریک یک
مثقال نیکوفته در یک پیاله آبغوری بجوشانند چون بنصف رسد صاف نموده زیت بار و غن کنجد چهل
مثقال داخل کرده چندان بجوشانند که آب رفته روغن بماند پس در شیشه کرده نگاهدارند صداع سوداوی
اگر صداع حادث شود علامتش گرانی سر از بلغمی کمتر و خشکی دماغ و بدن و تیرگی رنگ و باریکی و بطوء نبض
و فکرهای فاسد و تیرگی قارورہ علاجش نضج ماده نماید و گل بنفشه اصل السوس غنچه گل سرخ از هریک
سه درم جوشانیده صاف کرده شربت گاوزبان و شربت بادرنجبویه از هریک یک قیه داخل کرده
بیاشامند زمانیکه ماده نضج یابد و علامت نضج ماده غلظت و رنگینی قارورہ است پس مبطوخ
افتیمون استفراغ سودا کنند غذا نخود آب یا گوشت بزغاله و یا مرغ فربه بجب ایارج مسهل سودا مستعمل
درین قسم صداع نسخه آن افتیمون غاریقون سپید از هریک یک درم بسفایج فنقی سه درم
ایارج فیقرا هفت درم نمک طعام دو درم و نیم بلیله سیاه پنج درم لاجورد مغسول دو درم کوفته
بنجته حب سازند شربتی دو درم و نیم ضماد نافع درین قسم گل بنفشه گل بابونه گل خطمی سفید کوفته
بآب بنجته روغن بنفشه و بادام و روغن بابونه و روغن نرگس با هم ضم کرده بر سر مالیدن نیز مفید است
و اگر از گرمی ساده مانند راه رفتن در آفتاب و خوردن چیزهای گرم و غیر آنها از اسباب مسخنه علامتش

فصل
نسخه حب ایارج
حب صبر
روغن قسط
روغن فرفیون
صداع سوداوی
ضماد
از گرمی ساده

ده درم شب در یک پیاله آبجوره بخیسانند صبح صاف نموده شیر خشت پانزده درم دران
حل کرده بیاشامند **طلای** هرگاه بعد از تنقیه اثر آن باقی باشد طلا نمایند نافع است
صندل سرخ و صندل سفید با آب کشنیز تازه سوده بر سر طلا نمایند **پاشویه** که در وقت هیجان
و شدت الم مفید ست برگ بید گل بنفشه گل خطمی سفید آرد جوعنب الثعلب اکلیل الملک جوشانیده
پاها را از زانو تا بقدم بشویند و کیسه بمالند و باید که از بالا بزیر می مالیده باشد و در هر صداع
شدید بلکه برای جمیع امراض حاره نیز این پاشویه عاجل النفع است همچنین در حمیات وقتیکه
خوف سرسام باشد **نقوع حلو** صفرا براند و صداع صفراوی را نافع ست عناب ده دانه
سپستان مویز منقی از هر یک پانزده دانه گل بنفشه سه مثقال مجموعه را در هشتاد درم آب
بخیسانند فلوس خیارشنبر تر بنجبین هر یک هشت درم دران حل کرده صاف نموده روغن بادام
شیرین یکمثقال داخل کرده قدری گلاب اضافه نموده بیاشامند و در نسخهٔ دیگر ترمس اصفهانی
ده دانه در منقوع داخل ست **نقوع** هلیله کابلی مسهل صفرا بود و صداع حار صفراوی را نافع است
پوست هلیلهٔ زرد ده درم در پنجاه درم آب آلو بخیسانند پس در هاون سنگین از دسته بمالند
تا آب آلو قوت هلیله را بگیرد پس صاف نموده تر بنجبین پانزده درم دران حل کرده صاف نموده
بیاشامند و اگر بعوض آلو آب تمر هندی کنند شاید **حب** مسهل صفرا حضرت سید سند قدس سره
در صداع صفراوی پوست هلیلهٔ زرد پوست هلیلهٔ کابلی هلیلهٔ سیاه سنا مکی از هر یک یکدانگ
بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده حب ساخته با آب گرم فرو برند جمله یک شربت است
نطول نافع برای این قسم گل بنفشه گل نیلوفر خبازی پوست خشخاش نیکوفته عنب الثعلب
اجزای مساوی در آب پخته صاف نموده در آفتابهٔ نیگرم کرده بر سر ریزند و اگر حدوث صداع
از غلبهٔ بلغم باشد علامتش گرانی سر و غلبهٔ خواب و نرمی دهان و بینی و عدم حرارت سر و سپیدی
و غلظت بول و بطوء نبض ست **دواء المنضج** مستعمل درین قسم تا زمانیکه اثر قارورہ ظاهر شود صفت
ماء الاصول پنجاه درم با شربت اسطوخودوس و شربت لیمون از هر یک یکدانگ با ماء الاصول و روغن
حب الخروع با ماء الاصول پنجاه درم با یک دانگ گلقند آفتابی بیاشامند نسخهٔ **ماء الاصول**
پوست بیخ ازیانه پوست بیخ کرفس سلیخه سنبل الطیب شیخ ارمنی انیسون مصطگی از هر یک بجوشانند

پاشویه طلای نقوع حلو نقوع حب نطول دواء المنضج نسخهٔ ماء الاصول

بسم الله الرحمن الرحیم

در ذکر خلاصهٔ قوانین علاج جمیع امراض بدن **صداع** بمعنی درد سر ست اگر سبب حادث آن خون بود علامتش سرخی روی و چشم گرمی سر و شیرینی دهان و استلای رگهای آن خصوص گهای سر و عظم نبض ست **طلای** نافع از برای این قسم صداع چون طلا کرده شود بعد از فصد قیفال و حجامت ساق و آنکه میدن شراب آلو و تمر هندی و عناب و استعمال اغذیهٔ از ماش مقشر و عدس و تمر هندی صفت آن آرد جو کشنیز تر برگ بید و خرفه و عنب الثعلب و صندل سرخ مجموعه یا انچه میسر آید بسرکه طلا نماید **جلابی** نافع درین قسم صداع صفت آن قند سفید ده درم در هفت قاشق آب حل کرده نیم قاشق آب لیمو و دو قاشق گلاب داخل کرده سرد نموده بیاشامند و اگر حدوث صداع از صفرا باشد علامتش تلخی دهن و زردی قاروره و شدت درد و گرمی سر و زردی وی و تنگی و خشکی بینی و دهان و سرعت نبض ست **نقوع** نافع درین قسم بجهت تلیین طبیعت صفته تمر هندی یک اوقیه آلو بخارا ده دانه شب بخیسانند و صبحی صاف نموده شربت بنفشه یا شربت نیلوفر ده درم داخل کرده بیاشامند غذا ماش و برنج با سفانخ و آب تمر هندی و شیرهٔ مغز بادام شیرین بخورند **نقوع دیگر** انواع از اول صفته تمر هندی یک اوقیه آلو سیاه آلو بخارا از هر یک ده دانه شب بخیسانند صبح صاف نموده تر بنجبین و شیر خشت خراسانی از هر یک پانزده درم دران حل کرده صاف نموده بیاشامند **نقوع دیگر** که اسهال صفرا کند پوست هلیلهٔ زرد

طلای

جلابی

نقوع

نقوع دیگر

نقوع دیگر

بعون صناع کن فکان و فضل خلاق زمین و زمان نسخه

مطب علوی خان

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جهان گردید

INDIAN INSTITUTE OXFORD

اطلاع

اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب موجود ہین شایقین کو فہرست مطول سے جو علیحدہ موجود ہے اور درخواست کرنے سے مل سکتی ہے معلوم ہو سکتا ہے کہ قیمت اس سال مین نہایت ارزان مقرر ہوئی ہے ہم صرف کتب مثنویات قصص نظم و نثر فارسی و کلیات و دواوین فارسی و کتب دینی اردو فارسی ذیل مین درج کرتے ہین شایقین ملاحظہ فرمائین —

مثنویات قصص نظم و نثر فارسی

مثنوی مخزن اسرار تصنیف مولانا نظامی —

مثنوی تحفۃ العراقین مشتمل تصنیف حکیم خاقانی

مثنوی تحفۃ الاحرار تصنیف ملا جامی رحمہ اللہ ایضاً — بشرح بالا —

مثنوی یوسف زلیخا جامی مشتی تیسری مرتبہ چھاپی گئی —

ایضاً مثنوی یوسف زلیخا جامی مع شرح متن و حاشیہ مین مشتی ہے —

یوسف زلیخا ناظم ہروی بجواب یوسف زلیخا جامی

زلیخا فردوسی کلان تصنیف فردوسی طوسی —

یوسف زلیخا فردوسی — منظوم و مع شرح مکرر طبع ہوئی —

نگارستان — عیار دانش کا انتخاب —

انوار سہیلی مشتی تصنیف ملا حسین واعظ مشہور کتاب ہے

معدن الجواہر تصنیف ملا طرزی یہ کتاب اندرز و تہذیب الاخلاق پر اور حکایات تمثیلہ نادر الوجود ہے

ظفر نامہ مولانا ہاتفی — تیمور کے فتوحات کا حال بطور سکندر نامہ ہے —

مفرح القلوب — عرف گیدڑ نامہ کیتک و منک کا قصہ ہے —

مثنوی سبزستان بہ تتبع بوستان سعدی تصنیف منشی ہرگوپال تفتہ —

نلدمن فارسی تصنیف فیاضی مثنویات مین ہمپایہ زلیخائے جامی ہے —

لیلے مجنون ملا ہاتفی — مشہور قصہ ہے اور بلاغت مین بمثیل ہے —

لیلے مجنون خسرو و شیرین گنجوی یہ ایک کتاب ہے

مثنوی ہشت بہشت امیر خسرو نادر مثنوی از تصنیفات حضرت امیر خسرو مشہور دہلی ہے —

لیلے مجنون نظامی تصنیف ملا نظامی گنجوی

خسرو شیرین نظامی گنجوی مشہور کتاب ہے —

ہفت پیکر نظامی تصنیف نظامی گنجوی قدس سرہ

سکندر نامہ بری — تصنیف نظامی گنجوی قدس سرہ

ایضاً — کاغذ گندہ سفید و گلابی —

سکندر نامہ بحری — تصنیف مولانا نظامی گنجوی رحمہ اللہ —

شرح سکندر نامہ تصنیف محمد نصیر الدین شاہ امیر سلطان سفیانی —

شرح سکندر نامہ معروف بشرح محمد گلوی یہ شرح دیار پنجاب وغیرہ مین نہایت مستند ہے حسب فرمایش سیان چراغ دین تاجر کتب لاہور مرتبہ اول اس مطبع مین طبع ہوئی —

شرح سکندر نامہ کلان موسوم بہ منتخب الشروح و مشہور بہ شرح علمای کلکتہ مولفہ جناب مولوی بدر علی صاحب عظیم آبادی و مولوی سید حسین علی صاحب جونپوری جو بحکم صاحبان کونسل کلکتہ مین شروح کثیرہ سے مرتب ہوئی اس تصنیف یہ شرح مثل ہے

مثنوی نیرنگ عشق تصنیف محمد اکرم غنیمت لاہوری

(1) Mutab Oolvee Khan

بعون صناع کن فکان و فضل خلاق زمین و زمان نسخه

مطب علوی خان

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جهان گردید

Ṭabīb-i-'Ulvī Khān.

49 C 172 (1, 2)

~~49 C 7 (1-2)~~

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.

Presented

by
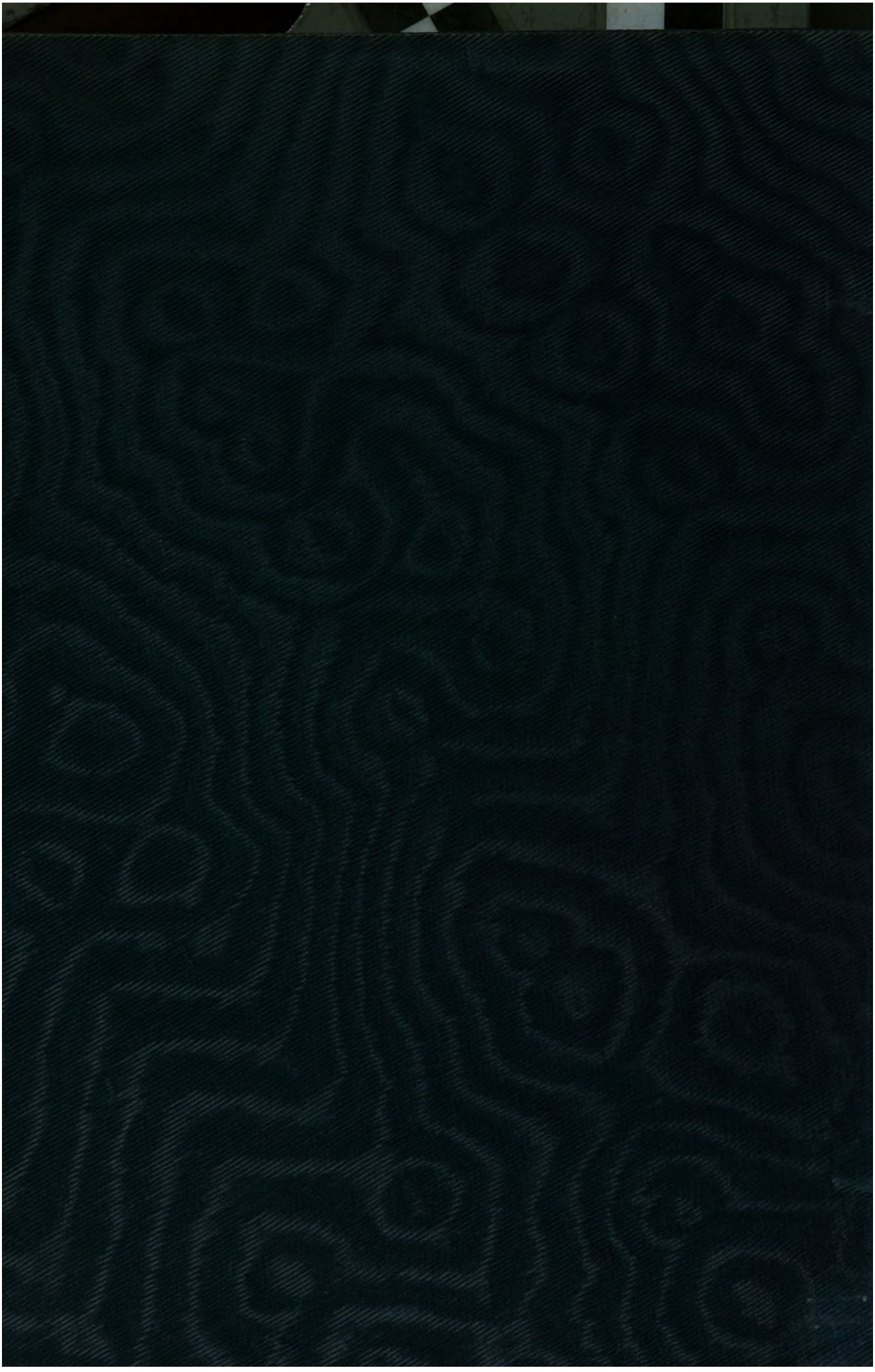
Munshi Newul Kishore.